

RIK VALKENBURG

IN HET WOEDEND GOLFGEKLOTS

**VERHALEN, FOTO'S EN IMPRESSIES
VAN DE WATERSNOODRAMP IN 1953**

**UITGEVERIJ KOOL B.V. – VEENENDAAL
STATIONSSINGEL 50 · TELEFOON 08385-13978**

1. Proloog

Vijfendertig jaar geleden. En toch ligt het nog zo vers in het geheugen. Heeft het zin, om er steeds weer over te schrijven? Deze vraag stelde ik aan degenen, die ik vroeg mij een interview hierover toe te staan. Men wilde de verhalen kwijt. Deed dat dan niet opnieuw pijn?... Zeker, dat wel, maar men moet niet vergeten dat die pijn nooit helemaal overgaat! Soms werkt het bevrijdend om eens een keer helemaal van zich af te praten. Tranenvrij worden deze verhalen praktisch nooit verteld. Ieder heeft wat weg te slikken. Toch praten ze er uren over.

Wat mij persoonlijk betreft: Net als bij de door mij geschreven oorlogsverhalen, zou ik alles wat is meegemaakt en ervaren aan leed en aan heldenmoed wel willen beschrijven en ontrukken (dat vooral) aan de vergetelheid. Ik kon heel wat geschreven materiaal bemachtigen uit de tijd van en direct na de watersnood. Het tekent wat mensen, médemensen overkwam en hoe zij reageerden. Op welke wijze zij *wel of niet* God ervoeren in die hachelijke momenten, of in dat grote hulpbetoon.

De heer P. Terlouw te Rhenen, destijds een grote man bij "De Spiegel", gaf mij toestemming om, desgewenst uit de Spiegels van die tijd te citeren, waarvan ik hier en daar een dankbaar gebruik maakte omdat deze verslaggeving beslist uniek is. Verderop in dit boek treffen we dit ook aan met betrekking tot "De Eendrachtsbode" en andere periodieken.

Wat betreft de omvang van de kopij die ik voorhanden heb uit eigen informatie, via interviews nu en nieuwsgaring uit die tijd, zou ik er geen enkele behoefte aan hebben om mijn schrijfsarsenaal aan te vullen met genoemde artikelen of citaten. Integendeel, ik kan al het materiaal dat ik op genoemde wijze verzameld heb, niet allemaal opnemen. Maar ik wil graag even voorrang verlenen aan deze boeiende persreportage's, omdat ze de 'geur' en de 'kleur' van het tijdstip dragen. Zó beleefde men het toen en zó schreef men het...

Ook dit boek is ingedeeld in series en hoofdstukken. We starten met een grootscheepse interview-reportage over het aandeel dat de Urker-vissers hadden in het weergalozе hulpbetoon, waarin ik handelingen mocht opschrijven die niet of nauwelijks als zodanig bekend waren.

Schrijver: Rik Valkenburg
Research-assistentie: Conny de Kleuver-van Manen
Interview-assistentie: Marieke Schoeman
Productie-begeleiding: L. Hartog

ISBN 90 6423 324 1
NUGI 641-381

© 1987 Uitgeverij Kool B.V. – Veenendaal.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint or any other means without permission of this publisher.

Hierna gaan we in het boek verder met enkele reportage-series in 's Gravendeel, vervolgens naar Fijnaart en Heiningen, komen zo even in Zierikzee terecht, waarna de interview-series beginnen over Brandwijk, Stavenisse, St. Maartensdijk, St. Annaland en nog andere Thoolse gemeenten.

Hopelijk maken de verhalen op u een zelfde indruk als ze op mij maakten, toen ze mij verteld werden. Misschien komt er zelfs vandaaruit een getuigenis naar de lezer toe.

Rik Valkenburg.

INHOUDSOPGAVE

1. <i>Proloog</i>	5
2. <i>De Urkervloot als 'pace-maker' over en in het rampgebied</i>	
1. Er moest geholpen worden	11
2. Wie, o wie?... ..	16
3. De verzegelde zender	18
4. De meest afschuwelijke berichten kreeg ik binnen	23
5. Op de Sumus-Umbra van Louwrens Hoefnagel	28
6. Er waren nog meer Urkers bezig	32
7. Wie is Louwe de Boer?	39
8. Het is onvergetelijk geweest	44
9. Nog even de 'May Be' van Bakker	51
10. Toen de dijken braken	60
11. Zijn stormvloedten te keren?	65
3. <i>Prille verslaggeving van het gebeuren</i>	
1. De pers werd weleens geprest	73
2. Angst en ontzetting	78
4. <i>Bladen uit het notitieboekje van redacteur T. van Vliet</i>	
1. Op de dijk bij Zwingelspaan	85
2. Alleen maar grauwe triestheid	89
3. Een vlag halfstok en een zwart moment	93
5. <i>In Brandwijk stond de kerk in het midden van het water</i>	
1. Schrik in de nacht en op de dag	99
2. Het beroep naar Brandwijk	105
3. Een trieste boodschap	108
4. Per bootje naar de pastorie	110
5. God is een toevlucht voor de Zijnen	118
6. <i>Het eiland Tholen in de branding</i>	
1. Rouw	129
2. Toen de sirene loeide... en daarna!	133
3. Slechts enkele meters van huis verwijderd	138
4. De boodschap van de Eendracht-bode	142

5. Een barre, barre tocht met een knotwilg als vaartuig	145
6. Speurtochten naar vrouw en zoon	149
7. Overzicht stormvloedschade	152
7. <i>De tractorrijder van Stavenisse in rampentijd</i>	
1. Wat een ontzettende momenten!	163
2. Het stortte... het viel... het rolde!	167
3. Toen sloot ze haar ogen	173
4. Luctor et Emergo	176
5. En Arie Hage, hij leefde verder	181
8. <i>Adriana Aarnoudse-Brouw in nacht en stormgedruis</i>	
1. Ontzettend... met die wind op het dak!	187
2. Toen gebeurde er iets verschrikkelijks	192
3. Tocht over dakgoten, golfdakjes en hoge daken	198
4. Hij had niets anders gedaan dan mensen redden	201
5. Bello	203
6. We werden op onze wenken bediend	206
7. 'Alstublieft Majesteit'	209
8. En die meneer Aarnoudse?	220
9. <i>SGP wethouder L.J. Koopman zette zich in voor mens en dier</i>	
1. Hij was de eerste drenkeling	225
2. Omdat hij zo intens bezig was	230
3. Rondrit met de koningin	237
4. Opmerkingen van een wethouder	244
10. <i>Het wonder van St. Annaland</i>	
1. Berg je mensen, daar komt het!	251
2. Het grootste wonder en... wéér dat wonder	253
3. Toen het dag werd	256
11. <i>Rest van Tholen</i>	
1. Voorbeeldig hulpbetoon	263
2. Onvoorstelbare werkdrijf om het land te behouden	266
12. <i>Epiloog</i>	
De dierbaren van ons afgescheurd	273

2. DE URKERVLOOT ALS 'PACE-MAKER' OVER EN IN HET RAMPGEBIED

1. Er moest geholpen worden
2. Wie, o wie?...
3. De verzegelde zender
4. De meest afschuwelijke berichten kreeg ik binnen
5. Op de Sumus-Umbra van Louwrens Hoefnagel
6. Er waren nog meer Urkers bezig
7. Wie is Louwe de Boer?
8. Het is onvergetelijk geweest
9. Nog even de May Be van Bakker
10. Toen de dijken braken
11. Zijn stormvloeden te keren?

Dhr. L. de Boer en dhr. L. Hoefnagel tijdens ons gesprek.

1. Er moest geholpen worden

Ondanks het verschrikkelijke lawaai dat de stormramp vergezelde, geschiedde de overval van het water op het land in de grootste 'stilte'. Omdat de verbindingen door de storm en het water werden weggeslagen – volstrekt werden verbroken – wist buiten de getroffen gebieden niemand wat er nu eigenlijk aan de hand en aan de gang was. Zelfs in de getroffen gebieden wist men niet waar men aan toe was: Was het een lokale of regionale overstroming?...

Bijna ieder dacht dat er alleen maar in het eigen gebied dijken doorgebroken waren. Er kwamen geen berichten door. Honderden, ja duizenden verkeerden in een verschrikkelijke nood en zouden gered kunnen worden, als de buitenwacht maar wist dat die nood bestond en wáár het noodgebied zich bevond.

Nederland moest worden opgeroepen om te hulp te snellen. En niet alleen Nederland, maar ook het buitenland. Maar hoe kon men hulp bieden, als men niets van die nood afwist?...

In de onmiddellijke nabijheid van de zich voltrekkende ramp, lag een konvooi schepen: Urker-kotters. Er was een gelukkige bijzonderheid met de Urker schepen: Ze hadden zenders aan boord. Al die schepen bij Breskens konden zich buitengewoon nuttig maken in deze wijde omgeving, omdat ze een goed alternatief vormden voor de verbroken verbindingen.

...”Wij voeren zaterdags de haven van Breskens binnen en meerden onze schepen nog vrij behoorlijk aan de kade. Het was een flinke vloot en het afmeren ging wel wat moeilijker dan anders, maar het lukte. Er stond al veel wind maar een vliegende storm was het nog niet...”

Aan het woord is de bekende reder uit Urk, de heer Louwe de Boer, bij wie we op maandag 13 april 1987 te gast zijn. Met hem en de heer Louwrens Hoefnagel, ook aanwezig, spreken we over hun ervaringen tijdens de ramp in 1953.

”We hadden er geen flauwe notie van wat deze gebieden letterlijk boven het hoofd hing, toen wij Breskens verlieten en met de schippersbus

Urkwaarts gingen om de zondag bij vrouw en kinderen door te brengen en naar de kerk te gaan. We hadden succesvol op haring gevestigd in Het Kanaal..."

Schipper De Boer van "De Vriendschap II", en de anderen, kwamen veilig in Urk aan. Ze hadden diverse bemanningen in Breskens achtergelaten om, met deze flinke wind, op de schepen te letten. Het was het personeel van de UK 41, UK 44 en UK 73. Dat bleek achteraf ook wel nodig, want in die nacht brak de storm in alle hevigheid los. De eilanden Schouwen-Duiveland en Goeree-Overflakkee werden door het water op een verschrikkelijke manier overvallen en overspoeld. Maar daarbuiten wist niemand het.

Mens en dier verkeerden in doodsvaart, velen verdronken. De buitenwacht sliep... sliep... sliep...

"Hallo, P.A.nul.G.V.B...Hallo, P.A.nul.G.V.B... Hallo, P.A.nul. G.V.B... Hier P.A.nul.X.X. te Hellevoetsluis op het jacht May Be... Hoe ontvangt u mij!... Over!"

..."Hier is P.A.nul.X.X., de noodzender aan boord van het jacht May Be... wij vragen toestemming om aan het noodverkeer deel te nemen op het door u bezette kanaal... Heeft u dat begrepen?... Over..."

..."Hallo, hier is noodzender May Be... hier noodzender May Be... Noodzender May Be zoekt verbinding met vissersschepen in de haven van Stellendam."

..."Hallo Stellendam, hallo, Stellendam, hier is noodzender May Be, wij zoeken verbinding met vissersschepen van Stellendam... May Be gaat nu over op luisteren... Over..."

..."Hallo, Scheveningen Radio... hier is P.A.nul.X.X. met een bericht voor u... Hoe ontvangt u mij?... Hallo Scheveningen Radio, hier volgt bericht... De burgemeester van Ouddorp verzoekt om enige vaten met drinkwater en enkele zaklantaarns. Hallo Scheveningen Radio, heeft u dat begrepen?... Over..."

En toen, plots... Hé wat was dat? Er kwam antwoord, maar van een geheel andere kant. Een Urker-vissersboot meldde zich.

..."Hallo, May Be... hier Sumus Umbra... hoort u mij... Hallo May Be... hier Sumus Umbra... Hallo May Be... Hier Louw Hoefnagel van Sumus

Umbra... Hoort u mij... Over..."

..."Hallo, Sumus Umbra... hier is noodzender May Be... Hier is P.A.nul.X.X. aan boord van het jacht May Be, wij hebben u gehoord. Wilt u helpen... wilt u opstomen?... Er is hier grote nood onder de mensen. Hallo, Sumus Umbra, hoort u ons?... Wij wachten op antwoord... Over..."

..."Hallo, May Be... hier Sumus Umbra... als er mensen in nood zijn, dan varen wij uit..."

..."Hallo Sumus Umbra... Hier is P.A.nul.X.X. aan boord van het jacht May Be, wij hebben uw oproep gehoord. Vaart u uit?... Vaart u uit?... Heeft u dat begrepen?..."

..."Hallo, May Be... Hier Sumus Umbra... Als er mensen in nood zijn, dan varen wij uit, zeg mij hoe we varen moeten... Over..."

..."Hallo, Sumus Umbra, hier is noodzender May Be... Hier komt ene schipper Bouman van de May Be, die u de volgorde van de vaart zal aangeven... Over..."

*Kapitein B.C. Weltevreden
(oom Ben) van de sleepboot
'Hudson'.*

Ik luisterde gespannen verder.

Zo maar een gesprek... Een toen nog niet erkende amateurzender op de noodgolf... schréeuwde om hulp in een verdrinkend land.

"Toevallig," zegt men dan.

"Leiding,..." verbetert de ander.

Schipper Hoefnagel was als Urker kotterschipper achtergebleven in Breskens. Hij was nieuwsgierig hoe zijn oom (oom Ben, van zijn vrouw) het maakte in deze vliegende storm. Deze zat als kapitein op een sleper van Smit & Co en was op weg naar een Noorse boot in nood.

Louw zette de visserijband aan en ving al spoedig iets op over ome Ben.

Opeens!...

"Hallo, P.A.nul.G.V.B..."

Louw Hoefnagel maakte snel de seinapparatuur zendvaardig en spoedig was er contact met de nog niet erkende May Be op de noodgolf. Maar wie maakte zich nu druk om erkenning! Er waren mensen in nood. Er moest geholpen worden en dat besepte Louw terdege. Wat een 'toeval' dat hij juist op dit moment op de visserijband - Scheveningen Radio had afgestemd.

Nee, wat een leiding! Bestiering...

Schipper en zender Louw Hoefnagel luisterde gespannen verder: ..."Hallo, Sumus Umbra, hallo, hier is schipper Bouman..."

Schipper Bouman van het luxe jacht 'May Be' seint de juiste route door aan Sumus Umbra en stippelt die vakkundig uit voor Hoefnagel. Er volgt nog een laatste bericht: "Hallo, Sumus Umbra, hallo, wij blijven voortdurend naar u luisteren... hallo, Sumus Umbra en de Urker vissersvloot, hier is de noodzender May Be... wij blijven voortdurend... dag en nacht naar u luisteren... heeft u dat begrepen?... Over..."

Schipper Louw wist genoeg. Hij was een man van de daad en besloot dat ze op het 'noodgeschrei' af zouden gaan.

2. *Wie, o wie?...*

Wie was eigenlijk die 'noodgolver' van Hellevoetsluis?... Had hij geen toestemming om uit te zenden?... Had die zender wel een licentie?...

Wat was er toch aan de hand met deze geheimzinnige radio-amateur?... Niemand die hier aanvankelijk antwoord op wist te geven. In een krantebericht uit de begintijd van de ramp stond te lezen:

"Een nuchtere en betrouwbare radio-amateur, wiens naam ons nergens kan worden meegedeeld, is het eerste steunpunt geweest in het verdronken land van Zeeland om het van schrik verlamde Nederland zakelijk verslag te doen van de nood, die het watergeweld in de Zuid-Westhoek van ons land gewekt had.

"Hier is de noodzender 'May Be', annonceerde hij zich in de grijze morgen van de voor ons allen onvergetelijke zondag 1 februari bij Scheveningen Radio. En verder bediende hij zich van de roepletters P.A. o X.X. Om het half uur meldde hij zich en deelde hij zijn bevindingen mee, opdat hulpkolonnes in het geweer geroepen zouden kunnen worden.

Ontstellend waren de berichten, die hij telkens van een andere plaats af aan de buitenwereld wist te geven, totdat de Urker vissers een radioring om de ondergelopen eilanden getrokken hadden en de taak van 'May Be' konden overnemen. Even stil en onverwacht als deze 'May Be' in de lucht gekomen was, is-ie ook weer vertrokken. Zonder dat iemand zich ooit de tijd gegund had te vragen wie nu toch deze geheimzinnige 'zendeling' geweest was."

Geen licentie!

We hebben getracht hier achter te komen, zo vervolgt het bericht. "Het is ons niet gelukt. De Bijzondere Radiodienst van de P.T.T. deelde ons mee, dat het geen gelicentieerde amateurzender geweest kan zijn. P.A.o X.X. komt niet in de boeken voor. En bij geruchte vernam men, dat het iemand geweest is, die vroeger in Haarlem gewoond zou hebben. 'May Be', is een luxe motorjacht, dat toevallig in de Zeeuwse wateren kruiste. Maar niet de

eigenaar, van dit uit Amsterdam komende jacht, zou de zendinstallatie bediend hebben. Het zou een onbekende 'klandestiene' amateur geweest zijn, voor wiens klandestiene optreden men onder de gegeven noodomstandigheden, niets dan lof gehad heeft. Ook bij Scheveningen-radio – het radiobaken voor de scheepvaart in IJmuiden – konden we niets wijzer worden. Men wist, het was een krachtige zender geweest, die op de visserijband – de 137 meter-band – werkte. Maar de naam, nee, daar is nooit tijd voor geweest om naar te vragen in die zenuwslopende uren. En toen de Urkers in de lucht kwamen, is de onbekende helper in nood even geheimzinnig verdwenen als hij gekomen was. Een mysterieuze affaire, waarin publiciteit misschien nog de oplossing kan brengen..."

Die oplossing is inmiddels wel gekomen. Op dinsdagmiddag 20 april 1987 zit deze 'May-Be-piraat' bij mij op kantoor voor een uitvoerig gesprek over die onvergetelijke periode uit zijn leven. Het is de heer E.A. Bakker uit Hellevoetsluis, die zich nog steeds buitengewoon betrokken voelt bij wat er toen plaatsvond. Enthousiast en geëmotioneerd vertelt hij me zijn verhaal dat een inleiding vormt tot het grootse en unieke Urkse optreden in de ramptijd.

De heer Bakker is in hart en nieren een man van communicatie. Hij praat vlot en enthousiast en als het moet aan één stuk door, ook nu nog op zijn 75 jarige leeftijd. Als jongen was hij al verzot op de wereld van geluiden en golven. Toen hij uit Nederlands-Oost-Indië (ik mag de naam Indonesië van hem niet noemen) naar Nederland kwam, werden de eerste honderd guldens aan de kassa van een handelaar in radio onderdelen ingewisseld voor dit soort knutselspullen. Als jong MTS-er ging voor hem, via goedkope buizen en simpel antenne draad, een wereld van zend- en ontvangstmogelijkheden open. Hij deed ervaring op en leerde uit een kakofonie van (stoor)geluiden, zwakke signalen herkennen. In de ramptijd kwam hem dit uitstekend van pas. Het werd hem duidelijk dat in de wereld van zenden en ontvangen de antenne de beste sleutel is voor een goede communicatie. Hij maakte er zijn brood van en werd er handelaar in.

3. De verzegelde zender

We gaan nog even terug naar Breskens, waar o.a. schipper L. Hoefnagel met de bemanning van zijn 133 PK-kotter 'Sumus-Umbra' (UK41) achterbleef om de zaak (de vloot) in de gaten te houden. Hoewel het noodweer was, had hij er geen flauw vermoeden van wat er zich op het Zeeuwse en Zuid-Hollandse land afspeelde. Daar hoorde hij de oproep van de vrij krachtige zender 'May-Be'. Hoefnagel heeft deze oproep en de volgende gesprekken met nog meer noodkreten op een bandje staan. Iemand was in die tijd zo kien geweest dit op te nemen.

"Het is het enige bandje in Nederland," licht hij met enige trots toe. Het moment dat hij de oproep van de May-Be opving zou later van enorme betekenis blijken te zijn. Het zou honderden, wellicht duizenden mensen- en dierenlevens redden! Eenvoudig reageerde Hoefnagel op de boodschap van May-Be en zette door zijn moedig en plichtsgetrouw optreden de gehele 16 schepen tellende Urker vissersvloot in beweging. Een als zodanig absoluut enig en uniek gebeuren in de geschiedenis, dat overigens veel te weinig landelijke bekendheid en waardering heeft verkregen.

De gezochte 'May Be-piraat' bij mij op kantoor.

Het telefonisch contact met genoemde 'May-Be'-piraat kwam als volgt tot stand:

De telefoon.

"Met Bakker, Hellevoetsluis!"...

Ik citeer het Hoefnagelbandje: "Hallo, P.A.o.X.X... zegt u dat nog iets, meneer Bakker?..."

Nou, het contact was snel gelegd. De volgende middag was hij er al.

Soms sierde zijn gezicht een gulle lach, meerdere malen ook ontglijpte hem een traan aan het oog als hij vertelde over de verschrikkelijke berichten die hij op het jacht 'May-Be' opving en ook weer door moest zenden. Schreeuwen en kreten om hulp!... Wat hem heel erg hoog ligt is het moedige optreden van de Urkers in de woeste Zeeuwse en Zuid-Hollandse wateren. Volgens hem hebben ze daar nooit genoeg eer voor ontvangen...

"Dat moet ik kwijt en ik ben blij dat ik daar nu eens de kans voor krijg..."

We vragen aan de heer Ferdinand August Bakker eerst iets over zijn leven te vertellen.

"Ik ben geboren in 1912 in het plaatsje Grisee, even ten noorden van Soerabaja. Dat was de standplaats van mijn vader in die tijd. Vele Hollanders gingen toen naar Ned. Oost Indië om er pioniersarbeid te verrichten. Mijn vader was bij het onderwijs. Later is hij gepensioneerd als directeur van de Bestuurschool, een staatschool van het Nederlands-Indisch-Gouvernement, waar de zonen van de regenten uit heel Indië les kregen. En zo kwam ik in mijn jeugd in aanraking met de upper ten daar. Dat drukte wel een stempel op me.

Tot mijn zeventiende jaar zat ik op de Chr. Van Limburg Stirum Mulo in Solo. Ik heb daar een fantastische jeugd gehad. Op de school kwamen van allerlei nationaliteiten, dat was heel interessant. In Solo stond het zendingshospitaal, dat was wijd en zijd bekend. Dr. De Groot was daar en vele andere bekende artsen.

Op m'n zeventiende moest ik naar Nederland. Ik ging naar de MTS te Haarlem en haalde mijn diploma's electrotechniek en later radiotechnicus en voor de aardigheid ook nog een marconisten-diploma. Die signalen blijven je altijd bij. Het signaal S.O.S. is wel het bekendste. In 1935 had ik al een zender. Eerst natuurlijk zonder vergunning. Het was een erg leuke hobby. Je maakte contacten over de hele wereld. In die tijd deed ik veel

"Er is nood!"

ervaring op en leerde dwars door storingen heen de uitgezonden signalen herkennen. Nooit kon ik toen vermoeden hoe mij dat, tijdens de ramp, zo ontzettend van pas zou komen. Dat zie ik als iets wonderlijks... Iets van een hogere leiding in je leven!..."

Nu hij het woord ramp al heeft laten vallen, trekken we de draad gelijk door naar deze periode en we vragen hem waaruit zijn eerste confrontatie met de ramp bestond.

..."Dat begon zondagmorgens zo ongeveer half zeven. Het was bar slecht weer, de wind bulderde en gierde om de huizen en door de straten. Ik hoorde plotseling buiten iemand roepen."

..."Hé, Ferdinand, kom d'r uit, we verzuipen!..."

Ik dacht bij mijzelf, dat is iemand die uit een kroeg komt en een glaasje teveel op heeft. Die man heeft een stuk in zijn kraag en hij lacht zich slap als ik er uit kom. Ik ging dus niet naar beneden, maar deed wel even het raam open. Toen zag ik dat het postbode Koster was.

"Nee, Ferdinand, ik hou je echt niet voor de gek," riep hij in grote ernst, "kom er nou uit, man, want het is levensgevaarlijk hier. Je moet komen helpen, er is nood!..."

Toen wist ik dat er geen grapjes verkocht werden, heb me snel aangekleed en we zijn met ieder die we maar te pakken konden krijgen in Hellevoetsluis, naar de sluis van het Voornsekanaal gegaan. Daar kolkte het water reeds om de sluisdeuren heen. Toen hebben we met man en macht grote brokken steen in de kolkende massa geworpen om de stroom af te dammen. De sluisen dreigden te bezwijken. We stonden mannetje aan mannetje, zelfs meneer de pastoor hielp mee. Hij had zijn rokken omhoog gebonden om beter uit de voeten te kunnen. Ook de burgemeester stond bij me in de buurt. En allemaal maar stenen gooien. Je snapt nog niet hoe dat kon. Van die zware keien, die niet te beuren waren... maar we keilden ze in het gat of het niets was. We moesten ze soms ook van hand tot hand doorgeven. Later hoorde ik van Waterstaat dat, als het water van het Voornsekanaal enkele centimeters hoger was gekomen, ook Zuid-Holland zou zijn ondergelopen. We hadden dus wel nuttig werk verricht, met die gooi- en smijtploeg. Het was inmiddels al zo'n uur of negen in de morgen..."

Ferdinand Bakker vertelt met verve, alsof hij het op dit moment beleeft. Hij komt nu bij het moment dat hij begon te beseffen dat er zich een ramp aan het voltrekken was. Hier moest wat aan gedaan worden, stelde hij vast, naar wat?

Opeens besepte hij dat hij daadwerkelijk hulp kon bieden.

..."Dat was weer zo iets wonderlijks. Het doet mij terugdenken aan de verhalen die ik vroeger op de Zendingszondagsschool in Indië hoorde. Ik zag opeens voor me dat ik me nuttig zou kunnen maken om te gaan seinen. Waar komt nu zo'n gedachte vandaan, denk je later. Als je weet van hoeveel betekenis dat zenden geweest is. Wat is dat nou eigenlijk?

Ik herinnerde me dat men in Amerika altijd gebruik maakte van amateurzenders, om een noodgebied bekend te maken en binnen een noodgebied aan te wijzen waar hulp nodig is of materialen zoals voedsel, gereedschap, water, etc.

Mijn tweede gedachte was: Waar vind ik een zender?

Ik had geen zender en wist er ook geen. Tja, aan boord van vissersschepen, daar hebben ze wel zenders, maar waren er hier bereikbare schepen in de buurt?

Wacht eens... er lag hier een groot jacht, daar kon wel eens een zender aan boord zijn. Dat moest wel... Noem zo'n ingeving een brainwave. Ik weet het niet. Ik heb dat zelf nooit kunnen verklaren... iets wonderlijks...

Het jacht droeg de naam 'May-Be' en er bleek inderdaad een zender aan boord te zijn, maar die was verzegeld. Verboden te gebruiken dus!

Maar gold dat ook in deze situatie?

Ik ben naar de schipper van het jacht gegaan, ene heer Bouman en ik zei: "Joh, moet je horen, die zender op 'May-Be' moet ik hebben, want we verdrinken hier straks allemaal."

De man aarzelde een moment...

4. *De meest afschuwelijke berichten kreeg ik binnen*

Schipper Bouman zat er even mee. Hij was verantwoordelijk voor het jacht en alles wat er op en in was. Hij was de privé-schipper van de heer van Rietschoten.

"Die zender is verzegeld. Hij mag niet gebruikt worden!..."

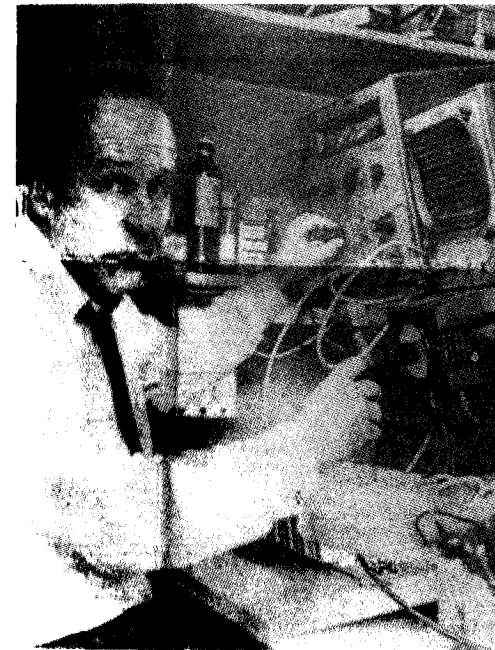
"Dat kan me niet schelen, Bouman. Open dat ding!..."

"Op jouw verantwoording dan, Bakker..."

"Okee, man, dat doen we, laat mij er maar voor opdraaien. Het moet gebeuren!"

Bouman haalde de sleutels van de kajuit tevoorschijn en we gingen er op af.

"We verbraken het zegel, ik schakelde het toestel aan en begon het in te stellen. Dat was voor mij gesneden koek. Maar het was op dat moment wel clandestien. Ik dacht: ik ga me melden bij Den Haag, want ik hoorde

We verbraken het zegel en ik begon het toestel in te schakelen.

P.A.o.G.V.B. Dat was een zender in Den Haag op de 80 m band. Ik heb het nu over de amateurband en die heb ik toen aangeropen. Maar wát een kracht had die 'May-Be' zender. Een enorm vermogen, ik kon hem prima instellen.

Bij die grote zender in Den Haag zat de chef van de radio-controledienst. Hij antwoordde: "Meneer, wie bent u, wat doet u?..."

Toen heb ik hem zeer onparlementair geantwoord: "Wilt u er rekening mee houden dat we hier tot aan ons achterwerk in het water zitten? Geef mij daarom ogenblikkelijk Scheveningen Radio. Ik ga op de noodgolf van de 137 m zitten..."

Toen bleef het een poosje stil.

Ik kreeg nauwelijks antwoord meer.

Natuurlijk plofte ik bijna van spanning, want ik moest hard aan het werk, voor wachten was geen tijd.

Opeens was hij er weer: "Wij hebben Scheveningen Radio hier..."

Ze hadden dus heel snel in die tussentijd een kleine noodzender in gereedheid gebracht, want bij Scheveningen Radio was ook alles onder water gelopen.

Op de 'May-Be' had ik een pracht-ontvanger. Het ging van een leien dakje, hij reageerde heel gevoelig. Toen kwam Scheveningen Radio op de 137 m en dat is het eigenlijke begin geweest van het noodverkeer in de ether.

Toen het eenmaal liep, heb ik op een gegeven moment een oproep gedaan aan alle schepen om mee te doen aan het noodverkeer.

Daarop probeerden wij verbinding te krijgen met Stellendam en als antwoord kreeg ik toen de onvergetelijke schipper Louw Hoefnagel van de UK41-Sumus Umbra aan de lijn.

O, wat was dat ontroerend. En dan dat moedige antwoord van schipper Hoefnagel: "Als er mensen in nood zijn, dan varen wij uit..." Dan gaat er wel wat door je heen. Hij vroeg hoe hij varen moest, maar ik vertelde dat ik dat niet wist.

Enfin schipper Bouman kon dat van mij overnemen en hem precies zeggen welke koers hij moest uitzetten.

In de loop van de ramp kreeg ik verschrikkelijke berichten binnen. Ik zal het zo juist mogelijk trachten weer te geven. Men seinde mij: "Hier meldt zich de opperwachtmeester van de politie van Tholen. Er drijven hier mensen rond op deuren, op hooimijten enzovoort... 't Was onvoorstelbaar."

Hier laat Ferdinand Bakker het even afweten.

Tranen verduisteren een moment zijn blik. Zijn lippen verkrampen. Hortend laat hij horen hoe deze berichten hem aangrepen en hem ook nu nog overweldigden.

"Toen ik deze noodkreten hoorde wist ik wat me te doen stond. Ik begreep onmiddellijk dat ik de verbinding met de buitenwereld tot stand moest brengen. En dat onverwijd!

Ik schreeuwde onmiddellijk in de microfoon enkele mededelingen. Ik riep: "Hallo, Scheveningen Radio, hier komt de noodzender 'May-Be', wilt u ogenblikkelijk alle normale radio omroep verkeer laten stopzetten en in dienst laten stellen van het noodverkeer? Er is zich een ramp over Nederland aan het voltrekken! Op dit moment vechten duizenden mensen voor hun leven."

Een poosje later kreeg ik doorgeseind dat ik rechtstreeks, via een directe lijn, verbonden was met de regeringsvoorlichtingsdienst (R.V.D.).

De heer Hoefnagel (in vissers kledij) voor zijn Sumus Umbra, met enkele toeristen die met hem "op de kiek" wilden.

Ik had toen contact met een vrouwelijke operator met een zeer heldere stem.

Het noodverkeer in de ether kwam goed op gang en ik moet zeggen dat ik voor de Urkers de grootste bewondering kreeg. Het ging heel officieel en zeer gedisciplineerd in tegenstelling met heel wat amateurgeklets (niet door alle amateurs, er is ook goed werk verricht), dat ik ook af en toe opving. Als er een ramp gaande is, is er behoefte aan doeltreffende seiners en dat waren de Urkers.

Bovendien zetten deze stoere vissers alles op het spel wat zij hadden. U moet rekenen hun boot was hun enige bezit, en dan zat er ook nog een hypotheek op. Maar ze gingen! Ze moesten door dijkaten met hun boten. Zeer riskant, maar ze deden het. Schokkende berichten kreeg ik binnen over die dijkaten, die schrikbarend afbrokkelden, terwijl er nog mensen op stonden. In wanhoop zwaaiden en schreeuwden ze, maar ze werden door het water verzwolgen... Omdat ik zo'n sterke ontvanger had, kon ik alles horen. En wat deed zich nu voor? Wel Scheveningen Radio kon de Urkers niet horen, maar ik wel en zo vormde ik dus ook nog een verbindingsschakel tussen die twee.

Ik heb drie dagen en drie nachten aan één stuk door geseind... toen was ik totaal op!

Ik zat aanhoudend op de 137 m band. Op deze noodgolf mocht niemand zomaar zenden. Alleen datgene dat over die nood, de ramp ging, dat mocht er op..."

Maar hoe was het mogelijk dat de vloot van 16 Urkerboten in dit weer en met dat hoge water kon opstomen?

"Tja, wat moet ik zeggen, ze deden het! En onderling was daar een heel goed verband. Ik voelde het grote verschil, ik zat op het jacht, hoog en droog, maar zij moesten onder de meest onmogelijke omstandigheden hun reddingswerk verrichten. Ze rekenden op mij. Zodra ze mij opriepen moest ik reageren.

Soms hoorde ik heel zwak het noodsein 'May-Be' roepen. Dan schakelde ik de zender in en riep tot de ander: "Wilt u ogenblikkelijk allemaal zwijgen... ik hoor een zwak signaal. Wilt u zwijgen?... het signaal kan belangrijk zijn..."

En dan werd het stil. Geen Urker seinde meer. Wat een discipline van die kerels, wat een knapen! 't Zijn lieden die gezellig kunnen leuteren (in de

Laat die Urkers maar vangen.

positieve zin van het woord) maarre... nu begreep ik dat ze meer konden dan dat. Ik heb niets dan lof over en voor hen. Daarom heb ik een gefrustreerd gevoel dat die Urkers zo weinig loon naar werken hebben gekregen. En als ik dan hoor over de vangstbeperkingen die hen tegenwoordig worden opgelegd met de daaraan verbonden processen, nou dan denk ik bij mijzelf: Blijf met je handen van mijn Urkers af. Ja, mijn Urkers, want ik heb ze meegemaakt, ik kan er over meepraten. Zeur niet over die paar vissen, had je ze moeten zien tijdens de eerste rampdagen, met zulke mensen voer je toch geen processen over een visvangst?

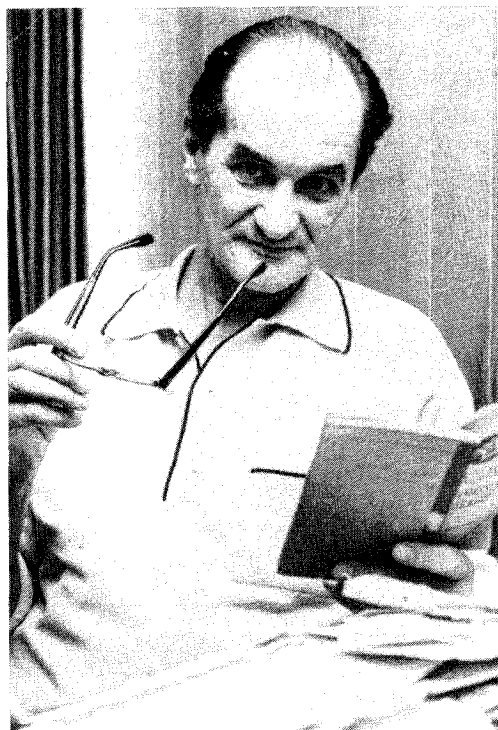
Die Urkers voeren overal doorheen met hun kotters. 's Jonge, ze konden er wat van. Ook beschikten ze over sterke zenders. Mooi volk, dat kan ik u wel zeggen. En laat ze alstublieft van hen afblijven. Ze voeren dwars door die 'onbegaanbare' dijkaten, op de meest onmogelijke plekken en lieten mensen aan boord klimmen en gaven berichten door. Ik snapte vaak niet hoe ze dat voor elkaar kregen, maar ze laptten het. Zo ging dat toen... En nu heb ik over hen een hoop gezwam over die quota.

Wat mij betreft: Laat die Urkers maar vangen, dat hebben ze verdiend!

5. *Op de Sumus-Umbra van Louwrens Hoefnagel*

't Wordt tijd dat we iets meer te weten komen over de heer L. Hoefnagel uit Urk, de schipper van de UK 41, die zo succesvol (zeg maar zegerijk) mocht ontvangen en uitzenden in die hachelijke ramptijd.

Desgevraagd vertelt hij ons dat hij op 8 juli 1919 te Urk geboren is, op zestienjarige leeftijd bij zijn vader op de kotter Sumus Umbra ging varen en reeds op 19 jarige leeftijd schipper werd op deze schuit en dat ook 18 jaar is gebleven. Zijn vrouw kwam uit Maassluis, maar overleed op 26 augustus 1972, hem twee zonen nalatend, die beiden op één schip varen, de 'Nelle' UK 216. De ene is schipper op die boot en de ander motordrijver.

Louwrens Hoefnagel kort na de ramp.

Sinds maart 1965 ligt de 'Sumus-Umbra' op de bodem van de Noordzee, door een botsing met het vuurschip van Texel, in dichte mist.

Louwrens zelf is afgekeurd voor het zware werk op het vissersschip. Hij heeft in 1986 een hartoperatie ondergaan, maar hij hoopt toch nog eens met zijn zonen een weekje op zee door te mogen brengen.

..."Ik lag toen dus in Breskens en met mij aan boord waren mijn broers Jan en Feike alsmede de matrozen Jelle Romkes en Jan Wakker. Het gebeurde wel vaker dat ik daar het weekend overbleef. Ik luisterde naar berichten over de reeds genoemde oom van mijn vrouw, toen ik plotseling de noodkreten van de heer Bakker over de zender 'May-Be' opving om schepen ter beschikking te stellen. Ik wist toen nog helemaal niet wat er loos was en begreep niet dat zo'n groot deel van Zeeland ondergelopen was. Ik beloofde te zullen komen en ging door een vliegende storm alvast op m'n eentje naar Vlissingen. Dat was op zondagmiddag. Later begreep ik dat men in Urk mijn gesprekken met de 'May-Be' had opgevangen en dat ze met een bus naar het rampgebied kwamen.

In Vlissingen kreeg ik een loods aan boord (de heer Van de Klooster), maar dat had nog wel wat voeten in aarde. Bijna niemand durfde – begrijpelijk – uit te varen, maar wij hadden reeds besloten dat wel te doen, want er moest geholpen worden. Na wat heen en weer gepraat kwam de loods aan boord van 'De Vriendschap', de UK 104 van schipper L. de Boer, die daarom voorop ging. (Een paar dagen was 'De Vriendschap' dan ook het commandoschip).

Ik heb drie dagen en nachten (net als de heer Bakker van 'May-Be', waarvan we elke keer tegen elkaar zeiden: "Zou die man nooit slapen?") voor de zender op mijn boot gezeten. We hadden de zender beneden in het logies en ik ben eigenlijk al die tijd niet meer naar boven geweest. Je raakt tenslotte volkomen uitgeput en na drie dagen pas, werd ik afgelost door een marineman. Toen heb ik een paar uur geslapen en ben weer achter de zender gekropen, dat was te Zijpe. Ik heb dienst gedaan in Zijpe en in Brouwershaven.

Wij stoomden op (Louwe de Boer vertelt daar in een volgend hoofdstuk ook nog wat over) en overal lieten we een schip achter om als zend- en ontvangstation dienst te doen. Het personeel van de schepen ging echter met een roeiboot de polder in om mensen te redden. Ons personeel sloeg erpens voor een sluisgat nog een keer om met de roeiboot. Een broer van

me bleef bij mij om de motor draaiende te houden voor de stroomvoorziening van de radio-telefoon.

We hebben ook nog mensen aan boord gehad. Dat liep als volgt: In Bruinisse kwam een man bij mij aan boord, waarvan de vrouw bevallen moest. Er was spoed bij, maar er was geen dokter en geen geschikte plek. Nu kende ik gelukkig kapitein Willem Rog van het hospitaal kerkschip 'De Hoop' en die was met zijn boot in de buurt. Zij hadden een dokter aan boord en die riep ik met mijn zender op. Ze kwamen spoedig met een baar de a.s. moeder ophalen en een paar uur later was ze bevallen van een zoon.

We vragen of de seinhulp van Hoefnagel (via 'May-Be') onmiddellijk resultaat opleverde.

..."Jazeker, kort daarna begonnen de vliegtuigen te vliegen en verschenen er helicopters. Op alle boten werd ontvangen en uitgezonden. Wij maakten heel Nederland wakker, want alle aanwezige verbindingen waren verbroken. Kijk, ik wilde niet van het kastje naar de muur gestuurd worden, daarom eiste ik een rechtstreekse verbinding met vliegveld Valkenburg. Ik kreeg het vliegveld gelijk aan de lijn en ik zei hen dat er zo snel mogelijk helicopters *moesten* komen!

Een paar uur later waren de hefschroefers er al. We kregen overal zeer veel medewerking, van alle instanties. Ook alle andere schepen meldden zich eerst bij ons. Wij vormden de basis. Er kwam wel een marineschip, maar de commandant er van zei: "Jullie gaan je gang maar, want jullie weten nu precies wat er aan de hand is..." "

Als je nu aan de heer Hoefnagel vraagt wat hem uit de ramptijd het meest is bijgebleven antwoordt hij: ..."Dat was na het moment dat die marine-matros me kwam aflossen toen ik drie dagen en drie nachten onophoudelijk geseind had. Ik kon niet meer, ik was bijna bewusteloos. Drie dagen geen slaap en ook geen eten en maar weinig drinken. Al die tijd achtereen luisteren en praten. Een slijtageslag van de eerste orde.

Nu kon ik dus een paar uur gaan rusten. Daarna ben ik voor het eerst de dijk opgelopen en wat was het eerste dat ik zag?... Dat was een meisje van een jaar of 23 dat zojuist levenloos aanspoelde. Dat moment staat diep in mijn geheugen gegrift.

Er werd een gat in de dijk gegraven en daar werd het kind "ingestopt". Dat

zie ik nog altijd voor me. Het was werkelijk een vreselijke ervaring. Van even een frisse neus halen was toen geen sprake meer. Ik denk dat het toen pas goed tot me doordrong waarom wij de Zeeuwen waren te hulp gesnel. Enne... mijn vermoedheid was op slag verdwenen. Ik begreep dat wij - Urkers - nog lang niet klaar waren daar..."

Het grijpt Louw Hoefnagel opnieuw aan. Het lijkt of hij even in de verte staart. Dan begint hij weer.

"De schrijver Jan de Hartog heeft toen in Zijpe ook nog bij mij aan boord geslapen. Op een keer vroeg hij mij: "Weet je wie ik ben?" "Jawel," zei ik, "je bent Jan de Hartog en verder ben je voor mij een gewoon mens.."

"Tja, in de ramptijd vielen rangen, standen en prestaties weg. Je stond oog in oog met mensen, die met dezelfde hachelijke omstandigheden geconfronteerd werden..."

Hoefnagel met zijn verloofde Nelie Firet enkele jaren voor de ramp.

6. Er waren nog meer Urkers bezig

Ook op de andere boten van de Urkervloot gaf men geweldige steun aan de verbindingdienst via het radiocontact. Hierbij denken we met respect aan mannen als wijlen Hessel Snoek, de schipper van de UK 141 'Jacob', die ook berichten uit de ether opving en doorgaf. Naast Louwe de Boer vervulde hij een leidende rol tijdens de vaart van het Urkse konvooi. De heer Bakker van 'May-Be' hierover: "Het vaartuig 'Vriendschap II' met de loods aan boord, werd commandovaartuig. Later fungeerden respectievelijk de 'Sumus-Umbra', de 'Neeltje', de 'Toden' en de 'Jacob', als zodanig. In Zierikzee kreeg Hessel Snoek de marineluitenant W.H. Dekker aan boord, die later schertsend de 'adjutant' van 'kolonel' Snoek werd genoemd. Hoefnagel en Snoek ontmoetten elkaar te Vlissingen. Maar er waren nog andere boten met hun schippers, die ook aan die verbindingdienst hun bijdragen leverden. Het zijn er teveel om allemaal op te noemen. Hier volgen er een paar: 'De Vriendschap' lag bij Wemeldinge en vertrok later naar Stavenisse op Tholen. Op Tholen gebeurden ingrijpende dingen. Ene mevrouw Treurniet vertelde: "In het begin was het hier een en al ontreddering. Je hoorde de meest trieste verhalen. Zo was er een kindje dat als enige van een gezin als door een wonder was gered. Zijn vader en moeder hadden getracht een veilig heenkomen te zoeken, maar werden door het water verrast. De vrouw zag voor haar ogen hoe haar man en haar enige zoontje door de golven werden meegesleurd. Uit pure wanhoop stortte die vrouw zich toen ook in het water. Zij verdronk... Maar haar kindje bleef in leven doordat het later weer op het droge werd geworpen." Toen was het even stil...

"Dat zijn aangrijpende dingen..."

De 'Drie Gebroeders' bewaakte de Scherpenhoek. De 'Vertrouwen' oriënteerde zich in Oude Tonge en "De Pieter" ging eens kijken hoe het er op Nieuwe Tonge bijstond, terwijl Hoefnagel zelf dus met zijn 'Sumus-Umbra' in Zijpe gestationeerd lag.

De UK 68 'Jonge Johanna' stoomde op naar Ouddorp op Goeree. In Zierikzee stond de burgemeester vertwijfeld op de rest van de vloot te

De heer Tj. Hoekstra: "Wij hebben er veel ellende gezien."

wachten, want hij had tot maandagmorgen negen uur geen contact met de buitenwereld gehad. Er bleven daar twee kotters achter, de 'Jannie' UK 162 en de 'Jacob'. Er was nog een 'Jannie', maar dat was de UK 119 van de gebroeders Hoekstra, waarvan Tjeerd Hoekstra bekend is uit de zesdelige boekenserie die handelt over "Grote en Kleine in de oorlog en op zee". De 'Jannie' UK 119 lag gestationeerd bij Stad aan 't Haringvliet op Overflakkee. De bemanning ervan maakte zich vooral dienstig door het vervoeren van zandzakken naar bedreigde of gebroken dijken, zo vertelde mij de heer Tj. Hoekstra. Ook ruimden wij veel troep op, die op het water dreef, om milieuvervuiling tegen te gaan, want u begrijpt dat het daar erg stonk met al die dode dieren en zo. We hebben er veel ellende gezien en waren dankbaar dat we er iets aan mochten doen. Op de terugweg maakten we nog iets vermeldenswaardigs mee. We moesten in Rotterdam aan de Waalhaven nog iets afgeven voor een onderzeeër, die daar gemickeerd lag. Ik zei tot de bevelhebber dat ik vreesde niet meer in Urk te kunnen komen met het beetje brandstof-olie dat we nog hadden. De gezagvoerder wees naar de olieleiding voor de onderzeeër en zei tegen me: "Neem aan die slang en doe vol je tank!" Dat vind ik altijd nog een mooi gebaar van

die marine-officier.

We kwamen vlot en veilig op Urk aan.

Verder noemen we nog 'De Zeven Gebroeders'. Bij Oosterland werd langs een groot kampvuur gevaren waarbij zich honderden mensen stonden te warmen. Toen daar zo'n IJsselmeerbootje langs voer, begonnen ze te vechten om maar aan boord van het scheepje te komen. Ze wilden allemaal mee en dat kon niet. Een schipper uit Bruinisse wist er wel raad op. Hij sloeg er met een roeispaan op los, zodat de jongeren het geraden achtten plaats te maken voor vrouwen en kinderen.

We noemen ook nog de naam van J. Bakker, secretaris van "Visserijbelangen", die o.a. het volgende schreef: "Waar de (Urker) schepen kwamen werd onmiddellijk een bijdrage geleverd tot directe hulp. Naar alle punten konden dan al snel hulptroepen, schepen en Rode Kruis kolonnes met hospitaalschepen worden gestuurd. De scheepszenders waren onafgebroken bezig, dagenlang. Toen wij (de heer J. Bakker en anderen) met andere schepen en bemanningen, dinsdagmorgen arriveerden, was dit zeer nodig om hen af te lossen, daar ze vanaf zondagmorgen steeds in touw waren, zonder eten te kunnen bereiden. Aan de oproep van de Urkers etc. werd dermate gehoor gegeven, dat op die dinsdag wel 2000(!) schepen toestoomden, zodat er op vele punten zelfs teveel schepen kwamen, maar men zat er liever méé, dan óm verlegen!

Niet alle schepen konden dus een opdracht krijgen. Maar de meeste van hen gingen op eigen initiatief aan het werk en hebben nog velen van een wisse dood gered.

Met de kleine IJsselmeerscheepjes konden we heel wat evacués van de dijken naar de Rijnaken brengen. Dat ging veel sneller dan met de motorvletten van de Marine. Ik herinner me nog dat we in 1½ uur (donderdagmiddag) met de IJsselmeerscheepjes (Urkers dus) 580 mensen van de dijk bij Brouwershaven haalden. Vrijdagmorgens kwamen daar de laatsten vandaan. Zij konden in een grote Rijnaak stappen, die met hoog water de haven was ingevaren. Daar gingen duizend vluchtelingen in en ook nog eens 300 in een kleinere Rijnaak en 100 gebrekkige en oude mensen apart in een ander schip, die wij, als laatste evacués hebben vervoerd."

**MARINEVERBINDINGSDIENST
OPSTELLERSFORMULIER**

IN TE VULLEN DOOR DE OPSTELLER

NTRAD 1)	BASEGRAM 1)	VOOR OEFENING 1)	CLASSIFICATIE 1)	VOORRANGSAANWIJZING 1)
MEDEDELINGEN VOOR VO:			ZEER GEHEIM	FLASH
			GEHEIM	ZEER DRINGEND
			CONFIDENTIEEL	DRINGEND
			DIENSTGEHEIM	SPOED
			NIET GEHEIM	ROUTINE
				UITGESTELD

VAN :
AAN :
INFO :
INHOUD:

UK 41
LI DIENT ZICH TE BEVEVEN NAAR
BROUWERSHAVEN.
De O. A. Z. Z. J. P. E.
De L. T. Z. F.
yjt
K. S. ROBERTI.

N.B. OPSTELLER MOET INHOUD ONDERTEKENEN!
1) AANGEVEN WAT WORDT VERLANGD.

IN TE VULLEN DOOR DE VO.

PAPAAL VO.	DATUM-TIJDGROEP:
PAPAAL NRK/TEL:	TVO
R. (0) 2210 11170 - 149	TVZ

Schippers van de UK 41 morgenochtend (10/3) om 8 uur met een ander te bepalen boot naar Dordt gebracht.
Ten 04.15 met auto naar Zierikzee.

MARINEVERBINDINGSDIENST
OPSTELLERSFORMULIER

IN TE VULLEN DOOR DE OPSTELLER			
NTRAD ¹⁾	BASEGRAM ¹⁾	VOOR OEFENING ¹⁾	CLASSIFICATIE ¹⁾
MEDEDELINGEN VOOR VO:			ZEER GEHEIM
			GEHEIM
			CONFIDENTIEEL
			DIENSTGEHEIM
			NIET GEHEIM
			VOORRANGSAANWIJZING ¹⁾
			FLASH
			ZEER DRINGEND
			DRINGEND
			SPOED
			ROUTINE
			UITGESTELD

VAN :
AAN :
INFO :

INHOUD:

AAN BURGEMEESTER BROUWERSHAVEN.

IN OPDRACHT VAN MINISTER VAN
BINNENLANDSE ZAKEN, DR. BEEL,
WORDT EEN ZENDER ~~IN~~ IN BROUWERS-
HAVEN PLAATST AAN BOORD URKI.
DIT SCHIP DIENT DAAR TE BLIJVEN
LIPPEN TOT NADER ORDER.

DE O.H.Z. ZIJDE
DE KZJ

K.J. ROBERTI

N.B. OPSTELLER MOET INHOUD ONDERTEKENEN
¹⁾ AANGEVEN WAT WORDT VERLANGD.

IN TE VULLEN DOOR DE VO:

PARAAF VO:

DATUM-TIJDGROEP:

PARAAF SNR/TEL:

TVO

B 28/27310 18170 - 149

TVZ

We keren terug naar Louw Hoefnagel. De boodschappenbriefjes die hem vaak door de burgemeesters aan boord werden gebracht, heeft IL bewaard. Wel een doos vol. Soms waren het wanhopige mededelingen, haastig genoteerd op een klein kladje.

De burgemeester van Oosterland bracht ook een keer zo'n kladje. Hoefnagel zond de boodschap uit op de tweede februari bij het krieken van de dageraad. Er stond op geschreven: "Toestand Oosterland hopeloos. Gevreesd wordt enorm aantal slachtoffers. Tracht ons te redden. Amfibie voertuigen en watervliegtuigen zijn onze laatste hoop..."

Nee, het waren geen leuke berichten die Louw steeds maar weer naar doorseinen. Het was een en al verdriet, ellende en narigheid, door de verdrif. De verzoeken droegen bijna allemaal een paniekerig karakter. Het ging vaak om medicamenten, kleding, eten en drinken, kaaarsen, artsen, boten, helicopters, zandzakken en nog veel meer.

We beschreven reeds een geval van een bevalling, maar die gebeurtenissen waren er heel wat meer. De hoog zwangere vrouwen werden soms veldvrouwen daken geplukt om ze naar veiliger plekjes te brengen. Op een keer kwam er een boot bij een boerderij om de a.s. moeder af te halen, maar ze was al te laat!... Gelukkig, niet in een dramatische zin. De kraamvrouwen waren al voor geweest... de baby was er al... geboren op het dak van de boerderij hoeve...

Aan boord van de 'Neeltje' werd ook nog een baby geboren, bij de waterkachel, dat wel, en dat mag toch comfortabeler genoemd worden dan op het dak van een boerderij...

Nog twee weken bleven de Urkers doorgaan met hun hulpbetoon. Toen kwam er een einde aan. Niet dat ze er uit eigen beweging mee kapten. Men ze kregen een officieel bericht. De commandant 'maritieme middelen' seinde uit Zierikzee een afscheidsgroet. Dat bericht heeft Hoefnagel te bewaard. We vinden het in een aantekenboekje uit die tijd, dat hij voor dit verhaal meegaf. We zoeken het op, achter in het boekje en lezen: "Belangrijk bericht voor alle (Urker) verbindingsschepen namen van de Com. M.M. De goede verwachtingen welke de Bilt KNMI heeft van de weersomstandigheden in de komende 24 uur, maken het mij mogelijk het risico te aanvaarden de Ring van Communicatieschepen rond Schouwen-Duiveland op te heffen. U kunt dus de haven verlaten en uw normale werkzaamheden hervatten. Namens de bevolking van het eiland dank

van ganser harte voor uw uitmuntend hulpbetoon door u in het bijzonder bewezen in de afgelopen 14 dagen. U bent spontaan gekomen toen de storm nog loeide en de dijken van het eiland doorbraken. U hebt met grote persoonlijke risico's in de kleine boten veel mensenlevens gered. U bent op uw post gebleven toen het eerste gevaar schijnbaar over was, teneinde te dienen als gereedstaande reddingsboot en tevens als communicatieschip. U hebt hierdoor het moreel van de bevolking gesterkt. God zegene u allen." Com. M.M. Zierikzee.

Dat Hoefnagel dit bericht zo lang bewaard heeft toont aan dat hij dit bedankje hogelijk waardeert. Hij vindt het mooi dit blijk van dankbaarheid, hoewel het aan de andere kant niet had hoeven, want... "dat wij de Zeeuwen in 1953 de helpende hand hebben toegestoken, was niet meer dan een staaltje van onze plicht. Kijk, als er mensen in nood zijn, dan varen wij, Urkers. Dat was vroeger zo, dat was tijdens de ramp zo, dat is nu nog zo en dat zal ook wel zo blijven!..."

7. *Wie is Louwe de Boer?*

Louwe de Boer werd in 1914 geboren, het jaar van de Eerste Wereldoorlog. Hij was één van de tien kinderen, zes broers en zusters. Zijn vader vist op de Noordzee. Er moest heel wat vis gevangen worden om zo'n grote kinderschaar te kunnen onderhouden.

Over het algemeen was het vroeger een armoedige tijd.

..."In 1928 kocht mijn vader een ijzeren botter, uit Den Helder. Het was een zeilbotter en hij heeft met deze UK 56, tot 1932 goed gevist. De andere broers gingen de Noordzee op en ik werkte een paar jaar op een garnalendrogerij. Ik was toen 13 jaar en kreeg nog bezoek van de Arbeidsinspectie. Er was juist ingevoerd dat je pas mocht gaan werken als je veertien was.

In 1932 werd de Afsluitdijk voltooid en toen ben ik knecht geworden op een Noordzeebottertje. Met m'n vader was ik al eens mee geweest de Noordzee op. Later, toen ik (1935) verkering kreeg, met wie nu mijn vrouw is, ging ik bij mijn schoonvader aan boord. Van hem kreeg ik een goede opleiding! Twee keer ben ik door een reddingsboot naar binnen gebracht, ik heb dan ook meerdere malen op zee de dood onder ogen gezien.

In maart 1938 ging het kantje boord. Het schip waarop we voeren was praktisch geheel onttakeld. Er woedde een Noord-westerstorm met stoten van windkracht 12. Nou, berg je dan maar. Een wonder dat we er doorheen gekomen zijn. De zijmotor viel uit en de bak stond van achteren al half vol met water. Ik sta er eigenlijk nog steeds versteld van dat we toen niet te gronde zijn gegaan met die grote brekers. Het schip is later op de werf gekomen, voor een forse opknopbeurt.

In 1939 zijn we getrouwd en ik verdiende toen aardig wat geld. Van de spaarcentjes konden we een huisje zetten en dat was al heel wat in die tijd. Nou ja, ik zat dan ook altijd op het water en was bijna zonder onderbreken bezig.

In 1940 brak de oorlog uit en toen was het gebeurd met de Noordzeevisvangst. In de oorlog begonnen ze aan de dijk en ik heb nog een goed half

Het vissers- redersechtpaar De Boer in "vol ornaat" ergens in hun fraaie bungalow.

jaar op zo'n zandbak gezeten, om zand op de dijk te spuiten, want er moest toch wat inkomen zijn. Ik ving wel wat snoekbaars maar dat werd later allemaal bonnetjeswerk. Je kon niet zomaar vis kopen. Ik was niet gewend om werk te gaan vragen, tja, een soort trots, hè!... Maar toen moest ik wel en ik ging naar een reder, die altijd een aardige vent was geweest. Ik overwon m'n aversie en ging naar hem toe. Dat was begin februari. Ik stond op hem te wachten in het donker en toen hij kwam vroeg ik hem om werk, of die zandbak nog kwam. Maar dat viel verkeerd. Ik kreeg een paar vloeken naar mijn hoofd geslingerd en kwam als een geslagen hond weer bij mijn vrouw thuis.

M'n trots had natuurlijk een geweldige knauw gekregen. Ik zei tegen mijn vrouw: "Nou heb ik altijd hard gewerkt en nu overkomt me dit. 't Is misschien wel een verkeerde uitspraak van me, maar ik zei dat ik liever mijn tong zou afbijten dan dat ik ooit weer om werk zou gaan vragen." Maar ik moest er wel wat mee aan. Ik besloot om contact op te nemen met een vriend van me (Romkes) in Bunschoten. We hadden een goed gesprek samen en we gingen een zeilbottertje kopen. Er was daar juist een visser gestorven en de weduwe wilde graag het schip kwijt. Dat ging op een heel

aparte wijze. Wij gingen het schip bekijken met alles wat er bij hoorde en vroegen toen aan de vrouw wat ze er voor hebben wou. Dat wist ze paraat. Ze vroeg er f. 1175,- voor, zei ze zonder omwegen. Ik vergeet dat nooit. "Verkocht!"... riep ik en we legden het geld contant op de tafel en het bottertje was van ons.

Om met zo'n schip te gaan vissen moest je, tijdens de oorlog, een vergunning hebben. Die kregen we niet. Toen zijn we zomaar gaar vissen. Ze lieten ons maar wat aanscharrelen en onderwijl vroegen we een noodvergunning aan. Later kochten we van een Volendammer een boot voor f. 2800,-. Die hebben we een flinke opknapbeurt gegeven en we hebben daar de hele oorlog mee gevist.

Na de bevrijding was heel Nederland aan het feestvieren, maar wij, als vissersmannen, wisten dat de grotendeels onbeviste Noordzee berstensvol zat met vis. Met een zwager van me uit Zaandam fietste ik (hoewel ik nog nooit gefietst had) op een oude tandem naar Rotterdam, waar we alle havens hebben afgezocht naar de botter van mijn vader, zonder resultaat. Wel lagen er heel veel Deense scheepjes, die kon je huren voor f. 35,- per week. Dat deden we niet. We lieten een ander schip ombouwen en toen hebben Romkes en ik daar een jaar mee gevist en goed geld mee verdiend. De aankoop en het ombouwen kostte ca. f. 30.000,-. Daarna lieten Romkes en ik in Hoogezand een schuit bouwen voor f. 96.000,- (De UK 35 'De Vriendschap I'), waar we tot 1949 samen op gevaren hebben.

In dat jaar gingen we in goede vriendschap uiteen. Ik had toen een jong gezinnetje en we besloten toen elk op een eigen schip te gaan varen. Romkes behield de UK 35 en ik kocht de UK 104 'De Vriendschap II' voor rond f. 100.000,-. Dit schip had ik ook tijdens de ramp.

"We lagen zaterdag 31 januari in Breskens voor anker met de Urker vissersvloot en de meesten van ons gingen naar huis. Enkel bleven achter om de boel in de gaten te houden.

Het woei flink, maar we waren wel wat gewend. Op Urk stormde het ook, maar niet zo dat we daar nu wakker van lagen. De volgende morgen gingen we normaal naar de kerk, maar toen kwam het. Er werd van de kansel, van de Christelijke Gereformeerde kerk, afgelezen wat er in het Zuidwesten van het land zich afspeelde en dat ook onze schepen in nood verkeerden. Om twee uur in de middag zou er een bus vertrekken naar Breskens en wie wou kon mee."

De kotters op de kant.

(Predikant van deze gemeente was ds. C. den Hertog, maar die was op de bewuste zondag juist in Amsterdam, op Urk was het leesdienst. Ds. Den Hertog vertelde mij dat hij met nog twee andere predikanten, de Herv. dominee C. Lasschuit en de Geref. dominee Groeneveld (van Andijk) in het rampgebied is geweest, samen met burgemeester Keizer, om eventueel contact op te nemen met de Urkervloot, die op dat moment echter gereed stond om haar taak te beëindigen en weer huiswaarts te gaan. R.V.).

"Het was de eerste keer in mijn leven," zo vervolgt De Boer, "dat ik op zondag reed, maar het was een werk van noodzakelijkheid, een noodsituatie. Om twee uur vertrok de bus. Ondanks de ernst van het moment moesten we onderweg ook nog een keer lachen. Er was namelijk een lange man bij ons in de bus en die moest even een plas doen achter een boom, daar bij Bergen op Zoom. Hij moest door het laagstaande water heen om achter die boom te komen. Dat ging goed, totdat hij bij die boom aangekomen was en pardoes in een diep (onzichtbaar) gat stapte. Toen zagen we alleen zijn hoed nog, die bleef drijven, maar de rest was onder water verdwenen... Het was een komisch gezicht. Wij hebben hem natuurlijk snel uit het water gehaald en van droge kleren voorzien.

Hoe dat kon?... Wel, hij kreeg van deze en van die wat droog goed en dat trok hij dan maar aan. Een andere keus was er niet. Of hij toen die plas al kwijt was?... Nou, dat zal wel!... We gingen verder en moesten over Antwerpen naar Breskens. Mijn broer stond me al op te wachten. Er lagen daar verschillende kotters van ons op de kant. Een kotter stond zelfs midden tussen de dakpannen van een huis. Daar was hij in gesmakt door de wind en het water.

We gingen aanvankelijk naar Breskens met het doel om onze kotters te beschermen, maar toen we daar aankwamen zagen we hoe verschrikkelijk het er aan toe ging.

Gelukkig mankeerde mijn schip niets.

We stoomden op naar Vlissingen en hebben daar een loods aan boord genomen. Die loods vond het niet verantwoord om via de Roompot verder te stomen. Het ergste was nog dat men niets van Schouwen-Duiveland afwist. Overal zagen we het woeste, hoge water..."

8. Het is onvergetelijk geweest

En zo "stoomde" daar de Urker vloot op, onder aanvoering van de loods, de heer Van de Klooster en schipper Louwe de Boer van 'de Vriendschap II', die voorop voer. Eigenlijk was het een machtig gezicht. Het waren wel een stuk of zestien schepen: De 'Sumus-Umbra', de 'Drie Gebroeders', de 'Lummetje', de 'Pieter', de 'Neeltje' en al die andere boten uit Urk.

Ondanks het woeste weer hadden ze vooraf hun schepen zonder brokken over de kokende watermassa's van de Westerschelde weten te brengen. Toen volgde dus de inschakeling van de loods te Vlissingen en verder ging het over diezelfde Westerschelde.

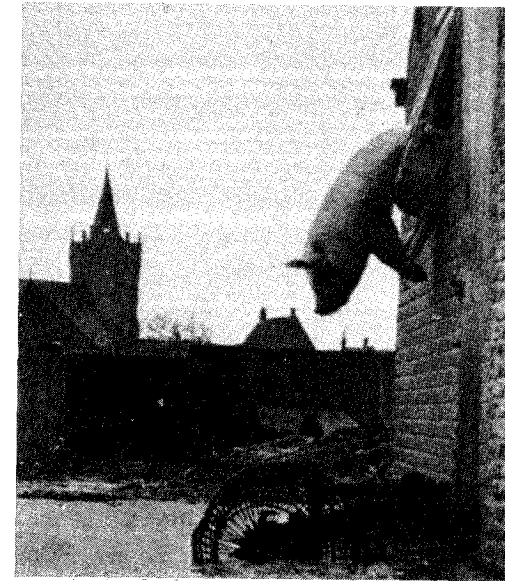
De eerste halteplaats werd Hansweert, waar het 'kotter-konvooi' met open armen werd ontvangen. Men kwam er maandagmorgen vroeg aan en daar was toen ook het hoofd van het Provinciaal Bestuur. Maar die had nog niets kunnen doen, omdat alle telefoonverbindingen verbroken waren. Geen wonder dus dat ze in de wolken waren toen hier die 16 Urker kotters, met prima zenders aan boord, arriveerden. Wat een uitkomst. Direct werden naar alle punten schepen gestuurd. De 'Neeltje' werd in Hansweert gehouden om de berichten van de andere schepen op te vangen. Over de andere lezen we elders in deze serie.

Louwe de Boer: "Toen wij later Zierikzee binnenstoomden waren we nog niet goed en wel buiten de haven of de Urk 11 stopte. Ik vroeg aan de schipper waarom hij dat deed.

"O, er drijft een lijk, Louwe... We zullen het maar opvissen, vind je niet?..."

"Jazeker - zei ik - doe dat maar."

Het was goed raak in en rond Zierikzee. Nieuwerkerk ligt er net achter en daar was ook veel beweging. We wisten natuurlijk niet wat daar allemaal gepasseerd was. Maar we seinden alles door naar de hulpinstanties. Bijvoorbeeld dat er nog volk op een ondergelopen boerderij zat. Ik zag bij Zierikzee ook vee drijven en huisraad. Er was een heel lange strook tot aan de dijk toe, met allemaal rommel, planken en noem maar op. Het was een verschrikkelijke aanblik. De mensen in Zierikzee liepen af en aan en

Zo hing ergens in het rampgebied een dier "na een vergeefse vlucht" in de greep van wat het zag als laatste levenskans.

gingen zich melden, want praktisch iedereen was familie kwijt. Wij zagen in Zierikzee gaten tussen de huizen van wel een meter of drie diep. Het water was er zo maar doorheen gekolkt. Bij de havendijk was ook een doorbraak, wij moesten daar met volle stoom doorheen en we liepen 8 mijl met dat kottertje. We gingen, stap voor stap, verder, zo'n sterke stroom stond er. We keken wat rond en hielpen de slachtoffers. Ik zag een jongen lopen met het lijk van een meisje. Mijn hart brak van de ellende die je allemaal zag. Niet alleen bij de mensen maar ook bij de dieren. Ik hoorde hoe angstig zij blaatten en loeiden. Er kwamen drenkelingen aandrijven op een roeiplank, ze werden opgevangen door onze mensen. Het was echt een rampgebied. Na verloop van tijd konden we bijna niet meer. Ik weet nog dat ik barstende pijn in mijn hoofd had. Ik was het er dan ook goed mee eens dat de marine onze taak overnam en dat kolonel Waning ons adviseerde om maar te stoppen en naar huis te gaan. Daar waren we helemaal aan toe. Vrijdagmorgens zijn toen de meesten van ons naar Urk gegaan, waar we 's avonds aankwamen. Enkelen, zoals Louw Hoefnagel, bleven nog in het Rampgebied, want zij konden zich nuttig maken met hun zenders.

We stellen De Boer nog een aantal vragen, die verband houden met het voorgaande.

HAD U OOK WEL SLACHTOFFERS AAN BOORD?...

- Ja, we hadden op een gegeven moment een heel gezin op het schip. De mensen waren koud en nat en hadden wel wat warmte nodig. Later zijn ze weer van boord gegaan. Onze knechts gingen met bootjes langs de boerderijen om nog te redden, wat er te redden viel. We zagen de mensen op de daken naar ons zwaaien of we hen helpen wilden. Dat helpen deed dus onze bemanning. De motordrijver en ik, plus die loods moesten aan boord blijven. Vaak werden de geredden in een groot huis of in een kerk gebracht.

WE HEBBEN AL HEEL WAT MENSEN GENOEMD EN WE ZULLEN ER BEST WEL EEN PAAR OVERSLAAN DIE ZEKER AANDACHT VERDIEND HEBBEN, WEET U ER NOG EEN TE NOEMEN?...

- Tja, die Jan van de Berg van de UK 60 de 'Neeltje' was ook altijd een actieve man. Steeds was hij aan het zenden. Hij deed van alles om te helpen. Het was een vrijmoedige man. Hij durfde, bij wijze van spreken, de koningin wel op te bellen. Hij heeft nuttig werk verricht.

DENKT U NOG VAAK TERUG AAN HET RAMPGEBEUREN?...

- Je vergeet het niet meer. Je vergeet het nooit! Dat we te hulp gesneld zijn geeft altijd nog een dankbaar gevoel: dat we dat hebben mogen doen. Je kon later een onkostenvergoeding krijgen, maar we zeiden: Stort het maar in het Rampenfonds. Wat me het meest van de ramp is bijgebleven is het grote aantal slachtoffers, dat is omgekomen.

ZOU HET LAND MOMENTEEL VOLDOENDE BEVEILIGD ZIJN TEGEN DIT SOORT CATASTROFES?...

- Iemand schreef eens over de spaarbekkens in de Zuiderzee (van toen) en de spaarbekkens van Zeeland. Hij bracht het afsluiten daarvan tijdens stormweer, in verband met onvoorziene omstandigheden, die er toch weer zullen komen en waardoor je toch ééns in de eeuw weer een aparte stormvloed hebt die fataal is. Dat is in elke eeuw nog voorgekomen, wáár dan ook in het land. De filosofie er van is, dat al maak je de dijken nog zo goed, het water dan toch op een andere plek weer zal doorbreken... Ik denk dat daar wel iets in zit.

GAAT HET MOMENTEEL GOED OP URK?...

- Ik denk het wel. Hier op Urk wordt 80% van alle vis verwerkt, uit heel Nederland. Dat komt allemaal met auto's hier naar toe. Hier wordt dat gefileerd en daarna gaat het naar Italië, Amerika, Frankrijk en noem maar op. Er wordt hier nog steeds gebouwd, maar... er wordt hier wel gefluisterd dat tenslotte alleen de groten het nog zullen halen. De helft van de vloot, zegt men volgens die filosofie, gaat te gronde. Als je steun zoekt bij de regering dan past men al snel sanering toe op dit moment. Dus wat dat betreft staat het er hier niet zo mooi voor. Maar mijn levensader is hier altijd nog de visserij.

WE KUNNEN URK TOCH NIET NOODLIJDEND NOEMEN?...

- O nee, dat zeker niet. Kijk maar om je heen. We hebben allemaal goed ons brood. Je moet ook niet altijd het onderste uit de kan willen hebben. Ik zeg weleens: Als je je buik vol hebt, moet je je vork neerleggen.

Nog een paar andere vragen:

HAD U DE IDEE DAT GOD OOK AANWEZIG WAS IN HET RAMPGEBEUREN?...

We kennen de geschiedenis van Potappel, die de gemeente van Stavenisse vlak voor de ramp nog zo ernstig waarschuwde. Er was ook een man, ik heb hem zelf gesproken, die in één nacht spierwit van haar werd. Zijn dochttertje riep: "Vader, komt u me toch helpen!" Maar hij kon niet helpen en het meisje verdronk voor zijn ogen. Ook zijn vrouw bracht hij dood aan wal en zo ging de een na de ander... Later kwam hij weer heel wonderlijk aan een andere vrouw, waarin hij duidelijk de hand Gods zag.

HAD U ZELF OOK STEUN AAN UW GELOOF, IN DIE TIJD?...

Ik ben er mee opgegroeid om tot God al je nood te brengen. Bovendien, als je dan ook nog mag spreken van een stilstand in je leven en dat de Heere met majesteit met het Woord op je hart werkt en dat je met de eeuwigheid geconfronteerd wordt, dan wordt er wel gebed in je hart geboren. Als de wet gaat leven en de zonde ook levendig wordt en dat je ziet dat het leven maar een damp is... Ik durf gerust te zeggen dat ik nog nooit buiten de haven geweest ben of ik moest eerst de noden en de

behoefden van onze gemeenschap voor de Heere neerleggen. Bovenal die van mijn zoons. Dat heb ik nooit één avond overgeslagen. Ook dat ik dan de zieken opdraag en dan gedenk je ook de kerk over het rond der aarde. Daar zijn wij van onze jeugd af in opgebracht.

DUS OP UW SCHIP - 'DE VRIENDSCHAP II' - ZAT WAT DAT BETROF EEN ZENDER EN EEN BIDDER?...

- Zo zou je dat wel kunnen zeggen, ja. Wij deden dit zolang we op zee gevaren hebben.

DUS OOK IN DIE RAMPTIJD?...

- Daar durf ik met vrijmoedigheid ja op te zeggen. Toen we daar overal die vernielingen zagen en dat er zovelen de eeuwigheid ingingen, nou, dat gaat je niet in de koude kleren zitten. Dan zie je de broosheid en de nietigheid van de mens tegenover de natuurelementen. Dan ben je geheel machteloos. En of je nou van onze kerk (Oud Geref. Gemeente) bent, of van een andere kerk, dat maakt in het meeleven niet uit. Als er op Urk een ongeluk gebeurde dan trof dat heel Urk, wie het ook was. Ik heb een keer mijn broer verloren op zee, samen met z'n twee zoons, maar heel varend Urk deed mee om de stoffelijke overschotten op te vissen en iedereen was op de been. Ik heb zelf het schip toen helpen lichten, maar dat valt niet mee als je dan je eigen broer boven water haalt.

HEEFT U NOG VRIENDEN UIT HET RAMPGEBIED OVERGEHOUDEN?...

- Ja, er zijn mensen daar vandaan die praktisch elk jaar een keer naar Urk komen.

U BENT MOMENTEEL EEN VERMOGEND MAN, IS DIT DE GELUKKIGSTE TIJD VAN UW LEVEN?...

- Mijn mooiste tijd was toen ik voer en viste met dat kleine scheepje. Als je vroeger een schip had dan had je dat schip voor je leven. Ik was altijd erg gelukkig als ik dat schip vrij had, zonder schuld, zodat ik met geen bank en met geen mens te maken had, op financieel gebied. Echt, dát was de mooiste tijd van mijn leven. Ik ben blij dat er nu een grens gesteld is, want die p.k.-'s vangen de vis. Want al is er nog zoveel vis en je bent

Wij hebben nog een gezin dat steeds bij elkaar komt.

met 500 p.k. aan het vissen en er komt een boot met 2000 p.k. dan vang je niks meer, ook al heb je een mooi visserijtje.

ZOU U WEER TERUG WILLEN NAAR DAT KLEINE, VRIJE SCHEEPJE?...

Het was wel de mooiste tijd van mijn (vissers)leven. Maar nu heb ik zeven grote zoons en mijn oudste zoon heeft 17 kinderen, de tweede heeft er momenteel negen, één is er overleden. De derde heeft er veertien, mijn vierde zoon heeft er twaalf, dat zijn er dus al heel wat en je hebt eigenlijk voor allemaal zorg. Dat kun je momenteel met een klein scheepje niet meer redden. Wat ik nog wil opmerken is dit: Een groot gezin met veel kinderen beschouw ik altijd nog als een zegen van God. En dan verwijs ik naar Genesis 33 vers 5: "Daarna hief hij (Ezau) zijn ogen op, en zag die vrouwen en die kinderen, en zeide: "Wie zijn deze bij u?" En hij (Jakob) zeide: "De kinderen, die God aan uw knecht genadiglijk verleend heeft." Hoort u wel, genadiglijk! Zo bezie ik dat ook.

U HEEFT EEN FLINKE REDERIJ EN BESCHIKT OVER MEERDERE SCHEPEN, HOEVEEL HEEFT U ER OP DIT MOMENT?...

- Dat zijn er zes. We hebben er zojuist één verkocht naar Engeland, maar er staat al weer een nieuwe in Zaandam, die wordt voor ons klaargemaakt. Een nieuwe kotter kost momenteel zo'n acht miljoen gulden. Daar moet je dus een hoop vis voor vangen.

BENT U GELUKKIG MET EN OP URK?...

- Ja, dat kan ik wel zeggen. We hebben nog een gezin dat steeds bij elkaar komt en elkaar helpt, waar het kan. Ook ons helpen ze, zoveel ze maar kunnen. Ik ben zelf altijd eigen baas geweest en het was mijn streven dat mijn zoons ook eigen baas werden, zodat ze zich ontplooiën konden. Ik meen dat ik daarin, met Gods hulp, geslaagd ben.

9. Nog even de 'May-Be' van Bakker

Er bleven voor de heer Bakker van 'May-Be' ook nog enkele vragen liggen:

MENEER BAKKER, WAREN ER OOK NOG ANDERE FRAPPANTE REACTIES OP UW OPROEPEN VIA MAY-BE?...

Ja, zo kwam er bijvoorbeeld een verzoek van de burgemeester van Ouddorp om drinkwater, kaarsen en zaklantaarns. Een uur later meldde Scheveningen Radio: "Hallo, 'May-Be', hier volgt het antwoord op het verzoek van de burgemeester van Ouddorp: "Er is een tankschip met water onderweg, verder met 15.000 kaarsen en 600 zaklantaarns aan boord..." Nou, dat was geweldig.

GEEFT HET U ALTIJD NOG VOLDOENING DAT U IN DIE VERSCHRIKKELIJKE DAGEN EN NACHTEN VERBINDINGS-DIENSTEN MOCHT BEWIJZEN?...

Ja, grote voldoening. Ook ontving ik dank, al was die toen nog niet uitgesproken. Die kwam enkele dagen later, toen ik mij in verbinding stelde met de Marine-kommandant, die hier al die mensen uit het noodgebied zag aankomen. Hellevoetsluis werd een evacuatie-centrum en dan zie je de ellende met je eigen ogen. Dan ben je dankbaar dat je iets hebt mogen doen. Ja, zeer grote dankbaarheid in alle eenvoud. En ook de dankbaarheid van de mensen die gered zijn. Die was mij voldoende. Dan voel je je heel klein. En dan ook nog dat prachtige werk van de Urkers, daar kom ik niet over uitgepraat.

HOE KWAM U AAN DE ROEPNAAM PNoXX?...

Wel, ik moest P.N.o.G.V.B. aanroepen, die hoorde ik op mijn zender. Doordat 'May-Be' (een nieuwe zender) nog niet geregistreerd was, schoot me te binnen dat ik mij de grote onbekende uit de wiskunde maar moest toeëigenen: XX. Ik dacht die roepnaam, na het bekende P.N.o. heeft niemand. Daarin vergiste ik me echter, want een amateurzender, die meeluisterde, op kanaal 3700, klom in zijn zender (zoals ik later heb

Zo bleef ik de onbekende.

vernomen) en meldde aan G.V.B. "Die noodzender XX gebruikt mijn roepnaam, is dus niet geregistreerd, maar akkoord, laat hem mijn roepnaam maar verder gebruiken en zo bleef ik de onbekende XX.

U ZOND CLANDESTIEN UIT?...

- Aanvankelijk wel, maar ik kreeg heel snel volledige toestemming van de burgemeester van Hellevoetsluis, Jhr. Eisenga en van de Radio-Controle Dienst in Den Haag om van de zender op het jacht 'May-Be' in het Voornse Kanaal, uit te zenden, via Scheveningen Radio.

U HOORDE NATUURLIJK WEL HET EEN EN ANDER?...

- Ja, van alles! Als ik daar over ga vertellen!... Al die verhalen, die ik doorkreeg. Het is gebeurd dat op een gegeven moment een klein Urker bootje op reddingstocht ging, maar bij een boer die met zijn vrouw op het dak zat, niet welkom was. De boer had zeer aparte gedachten over de ramp. Het was een straf Gods, waar je niet onderuit mocht zien te komen. Je moest afwachten wat God met je deed. Dus wilde hij niet van dat dak af. Maar zijn vrouw was hoogzwanger en moest zonder uitstel bevallen. Zij sprong in die toestand in dat bootje en werd naar Hellevoetsluis vervoerd. Het was echter al te ver met haar. De baby werd

op het kleine (roei!) bootje geboren en met een schoenveter werd de navelstreng afgebonden. Dit is historisch!

WAT TROF U HET MEEST IN DE RAMPTIJD?...

- Nogmaals, dat was de enorme discipline van de Urkers in het noodverkeer, plus de meest onmogelijke reddingsacties die ze zelf ondernomen hebben met die kleine bootjes. Mijn taak was om er voor te zorgen dat deze vissers verbinding hadden met de buitenwereld.

HEEFT U HET IDEE DAT U VAN HOGERHAND BENT INGEZET?...

Ja, kijk, hoe moet ik dat nu uitleggen? Later heb ik me dat wel als zodanig gerealiseerd. Toen nog niet. Toen moesten we helpen en bezig zijn. En waarom heb ik dat toen gedaan?... Daar ga je later pas over denken. Je begrijpt het van jezelf niet dat je dat toen zo vlot en doelbewust deed.

IS HET LATER OOK NOG GEVERIFIEERD, DAT HET EEN EENIGER DAAD UW STEM WAS, DIE TOEN IN HET PRILLE BEGIN OPROEPTOUDERDE LIJK DOOR DE ETHER KLONK?...

O, ja, dat was eigenlijk heel leuk. Op een gegeven moment kwam Herman Felderhof van de N.C.R.V. met Guus Wentzel. Herman zal dat zeker nog wel weten en zij vroegen mij - omdat er zoveel amateur-zenders toen daarvoor meldden - of ik dezelfde oproepen, via de 100-watt-zender van de zender, nog eens herhalen wilde. Ik zei "Thou th wil het wel wagen..."

Dat gebeurde toen. Op het Kanaal stond hun wapen te ontspannen en ik was nog maar even bezig of ik hoorde de heer Felderhof roepen "Hou maar op, man, hou maar op, hij is het, hij is het! Hij is het! Het is niet anders!"

GAAT HET GOED MET UW GEZIN?...

Ja, we hebben een geweldige gezinsleven. Door de... ons leven, zijn we toch dankbaar. En dan moet je want je weet dat de toekomst altijd alleen maar van... vrouw is pas geleden erg ziek geweest ze... Ik zei pas nog tegen haar "Schat, wat hebben we... weet mogen te leven." Dat was geweldip

— IK MEEN DAT U TWEE ZONEN HEEFT?...

- Dat klopt. De jongste zoon heeft mijn zaak overgenomen en treedt dus in mijn voetsporen, wat dat betreft. De oudste is naar het KIM gegaan (Koninklijke Instituut voor de Marine) en heeft daar de officiersopleiding gehad. Daar begon hij als Luitenant ter Zee, derde klasse en op het ogenblik is hij Kapitein ter Zee. Over twee jaar hoopt hij kolonel te worden. Hij ligt nu met het Navo-eskader in Curaçao in de functie van Chef van Dienst en staat dus pal onder de Schout bij Nacht.

HEEFT U NOG MEER 'OVERHEIDSPERSONEEL' IN DE FAMILIE?...

- Mijn jongste kleindochter heeft in Heerlen een opleiding gevolgd voor politie-agente. Dat is ze nu in Rotterdam, en ze is er gelukkig mee en ik ben er maar wat trots op!

HEEFT U TOT SLOT NOG IETS TE ZEGGEN?...

- Ja dit, dat de Urkers toen bijzonder belangrijk werk hebben gedaan.

VAN DE OFFICIËLE INSTANTIES

Na bovenstaand interviewverslag publiceren we nog wat documentatiemateriaal, hierbij behorend. Het geeft een beeld van de correspondentie met de officiële instanties, een maand na de ramp.

Berichtenwisseling met radiostations in het noodgebied

"Scheveningen Radio heeft ook het hare mogen bijdragen tot de hulpverlening bij de ramp, die het Zuid-Westelijk deel van Nederland trof. Vooral in de eerste dagen van de overstroming was het kuststation vaak de enige schakel tussen volkomen geïsoleerde gebieden in het rampgebied en de vaste wal.

Voor deze berichtenwisseling tussen het noodgebied en diverse officiële instanties werden aanvankelijk de 166 meter en 182 meter gebezigd, later voornamelijk de 137 meter golf, die normaal wordt gebruikt voor het onderlinge verkeer tussen de schepen.

STAATSBEDRIJF DER POSTERIJEN, TELEGRAFIE EN TELEFONIE
HOOFDBESTUUR - INSPECTIE KUST- EN SCHEEPSRADIO
S GRAVENHAGE - SCHEVENINGSEWEG 6 - TELEFOON 184470 - TELEX 189595 - GIRO 45100

AAN

de heer F.A. Bakker,
Hoornwerkstraat 1,
HELLEVOETSLOUIS.

Uw kenmerk	Uw brief van	PTT-kenmerk	Toestel	Datum
		178 82	544	4 Maart 1953
		Afd KSR		
Bijlagen		Bij antwoord datum, PTT-kenmerk en onderwerp vermeldt		
Orderwerp	Noodzender "May Be"			

Hierbij deel ik U mede met grote belangstelling kennis te hebben genomen van Uw brief van 12 Februari j.l., inzake de door het jacht "MAY BE" tijdens de watersnood verzorgde radioverbindingen.

In de eerste dagen van de ramp was het station van de "May Be" dat plotseling uit het niet verscheen en - naar ik zelf constateerde - voortreffelijk werk leverde, het onderwerp van gesprek van welen die direct met het radioverkeer bemoeienis hadden.

Op Uw verzoek zal ik het vertrouwelijk karakter van Uw brief (als vermeld op de enveloppe) respecteren, zij het dat ik niettemin gemeend heb in mijn rapport over hetgeen mij omtrent de scheepsradio-verbindingen tijdens de ramp bekend was, officieel Uw naam en het door U betoond initiatief te moeten vermelden.

DE INSPECTEUR DER KUST- EN SCHEEPSRADIO

[Handwritten signature]

STAATSBEDRIJF DER POSTERIJEN, TELEGRAFIE EN TELEFONIE
HOOFDBESTUUR - INSPECTIE KUST- EN SCHEEPSRADIO

5 GRAVENHAGE - SCHEVENINGSEWEG 6 - TELEFOON 184470 - TELEX 183595 - GIRO 45100

AAN

De Heer F.A. Bakker,
Hoornwerkstraat 1,
HELLEVOETSLOUIS.

Uw kenmerk	Uw brief van	PTT-kenmerk	Toestel	Datum
		51 N2	6514	19 Januari 1953.

Ald KSR

Bijlagen 1

En antwoord datum, PTT-kenmerk en onderwerp vermelden

Onderwerp Gegevens radioverkeer
tijdens de watersnood Febr. 1953.

Naaraanleiding van Uw telefonisch verzoek om, in verband met een te houden radio-omroep ter herdenking van de watersnood 1953, U zo mogelijk enige gegevens van het radioverkeer in de rampdagen 1 - 6 Februari toe te zenden, voor zover op het kuststation aanwezig, doe ik U hierbij een kort verslag toekomen omtrent de berichten wisaeling van Scheveningen-Radio met stations in het noodgebied, in welk rapport ook het jacht "Maybe" diverse malen wordt genoemd.

Van de inhoud der gesprekken is geen aantekening gehouden, doch omtrent de algemene aard en strekking ervan zult U zelf, uit persoonlijke ervaring, zonder twijfel een beeld kunnen reconstrueren dat aan de Luisteraars een goede indruk van het noodverkeer zal kunnen geven.

Ik wens U alle succes toe.

DE INSPECTEUR DER KUST-EN SCHEEPSRADIO,

Kuyper

Hb1 850 - © 9565

Radiotelefoonverkeer op 166 meter

Op zondag 1 februari te 8.30 uur werd het eerste radiotelefonische contact gemaakt tussen Scheveningen Radio en het rampgebied. De "Ebe Haëzer Go 8" vroeg op dat tijdstip op 166 m. een gesprek aan met de commissaris der koningin in de provincie Zuid-Holland in verband met dijkdoorbraak bij de gemeente Ouddorp. Spoedig volgden andere gesprekken van vissersschepen in het rampgebied met officiële instanties over dijkdoorbraken en overstromingen.

In de loop van 2 februari werd het verkeer, in verband met het uitvaren van allerlei schepen ter hulpverlening, steeds drukker, zodat de 166 m. golf welke normaal het grootste deel van de nacht onbezet is, vrijwel continu in dienst gehouden moest worden.

In totaal werden op de 166 m., naast het normale verkeer met coasters en vissersschepen, 567 gesprekken en 143 telegrammen met schepen in het noodgebied behandeld. Voor deze gesprekken en telegrammen werden geen taksen in rekening gebracht.

Noodverkeer op 182 meter (telefonie)

Op 2 februari had Scheveningen Radio enige malen, de eerste keer om 11.00 uur, verbinding met het Finse schip 'Bore Six', dat tijdens de storm van 31 januari op 1 februari bij Schouwen aan de grond was gelopen en de bezetting van de kustwachtpost Westschouwen aan boord had genomen.

Voorts werd die dag verscheidene malen gewerkt met het jacht 'May Be' waarbij het schip luisterde op 182 m. en antwoordde op 137 m.

Radiotelefoonverkeer op 137 m.

In de nacht van 1 op 2 februari werd Scheveningen gewaarschuwd dat het op 137 m. (een golfengete waarop normaal door het kuststation niet geluisterd wordt) werd aangeroepen door de 'May Be', hetwelk een luxeschip bleek te zijn, liggende in het Voornse kanaal, aan boord waarvan zich het amateur radiostation PA-0-XX bevond. In verband hiermede

werd aan het zendstation te Scheveningen verzocht, met spoed een zender beschikbaar te stellen op 137 m. Door de reserve-telefoniezender voor deze golf in te richten, kon vanaf 3 uur ook op deze golflengte gezonden worden.

Evacuatie

Deze, provisorisch ingerichte, 137 m. zender werd echter door het schip slechts matig ontvangen. Op 3 februari 9.00 uur werd daarom een met spoed vervaardigd ander kristal in de zender geplaatst en de zender opnieuw afgestemd, waarna de verbinding veel beter werd.

Vanaf dit moment stond Scheveningen Radio permanent op 137 m. in contact met de 'May Be' en vele andere posten in het rampgebied, zoals: de 'Jacob UK 141', het Hospitaal Kerkschip 'De Hoop', de 'Horizon', Oltem/PAOZZ, het kabelschip 'Poolster', de schepen 'Van der Steng', 'Willem I', 'Gusto', 'Willem II', 'Crescendo', 'Audacia', 'Avontuur III Sch 65', 'Hendrik en Jan VI 70', 'Amazone', 'Shipdock 9', 'Poolster Ijm 11', 'Donald Duck', 'Vier Gebroeders Go 2', 'Nederland VI Kw 37', 'Verwachting Hd 7', 'Vriendschap', de militaire post te Steenberg, de Politiepost te Vlaardingen, de radiostations 'Middelburg' en 'PA-0-SMK', enz. Vele van deze schepen waren normaal niet met radiotelefonie uitgerust, doch waren van een noodtelefonie installatie voorzien.

Een stroom van berichten uit het noodgebied naar diverse officiële instanties zoals Min. van Binnenlandse Zaken, Regerings Voorlichtingsdienst, Radio Omroep, Bijzondere Radio Dienst, Provinciale Griffie Den Haag, Chef Staf te Vught, Onderzeedienst Rotterdam, enz. en omgekeerd werd op deze wijze overgebracht.

In de loop van 6 februari was de evacuatie van de overstroomde gebieden vrijwel voltooid en gingen verschillende stations sluiten, mede in verband met het geleidelijk beschikbaar komen van andere verbindingen (mobilofoons, enz.). Met de 'May Be' werd afgesproken, dat Scheveningen Radio verder op de 137 m. onafgebroken geopend zou zijn van 8.00 tot 23.00 uur en 's nachts ieder uur om xu 15, doch voor dringende gevallen de gehele nacht op 166 m. bereikbaar zou zijn.

In de nacht van 6 op 7 februari ging ook de 'May Be' buiten dienst en droeg zijn taak over aan de 'Jacob Uk 141' waar een militaire commandopost

aan boord was. Met dit station werd het contact gedurende de nacht van 23.00-8.00 uur op dezelfde wijze onderhouden als met de 'May-Be'. Om 8.35 uur op 7 februari deelde de 'Jacob' aan diverse schepen mede, dat hun diensten niet langer meer nodig waren onder dankzegging name van H.M. Prins Bernhard, de Kon. Landmacht en de Kon. Marine.

10. Toen de dijken braken

In "Het Urkerland" van 6 maart 1953 troffen we enkele rijmdichtjes aan over de ramp zelf en over de lepelactie van het Rampenfonds. We kunnen er uit opmaken hoe men dat toen beleefde.

De dag was voorbij; de nacht gekomen
Jong en oud lag ter ruste en lag te dromen
De wind begon te waaien en wakkerde aan
Zelfs tot een storm, ja brulde als een orkaan
En toen, ja toen is het gebeurd
Wat zovele harten heeft verscheurd
Want God sprak tot ons in die storm
En wij, wij waren gelijk een worm
Want dijken, door mensenhand geformeerd
Werden in een ogenblik verteerd
Daar het water door de wind werd opgejaagd
Zijn mens, dier en huis meedogenloos weggevaagd
Want een gedeelte van het vasteland en Zeeland saâm
Geleek bij het krieken van de dag, wel een oceaan
Ja, daar speelden zich hartverscheurende tonelen af
Daar vonden in die nacht, honderden hun graf
En hoevele duizenden, in die grote nood
Vochten daar op leven en dood
Men hoorde daar gegil, gejammer en geween
Het ging ons allen door merg en been
Toen nam men al de reddingsmiddelen te baat
Maar helaas, kwam ze voor menigeen te laat
En de radio deed alom de mare horen
Welk een ramp Nederland was beschoren
Heel de wereld was begaan met die droeve mare
Ook de Urkers die bij Breskens waren
Toen werd direkt het besluit genomen
Om hun landgenoten ter hulp te komen

Terstond werd nu de zendinstallatie ingesteld
En zijn ze naar de plaats van de ramp gesneld
Ik meen, dat het de Urkers waren
Die het eerste de polders zijn ingevaren
Zij zijn het, als ik het zo mag noemen
Die zich hierop kunnen beroemen
Maar dit leest men niet van een Urker gezicht
Doch zij allen deden hier hun plicht
En zij hebben daar in die grote nood
Honderden gered van een wisse dood
En hier in Urk ging ongewoon
De ganse dag de telefoon
Zo ging in Urk het nieuws van oor tot oor
Want hun makkers gaven de berichten door
Toen hier in Urk de mare werd vernomen
Dat er veel en veel meer hulp moest komen
Namen ze hier, als één man, het besluit
En zo voer de hele vloot ter hulpe uit
Wat had men anders van de Urkers verwacht?
Dit ter navolging voor het nageslacht
Ook zag men militairen en burgers van alle kant
Zelfs kwamen ze uit het buitenland
Om nog te redden, wat er te redden viel
Maar het sneed hen als een zwaard door de ziel
Toen zij zagen, wat er in die éne nacht
Door God aan mens en dier was toegebracht
Met inzet van menig eigen leven
Hebben ze al hun krachten gegeven
En zo zijn er nog duizenden gered
Met schip en boot of op een vlet
En bij dit alles is er leed en rouw
Bij het verlies van kind en man en vrouw
Zelfs hele gezinnen zijn er niet meer
Keren ook niet tot de hunnen weer
En hoe groot is het getal, die have en goed
Verloren hebben door de vloed
Ach ja, wat is er veel geleden

En wat is er veel, ja veel, gebeden
Of zij, die in die grote, ontzag'lijke nood
Gespaard mochten blijven voor de dood
En zo heeft Holland zijn offers gebracht
Wie onzer had daar nu aan gedacht
Dat God zou slaan zo'n grote wonde
En zo zou straffen onze volkszonden
'k Geloof dit is niet geschied
Voor hen, die wonen in het rampgebied
Maar dit alles heeft zo moeten wezen
Opdat wij allen Hem zouden vrezen
Die water, wolken, lucht en winden
Wijst spoor en loop en baan
Die ook wel middelen kan vinden
Waarmee Hij ons kan slaan
Dat dan deez' Godsbeproevingen mogen zijn
Tot verootmoediging, van groot en klein
Bidden had ons volk toch wel geleerd
Maar 't heeft zich snode afgekeerd
Laat nu voortaan, o volk in smart
De bede zijn uit ons aller hart
Leer mij naar Uw wil te handelen
'k Zal dan in Uw waarheid wandelen
Neig mijn hart en voeg het saâm
Tot de vrees van Uwe Naam

Lepelactie

RAMPENFONDS

Lijden, rampspoed, nood kwam ons verrassen
En trof velen in ons land
Pijlsnel ging het water wassen
En sloeg alles uit de hand
Levens gingen er verloren
Alles kwam in diepe rouw
Centraal Zeeland was dit lot beschoren
't West van Brabant kreeg een flinke houw
In families, in gezinnen
En in stallen niet het minst
Rake klappen moest men innen
Al verlies en nergens winst
Maar nu moet men biddend samen
Pijn verzachten, waar 't maar kan
Elk zal dit ook vast beamen
Niets onthoudt zich hier meer van
Fijn, dat wij nu kunnen helpen
Op deez' aardige manier
Niets kan straks de geldvloed stelpen
Door het kopen van een lepel werkt u mee
Straks het land te ontworst'len aan de zee.

Verkrijgbaar bij de winkeliers (die lepels dus):

K. Kramer, Hein Koffeman, J. Gerssen, J. Brouwer,
H.H. Koffeman, W. v. Urk, L. Hakvoort, I.G. Koffeman,
E. Bode, Rickelt Brouwer, G. Wakker, J. Post.

Op onderstaande wijze werd het boek "De Ramp" aangekondigd in die tijd

"DE RAMP" – Een nationale uitgave

Zoals reeds eerder via pers en radio is bekend gemaakt, zal binnenkort een fotoboek over de verschrikkelijke watersnood verschijnen onder de titel "De Ramp". Wij vernemen thans nog dat H.M. Koningin Juliana voor deze uitgave, die verschijnt onder auspiciën van de Vereniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels, een voorwoord heeft geschreven dat in fascimile zal worden gereproduceerd.

"De Ramp" zal het enige boek zijn, dat een beeld geeft van de ontzettende gevolgen van de watersnood, opdat deze uitgave, waarvan de opbrengst geheel ten bate komt van het Nationale Rampenfonds, in een zo groot mogelijke oplage verspreid kan worden.

Papierfabrikanten, drukkers, binders, clichémakers, de erkende boek- en kantoorboekhandel en alle andere instellingen en personen, die op enigerlei wijze bij de samenstelling, vervaardiging en verspreiding van het boek betrokken zijn, hebben spontaan hun belangeloze medewerking aan deze nationale uitgave toegezegd en reeds wordt het benodigde papier vervaardigd op de machine van Nederlandse papierfabrieken.

In overleg met het Nationaal Rampenfonds is een uitgave voor het buitenland in voorbereiding.

Het boek, waarvan de eerste druk 50.000 exemplaren zal bedragen, kost f. 3,50 zodat – wanneer deze eerste oplage uitverkocht is – een bedrag van f. 175.000,- aan het Nationale Rampenfonds afgedragen kan worden, niet alleen omdat velen een blijvend beeld zullen bezitten van de ontstellende watersnood – maar ook – en in de eerste plaats – opdat een nog groter bedrag aan het Nationaal Rampenfonds overgemaakt kan worden. "De Ramp" zal 96 pagina's tellen, 100 foto's bevatten en reeds binnen enkele weken verschijnen. De intekening bij de boekhandel is opengesteld – Mogen ook hier velen van hun medeleven blijik geven!

11. Zijn stormvloed en te keren?

In "Het Urkerland" (Christelijk Nationaal Weekblad) troffen we ook een zeer interessant en leerzaam "ingezonden" aan, dat veel informatie verschaft over vloed en eb en springtij en wat dies meer zij. We mochten het voor dit boek gebruiken. Het was ondertekend met Romkes en gepubliceerd op 6 maart 1953. Leest u maar eens mee...

"In verband met een stukje in uw blad over de overstromingsramp en een daarin voorgestelde oplossing om stormvloed af te wenden of zo mogelijk te beperken, kom ik een plaatsje vragen over dit onderwerp. Eerst moet me een huldebetoon uit de pen. Het verslag over de reddingsaktie in Z.W.-Nederland door de Urker-kotters is zo eenvoudig, zo zonder ophef, dat het hier en daar aangrijpt. Daarom zal ik het in dezelfde trant houden en alleen zeggen, dat we trots zijn op de Urker vissers, die zo kordaat en zelfstandig zijn opgetreden. Dat regering en volk die daden mogen waarderen! Ze stammen uit een diep geestelijk leven. Medegevoel, barmhartigheid, hulpvaardigheid, durf, uithoudingsvermogen, het zijn zulke mooie facetten van een vast karakter! Zelfstandig optreden, vindingrijkheid, ze zijn gegroeid in een soms hard zeemansbestaan. Maar ze kwamen schitterend tot uiting in de benauwenis, waarin zo'n groot deel van het Nederlandsche volk verkeerde. Hiermede ook mijn dank!

Lezers zal het misschien interesseren dat ik enkele jaren geleden enige artikelen in "Het Urkerland" heb geschreven, na mijn reis met de kotter van H.R. In één van die artikelen heb ik er op gewezen, dat zendinstallaties onmisbaar waren. Een jaar na de reis informeerde ik eens, hoe het stond met die zenders. Tot mijn vreugde werd me medegedeeld, dat vele kotters reeds tot aanschaffing waren overgegaan. Als mijn schrijven daar een kleine stoot toe heeft gegeven, meen ik, dat mijn schrijven van toen niet zonder vrucht is gebleven. Eenzelfde verschijnsel heb ik opgemerkt betreffende het aanschaffen van een modern dieplood. Ik hoop, dat nu de netten minder vaak in de kleibodem behoeven vast te zitten, zodat de 'trek' zonder enig resultaat blijft.

En nu de overstromingsramp.

Destijds schreef ik ook over het verschijnsel van eb en vloed. Het blijkt nu nodig te zijn, om deze begrippen wat nader te bezien.

Normaal hebben we in de Noordzee tweemaal per etmaal vloed en tweemaal eb. Dit wordt veroorzaakt door de draaiing der aarde om haar as. De aarde draait in 24 uur om haar as.

Wanneer men een bal tegen het licht van een lamp houdt, dan wordt de ene helft verlicht, terwijl de andere helft donker blijft. Waar het licht is komt vloed. Maar – en dat is volgens de mechanica wel te bewijzen – het eigenaardige is, dat ook aan de donkere kant tegelijk vloed optreedt met het deel dat naar het licht is gekeerd. Maakt de maan een hoek van 90° met de richtingslijn naar de lamp, dan ontstaat eerste en laatste kwartier. Aan de maanfase kan men zien of de maan wassend of afnemend is. Is de vorm van de maan een hoofdletter D en trekt men het rechte streepje door naar beneden, dan ontstaat de letter P, d.w.z. primair, dus wassend. De boog van de letter D staat naar rechts. Staat de bolle kant naar links en trekt men dan het rechte streepje door naar boven, dan ontstaat de letter d of dernier, dit is laatste kwartier.

Niet alleen de maan veroorzaakt eb en vloed op aarde, ook de zon doet dit. Wanneer men berekent de invloeden van zon en maan op de getijden, dan komt men tot een verhouding van 5 : 9. Staan maan en zon in één richting, dan trekken ze dus samen, derhalve 5 + 9. Dit is springvloed. Staat de maan in een kwartierstand, dus eerste en laatste kwartier, dan werken zon en maan elkaar tegen. Het resultaat is dan 9 - 5. Dit is doortij. Bij halve maansikkel aan de lucht is dus doortij te verwachten. Bij nieuwe- en volle maan heeft men springvloed. De hoge vloed en aan onze kusten worden dus veroorzaakt door de stand van de maan ten opzichte van de zon. Bij nieuwe maan kan de vloed nog iets hoger zijn dan bij volle maan. Dit noemt men zenith of toppunt vloed. Dan staan maan en zon in dezelfde richting, doch de maan staat tussen aarde en zon in.

We hebben nu beschreven de astronomische oorzaak van springvloed. Daar kan niemand iets aan toe of af doen. Die krachten liggen buiten de aarde.

Een tweede oorzaak ligt in de beweging van het water op de aarde. De vloed is een golf en geen stroom. Gesteld eens, dat dit een stroom zou zijn, dan zou deze in 12 uur de halve omtrek van de aarde afleggen. Deze

afstand is de helft van 40.000 km aan de equator, dus 20.000 km in 12 uur of 1.666 km per uur. Als men weet, dat windsnelheden van 160 km orkanen worden genoemd, dan kan men begrijpen, wat het gevolg moet zijn, indien water, dat veel zwaarder is dan lucht, met een snelheid van 1.666 km over de aarde vloog. Dan spoelden de werelddelen weg!

Die vloedgolf nu komt om Schotland heen, houdt zich aan de Oostkust van Engeland, omdat de vloedgolf, evenals de wind, in zijn beweging op het noordelijk halfrond naar rechts afwijkt. Nu zijn er twee dingen waarop men dient te letten. Ten eerste de diepte. Wanneer een hoeveelheid water in de oceaan wordt opgetild en men vaart er met het stoomschip 'Oranje' doorheen, dan merkt men daar niets van, omdat men zich in de middenstof bevindt.

Een vis in een emmer water kan rustig blijven zwemmen, ook al draagt men de emmer met water plus vis naar de zolder. De vloed in de open Oceaan bedraagt slechts 1 à $1\frac{1}{2}$ m. Komt nu een vloedgolf van b.v. 1000 m diep water, dat 1 m kromming aan de oppervlakte heeft gekregen dicht bij het vasteland, dan zal dit water niet op dit 'plat' of deze stoep een plaats kunnen vinden en dan begint de bovenlaag te stromen. Bij dit stromen komt nu als tweede in aanmerking de vorm van de zee of de baai, waarin de stroming plaats vindt. Loopt deze smal toe, dan hoopt de vloedstroom zich in het nauwe deel meer op, dan in het wijde deel. Aan de Franse kust zijn inhammen, waar het verschil van eb en vloed zelfs 16 m bedraagt. In noord-Amerika komen vloedverschillen van 18 m voor. In Londen van 5 m. Bij Vlissingen is het verschil van eb en vloed 3.75 m.

De vloed komt naar de Noordzee vanuit het noorden binnen en is daar wel 8 tot 10 maal breder dan bij Het Kanaal tussen Frankrijk en Engeland. Bovendien is de diepte van de Noordzee in het Zuidelijke bekken slechts 40 m. In het noordelijke bekken minstens 5 maal zo diep. Zo wordt het water dus in z'n loop gestuit door ondiepte en smaller worden. Het gevolg is, dat tweemaal een tak afsplitst naar het Oosten. De belangrijkste voor ons is de Zuidelijke aftakking van de vloedstroom. Dit is op de breedte iets ten Zuiden van Hull. Bij het oversteken naar Nederland, staat nu een noord wester storm loodrecht op de flank van de vloedstroom en jaagt deze naar het nauwe gedeelte van de Noordzee. Dit is een storm-springvloed en dus extra hoog. Deze invloed is nu van natuurkundige aard. Waar dus plaats is, wordt water ingejaagd.

Ook al zou er geen afsluitdijk liggen, dan zou ook de voormalige

Zuiderzee even volgejaagd zijn. Er is voorraad genoeg in het Noordelijke bekken van de Noordzee of de Oceaan, welke daaraan grenst. Bij de berekening van de afsluiting van de Zuiderzee is er wel rekening mee gehouden. Ik meen gelezen te hebben, dat de invloed op Zeeland op 1 cm verhoging van vloed te berekenen viel.

Een derde kwestie is van geschiedkundige aard. In Z.W. Nederland polderde men vroeger land in, dat bij eb droogviel. De ondergrond aldaar is dikwijls veenachtig met zand vermengd. Die grond noemt men 'dary' of 'derrie' en is doorlaatbaar voor water. Vroeger wist men daar niet veel van en wierp men op de bestaande klei, andere klei, vlak uit de omgeving. Zo vindt men naast de dijk, bij oude dijken altijd sloten. Hieruit is de klei gekomen, welke men nodig had voor de dijk. Bedenk wel, dat men vroeger de grondstof moest aanvoeren met een kruiwagen of paard en wagen. Zodoende heeft men de voet van de dijk vaak niet breed genoeg gemaakt. En wat erger is, de binnenkant van de dijk heeft geen steun genoeg, door de aanwezigheid van de sloot. Na de ramp in 1916, heeft men de sloten langs de West-Friese-zeedijk gedicht en meters opgehoogd. Vanaf Gelderse Hoek tot Den Helder heeft men dit gedaan. Zeven jaar lang heeft men daaraan gewerkt.

Een vierde kwestie is van economische aard. Ieder weet, dat de belastingen hoog zijn ook voor de verhuurder van boerderijen en bouwgrond. De pachter heeft grote en vele rechten gekregen. Dat de verhuurder er in zulke gevallen niet zoveel voor voelt, om grote onkosten te maken is begrijpelijk. Zeeland nu heeft 66% van de grond verpacht, d.w.z. 66% van de grond wordt door pachters geëxploiteerd. Of er op deze wijze altijd en overal voldoende aandacht besteed is aan wegen op en over de dijken is een vraag, welke ik niet graag in de ene of andere richting zou willen beantwoorden.

Een vijfde vraagstuk is wat lastiger. De klei bestaat in Zeeland uit betrekkelijk veel natron-klei. En natron-klei of zoutklei kleeft niet, maar de deeltjes glijden over elkaar. Men moet zich even indenken, wat de metselaar doet. Hij voegt aan het cement kalk toe. Dit maakt de specie plakkerig. De stucadoor kan dan de specie gemakkelijker op de muren krijgen. Kalk is een mengsel dat kleeft. Zo

noemt men de klei in Friesland kalk-klei of Calcium-klei. Deze plakt wel. Bij regenachtig weer en hoog water tegen de dijken zal daarom bij natron-klei gemakkelijk een glijvlak onder de dijk kunnen ontstaan; bij calcium-klei niet zo direct. Veel beter tegen indringing van water is de keileem op Urk, in de Zuiderzee op sommige plaatsen bij Gaasterland en in Gaasterland. Deze leem is zandig en kleiachtig, doch de deeltjes zijn zo fijn als meel. De kleideeltjes hebben plakvermogen en hechten de zeer fijne zanddeeltjes aan elkaar. Het wordt nu zo taai als stopverf, en is ondoordringbaar voor water. Daarom is die grondstof uitermate geschikt voor de voet en de flank van de dijk. Men baggert zelfs nu keileem bij Urk, om naar Zeeland in de gevaarlijke gaten te brengen. Een lange weg!

En tenslotte moet men rekening houden met het feit, dat het ijs zich de laatste vijftig jaar terugtrekt aan de polen. Dit wil zeggen de gletschers op Groenland en andere noordelijke streken worden kleiner. Het water komt in de oceanen terecht en het niveau van het oceaانwater wordt hoger. Men heeft al berekend, als al het ijs op de poolkappen smolt, hoeveel hoger dan het water zou komen. Dat wordt op 100 meter berekend. Zegge honderd meter. Dan is het grootste deel van Nederland niet meer. Tot Z. Limburg staat het dan onder water..."

Romkes.

3. PRILLE VERSLAGGEVING VAN HET GEBEUREN

1. De pers werd weleens geprest

2. Angst en ontzetting

Persfotografen moesten dagenlang in de moeilijkste omstandigheden hun werk doen, maar ze wisten, dat door hun werk de hele wereld een indruk zou krijgen van de ramp, die Nederland trof.

Water drong de kom van 's Gravendeel binnen.

1. De pers werd weleens geprest

In de dagen van de Ramp was het Christelijk Nationaal Weekblad "De Spiegel" nog bij uitstek een nationaal weekblad. Het werd bij een groot deel van het christelijk volksdeel (en ook wel daarbuiten) hoog aangeslagen en intens gelezen. Toen de ramp had plaatsgevonden gingen er al spoedig een aantal verslaggeefsters en verslaggevers, samen met de persfotografen, er op af om door hun werk een historische hulpverlening op gang te brengen.

Over het werk van deze mensen moet men niet te licht denken. We zullen dat ook merken in het vervolg van dit boek.

De persmensen stonden soms voor bijna onmogelijke opdrachten, die toch uitgevoerd dienden te worden, om te laten zien wat er gebeurd was en nog gebeurde. Op de plichtsgetrouwe verslaggever drukte dat als een roeping. Het groeide uit tot een heilige zaak en taak. Mensenlevens konden er van afhangen. Ze zwoegden en ploeterden om aan die taak gestalte te geven.

Ik denk dat de pers niet minder aan hulpverlening deed dan de arbeiders aan de dijken, de redders op het water en zo meer. Ze móesten, dat voelden ze! Ze hadden geen keus...

Dagenlang deden zij onder de moeilijkste omstandigheden hun werk. Gestimuleerd door de wetenschap dat door hun werk de hele wereld een indruk zou (en moest) krijgen van de ramp die Nederland trof. Iets van deze moeilijkheden vinden we terug in het allerprilste verslag van de heer Joh. C.G. Kooiman, die toen hij van de overstromingen hoorde, er onmiddellijk met Jo Bokma op uittrok naar de bedreigde punten in Zuid-Holland. Hij was nog maar nauwelijks op stap of de moeilijkheden begonnen al. Hij had het aan de reputatie van "De Spiegel" te danken dat zijn opzet tenslotte toch lukte.

Een andere verslaggever, redacteur T. van Vliet, trok er ook ná het eerste alarm op uit, samen met fotograaf Aart Klein. Ze gingen met de eerste militaire hulp-colonne mee naar Fijnaart en Heiningen en zagen vanaf de antieke vaartuigen de activiteiten van de helicopters bij Zierikzee.

De impressie van meneer Kooiman laat zien hoe moeilijk het voor persmensen was om een getroffen gebied binnen te komen:

"Naar 's-Gravendeel? Onmogelijk..."

"Maar het móet..."

"Wil ik graag geloven, maar 't kan niet. Order om alles tegen te houden."

"We zijn van de pers," proberen we de gemotoriseerde politieman te vermurwen.

"Al was u president..." is het antwoord, "wat onmogelijk is kan nu eenmaal niet..."

Dan passeert met razende snelheid een wegwacht. Nog juist zien we kans een stopteken te geven.

"Uitgesloten," is zijn commentaar, "bij Wieldrecht is 't een hopeloze chaos. En de pont..." Hij haalt met een veelzeggend gebaar de schouders op.

"Maar als we lopen?"

Verder, steeds verder vrat het niet aflatende water aan de dijk en amper drie minuten nadat deze opname gemaakt werd, ontruimde de M.P. de dijk, die het kort daarop op talloze plaatsen begaf. Maar 't kostte moeite voordat die mannen, die koppig poogden te redden, wat er te redden viel, zich lieten verdrijven van hun huizen.

Als kleine stipjes aan de horizon waren de daken van de verspreid liggende huizen in de polder zichtbaar. De soldaten werkten als paarden, maar ze beschikten slechts over een viertal boten. ...en 't waren er immers nog honderden en honderden die ginds op redding wachtten?...

"U moet 't zelf weten. Ik zou het niet doen..."

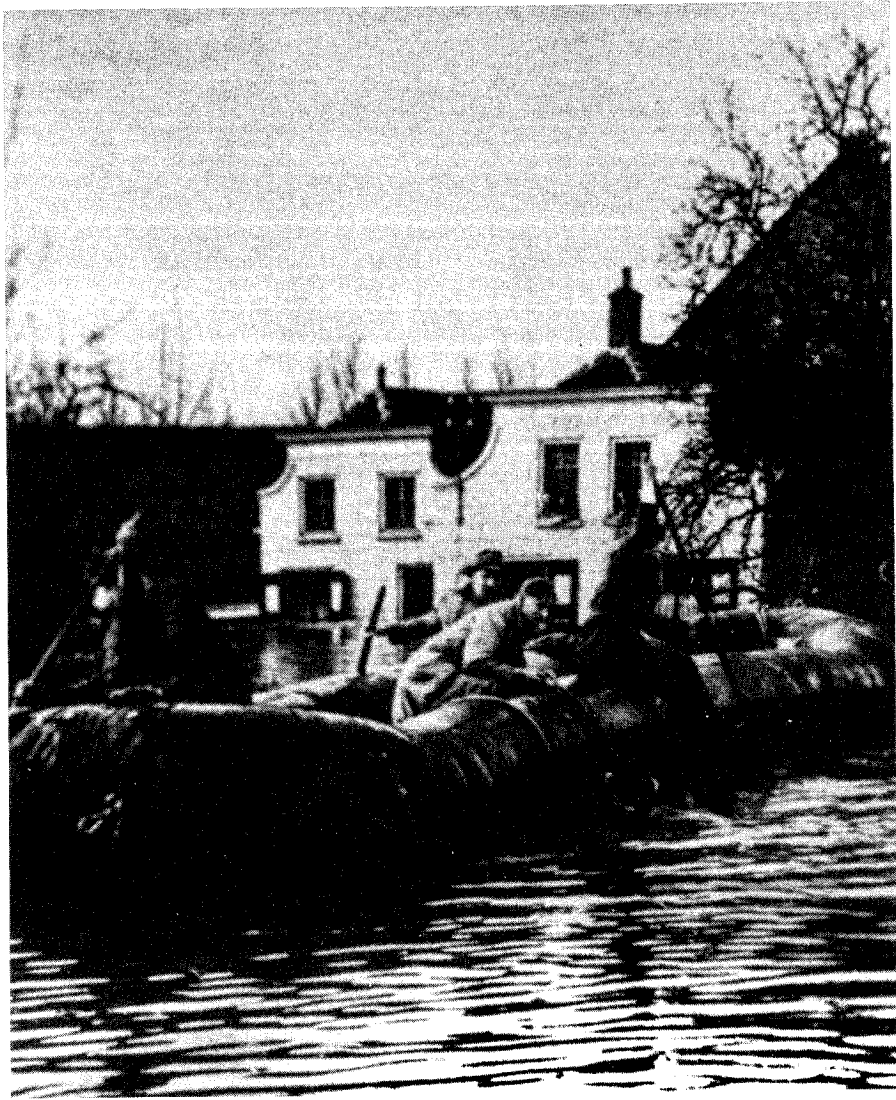
Maar we zijn koppig. In de auto trekken we onze waterlaarzen aan en langs een veel te smalle weg, op talloze plaatsen geblokkeerd door tientallen autobussen, vracht- en veewagens bereiken we tenslotte tóch de pont. Een klein legertje politiemannen verspert ons de weg.

"Alleen voor hulp-ambulances."

"Pers..."

Ditmaal maakt het "toverwoord" echter geen indruk.
"Gaat u in Dordrecht een bewijsje halen. Orders zijn orders."
"Dordrecht...! Maar hoe kunnen we..."

De commandant hóórt het al niet meer. Is al weer bezig om de honderden angstige familieleden, die proberen iets te ontdekken van hun ouders of kinderen, die zich ginds in die overstroomde polder moeten bevinden,

Maar nu was voor hen de redding nabij! Rechts naast de boot dreef een koe mee.

terug te dringen. Dan buigt een chauffeur van een voor evacuatie bestemde autobus zich uit het raampje naar ons toe.

"Voor welk blad?"

"De Spiegel."

"Spiegel?" Er komt een glimlach op zijn door gebrek aan slaap wit weggetrokken gezicht als hij zegt: "Die lees ik zelf. Stapt u maar in. Ik moet óók over."

"Ja... maar we willen de hulpverlening onder geen enkele voorwaarde bemoeilijken."

"De bus is immers leeg? Wanneer u straks terug in de kajuit gaat heeft niemand er last van. U moet maar denken: de politie weet ook niet meer wat ze er mee aan moet," voegt hij er vergoelijkend aan toe, "ze doen wat ze kunnen, maar de toestand is immers zo verward... Ieder ogenblik krijgen ze de meest tegenstrijdige instructies."

2. Angst en ontzetting

Dan zijn we op de pont.

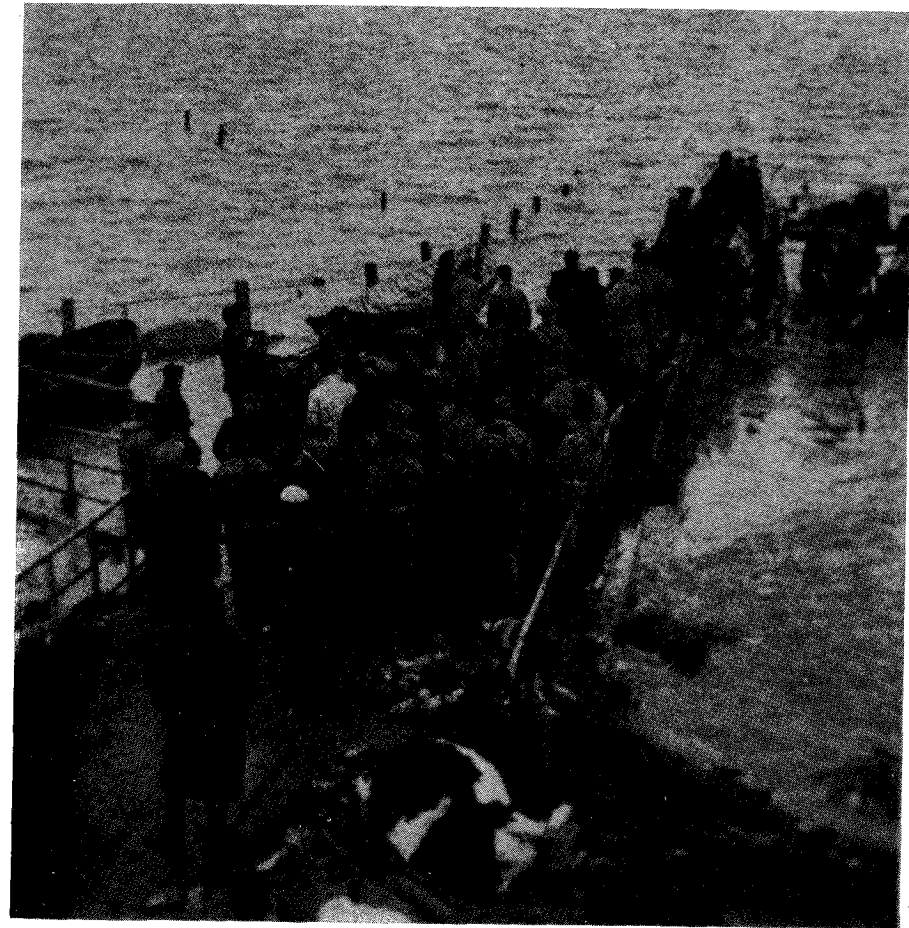
Schuimend steigeren de hoog-opgezweepte golven van de Dordtsche Kil tegen de bakboordzijde van de pont, die nu belachelijk klein lijkt op die woedende watermassa's. De wind, eerst wat geluwd, beukt met vernieuwde kracht tegen de ruiten en een ogenblik wensen we dat we de waarschuwingen van de wegenwacht ter harte hadden genomen. Maar de schroef draait nu op topsnelheid en we bereiken tenslotte de overkant. Eerst lijkt 't alsof alles nogal meevalt. Alsof de eerste berichten die ons bereikt hadden en die spraken van een noodtoestand, overdreven waren. We zien immers nog droge straten en de huizen hebben weliswaar enige schade opgelopen, maar ze staan nog voor 't grootste deel droog. Alleen aan de achterkant, in de bijkeukens en schuren, is 't water naar binnen gedrongen, van vrijwel alle huizen is het droge nog volkomen intact. Maar als we verder lopen zien we dat de geruchten stellig niet overdreven zijn: aan beide kanten van de dijk staat de polder volkomen blank. Met verbeten gezichten staan een paar boeren, die met veel moeite een deel van hun vee hebben kunnen redden, op de dijk. Ze staren met ontzetting naar de resten van hun kort geleden nog zo welvarende bedrijf, ginds ver weg, amper nog zichtbaar, in de grauw-kolkende watermassa.

"Als we 't maar eerder gewéten hadden," antwoorden ze toonloos op onze vraag hoe 't gebeurde, "maar 't water kwam van een ándere kant dan we dachten."

Met horten en stoten krijgen we het trieste verhaal te horen. Ze hadden heel die eerste, verschrikkelijke nacht aan de dijken gewerkt, waartegen het door de orkaan opgezweepte water hóóg opspatte. Die dijk, die dreigde door te breken, maar die ze hoopten te behouden.

Maar plotseling klonk de kreet: "We moeten terug, het water stroomt de polder in..."

Ze geloofden het eerst niet. Dat bestond immers niet? Ze werkten toch zelf aan die dijk? Maar al heel spoedig bleek die alarmkreet maar ál te waar te zijn: terwijl iedere man, die een schop kon hanteren, zelfs vrouwen en kinderen, zwoegden om de bedreigde plaatsen te versterken, had het

's-Gravendeel verkeer.

watermonster zich in 't holst van die vreselijke nacht op een ándere dijk geworpen. Hier was niemand om 't gevaar te keren, omdat niemand deze mogelijkheid voorzien had, dat het water hier zou kunnen toeslaan. En zo klokte het plotseling de polder in, steeds wilder en woester, om tenslotte brullend en álles verslindend wat weerstand bood, steeds sneller te stijgen. Zó ongelooflijk vlug ging alles in zijn werk, dat ze 't nu nóg niet kunnen geloven...

't Werd daar, bij 's-Gravendeel, binnen enkele minuten een catastrofe. Schuren stortten als kartonnen kaartenhuizen in elkaar, stallen werden

binnen luttele seconden kolkende waterputten, waarin het water steeds hoger steeg. En boven het gieren van de storm en het angstaanjagend gebulder van het woedende water klonk het klagelijk gekerm van het wanhopig worstelende vee, dat jammerlijk verdronk. En de mensen...! Toen ze zich enigszins van de verlamme schrik hadden hersteld, begrepen de meesten dat hun enige kans op redding de zolder was, of als het water nóg hoger zou stijgen, het dak van hun woning... áls de muren tenminste in staat bleken om de vereende kracht van de orkaan en 't wild-woedende water te weerstaan.

Voor tientallen was het echter al te laat. Ze werden door 't water gegrepen terwijl ze bezig waren hun vee te redden, óf ze moesten het op hun vlucht naar de dijk afleggen tegen de greep van de losgebroken waterwolf. Jammerlijk kwamen ze in de golven om...

En binnen een half uur waren er in de verdronken polder van de Hoekse Waard meer dan zestig doden te bespeuren...

Als een lopend vuurtje ging het gerucht van de rampzalige dijkdoorbraak door de omgeving en allerwege werd spontaan hulp geboden. Met vereende krachten trachtte men te redden wat er te redden viel en vooral uit de hoger gelegen boerderijen kon nog vrij veel vee in veiligheid worden gebracht. Voor de lager gelegen boerderijen was geen hulp meer mogelijk...

Vergeefs trachtte men aanvankelijk met roeiboten de ongelukkigen van de zolders en de daken te bevrijden, maar de stromingen en de kracht van wind en golven waren te groot. Pas toen in de loop van de dag militaire eenheden met motorsloepen op het terrein van de ramp verschenen kon men met succes de redding van de honderden ongelukkigen, die zonder eten, zonder drinken, zonder brandstof en dikwijls zonder dekking in doornatte kleren op de zolders bij elkaar gedrongen zaten, ter hand nemen.

In groepjes van tien tot twaalf werden ze aan land gezet, daar op de uiterste punt van de dijk die nog boven water uitstak. Daar stonden een paar autobussen en een bestelauto verloren tussen de troosteloze waterwoesternij, te wachten om de slachtoffers zo snel mogelijk naar de pont te vervoeren.

Vier motorvletten zwalkten zonder ophouden over de troosteloze water-

massa. Ze zetten koers naar de verspreid liggende boerderijen en vaak kostte het veel kostbare minuten, voordat het gelukt was alle vluchtelingen van de zolder van een eenzame, verzonken woning in de boot te krijgen. Zonder dat er veel gesproken werd, stapten ze, na een barre tocht in een open sloep, aan land. Eerst de ouden van dagen, de zieken en gebrekkigen. Velen moesten op de sterke armen van de soldaten in de wachtende auto's worden gedragen. Ook moeders met zuigelingen werden met de meest mogelijke omzichtigheid behandeld. 't Was ontroerend om te zien met hoeveel tederheid die ruwe kerels zich over die zo goed mogelijk ingebakerde bundeltjes pril leven ontfermden.

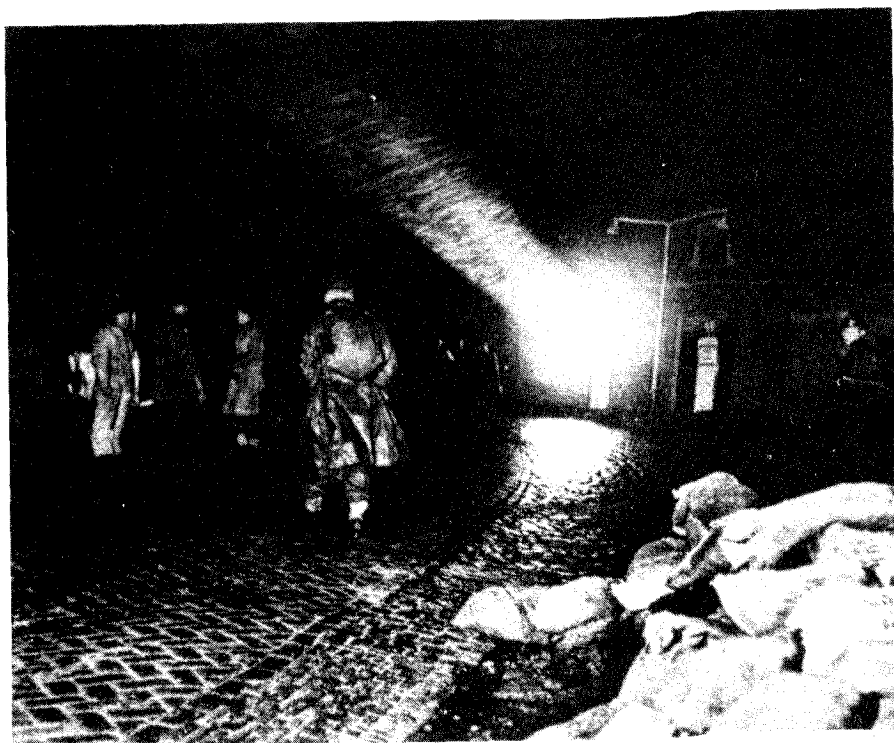
Op de gezichten van de meeste vluchtelingen lag een trek van stille berusting, maar in hun ogen, die dof waren van het turen in de verte, lag nog de angst en de ontzetting over het verschrikkelijke, dat zo kort geleden had plaatsgevonden. Sommigen schreiden zacht, anderen mompelden met klankloze stem onverstaanbare dingen. Enkelen wierpen een lange, smartelijke blik achteruit naar dat kleine, donkere stipje boven de grauwe watermassa, waar ze alles wat ze op de wereld bezaten, een prooi van het woedende water wisten. Maar nog vóór dat allen in de wachtende wagens waren gepakt, zo goed mogelijk verzorgd, om op weg te gaan naar Rotterdam, waar ze in de Ahoy-hallen een eerste liefderijk onderdak zouden vinden, waren de motorvletten alweer op weg. Naar ándere huizen, waar nog honderden angstig bibberende ongelukkigen wachtten op de redding, waarop ze diep in hun hart nauwelijks meer durfden hopen..."

4. BLADEN UIT HET NOTITIEBOEKJE VAN REDACTEUR T. VAN VLIET

1. Op de dijk bij Zwingelspaan
2. Alleen maar grauwe triestheid
3. Een vlag halfstok en een zwart moment

*Vanuit Zierikzee vertrok de heer T. van Vliet op de "achterplecht" van een
Rotterdams amfibie-vaartuig de rampzalige polders in.*

Vlak bij het gat in de dijk van Zwingelspaan.

1. Op de dijk bij Zwingelspaan

Reeds aan de avond van de eerste rampdag stond meneer Van Vliet op de dijk bij Zwingelspaan bij Fijnaart.

"Zwervend over Neerlands verdronken land," schreef hij boven zijn verslag.

"Ergens priemt een zoeklicht in de donkere hemel en een fijne regen striemt ons in het gezicht. Voor het gemeentehuis in Fijnaart hokt een groepje samen: twaalf militairen, zestien burgers en twee mensen van Oudenbosch. Met razende vaart naderen zware vrachtwagens voorafgegaan door witgehelmden ordonnansen. Een majoor buigt zich van het bordes en geeft een commando boven het lawaai: "Colonne, ogenblikkelijk naar de dijk bij Zwingelspaan. Zandzakken arriveren met colonne uit Oudenbosch. Wordt begeleid door commandotroepen. Zijn er schoppen. O.K. Direct vertrekken!"

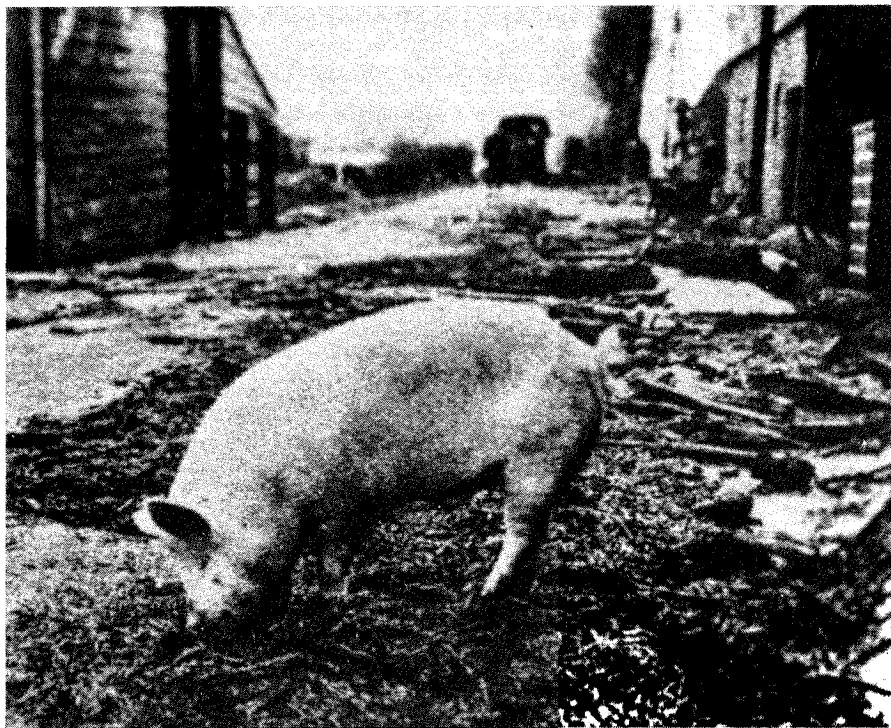
De gezichten, in de flits van autolampen en zaklantaarns zijn bleek en zorgelijk, want de geruchten zijn dreigend. De wind uit het Noordwesten wakkert aan en gromt aan uit de donkere polder.

We duikelen in de auto's en alleen achter de gloeiende sigaretteëindjes weten we de gespannen gezichten. Jonge stoottroepen en de eerste vrijwilligers uit Eindhoven. Kerels met krachtige knuisten en een hart. We slingeren door het verdronken land, waar geen enkel licht van vrede vertelt op deze sinistere zondag. Er hangt een dreigende stilte tussen ons en een stilte die benauwend is. Als we even stilstaan, loeit er naast ons een koe, als een kreet van ellende uitgeschreid boven het wilde water. Vluchtelingen trekken voorbij, de schouders gebogen en in het licht van de autolampen zien we nog de grauwe angst van deze morgen, toen de vloedgolf hun bezit en hun leven wegvaagde. Een paard heeft men van de weg geschoven; 't ligt er vreemd met stijve poten, die als een aanklacht tegen de hemel staan. Een aanklacht, zo voelen wij het ook, want 't is zo moeilijk deze ramspoed te verwerken in deze koude nacht vol van geruchten van water en wind.

De colonne staat nog steeds stil en als we uit de auto springen, zuigen onze laarzen zich vast in de vette klei. Een jonge soldaat, een ijsmuts diep over zijn oren, staart me aan: "Zie je daar ginds die twee schimmen? Twee paarden, die gaan verdrinken!" "Verdrinken?" zegt een andere stem, met een vreemd accent. "Dan gaan we ze halen, want 't water stijgt, en een paard kan meestal alléén 't gevaar niet ontvluchten..."

Een sterke zaklantaarn flitst over hun natgeregende paardelijven. Ze staan met de koppen naar elkaar, als zoekend naar troost. En de soldaten, potige, kranige boerenjongens stappen het ijskoude water in, dat opkruipt tot hun knieën, tot hun middel, tot bóven hun middel. En als ze terugkomen, is er triomf in hun ogen en een lichte vreugde in hun jonge stemmen. De paarden galopperen weg, de donkere dijk op en in de verte kleppen dof hun hoeven.

Weer komen er vluchtenden. Een man draagt een brodtrommel waarin misschien zijn enig bezit schuilt. Zijn rechterhand steunt zijn vrouw, die op

Dicht bij Zwingelspaan kreeg de verslaggever een metgezel, die hem meer dan een half uur op de voet volgde.

De militairen: onbetaalbare hulp, onvermoeibaar en met enorm veel geduld, zandzakken... zandzakken... zandzakken...

pantoffels en alleen een mantel over haar pyama over de weg wankelt. Een soldaat draagt een kind, dat schreit onder een deken. Even verder zullen ze in een autobus stappen en weggevoerd worden, ver van de greep der wreed klotsende golven.

We rijden weer, schokkend door kuilen en botsend over gebroken huisraad, aangespoelde planken, langs het dak van een huis. Door een dorp gaan we, links en rechts omsloten door het water. Als donkere spoken staan de huizen, de blinden gesloten, slechts in één huis brandt een fel licht en doktoren in jassen die eens wit waren staan gebogen over brancards. Dan knarsen de remmen en we springen naar beneden. Water sijpelt over de weg en even verder golft met machtige stromen het wilde water over de dijk. Een huis, als aangevreten door een catastrophale ziekte, stort in, een bed staat even loodrecht in de wilde werveling en drijft af in razende vaart.

Mannetje aan mannetje staan de soldaten. Ook enkele verdwaalde burgers. Gebukt staan ze op de barricade om deze dreigende waterlawine te bezweren.

Het geel-witte licht van het zoeklicht zweept over hen heen. Ook van de andere kant zien we schimmen, glimmend van regen en natte klei. Flarden van bevelen, waaien naar ons over. Ook daar één roep: méér zandzakken. Geef de order door naar achteren. Méér zandzakken, want we houden het niet.

Met razende vaart schiet een motorordonnans de glibberige weg op. Zijn achterlicht danst in een wilde cadans.

"Meer zandzakken...!"

Een nieuwe colonne nadert, nieuwe stoottroepers, studenten in vreemdsoortige plunje, schoppen op hun schouders, een begerige gloed in hun ogen om déze polder tenminste te redden. Maar steeds nog gulpt het water. Er kantelt een stoel voorbij, 't bolle lichaam van een koe, als zoenoffers aan de getergde kwelgeest.

Zó was de nacht bij Zwingelspaan. Uren lang zwoegden ze, zonder eten, in natte kleren. Een officier staat even naast me, zuigt in enkele lange trekken zijn sigaret naar binnen.

"Ze doen het maar weer!" knikt hij goedkeurend en zijn oog gaat trots over die gebogen soldatenruggen.

Ze deden het. Als ik in de grauwe morgen dit dorp, dat op Yperen lijkt, verlaat is de dijk bedwongen, maar nog gromt het water.

2. *Alleen maar grauwe triestheid*

Maandagmorgen: Een schoolbank ligt gekanteld tegen een stuk van een hooiberg en klaaglijk miauwt een natgeregende poes. Ook ligt er een kalfje, de ogen wijd open in een starre blik.

Er strompelen mensen over de dijk, dwars door de chaos. Ze dragen witte bundels op hun gebogen rug. Misschien is dit héél hun bezit: wat natte kleren... een deken... een paar schoenen... een koffiepote. Ze zoeken hun weg over deuren en divans, langs kasten en kisten.

Er ligt een kinderstoeltje met een helgekleurd telraam en een speelgoedpaardje staat er overeind. Ook vind ik er een klompje.

Er loopt een man tussen de ruïnes van wat eens Heiningen was; hij bukt zich en in zijn handen houdt hij een bijbeltje. Met een vreemde glimlach doet hij het open en kijkt me aarzelend aan. Er slentert een oude man naderbij, zijn glimmend petje op zijn achterhoofd. Vragend zegt hij: "Hebben ze je buurman al gevonden?" De ander haalt de schouders op. "Hij woonde daar," wijst hij in de oppervlakte, die nu weer nijdig doet in de opkomende sneeuwvui. "k Heb hem nog horen roepen, maar wat kon ik doen?" En weer bukt hij zich tussen de trieste nalatenschap van de polder, die aangeslagen is op de dijk. "Ik heb niks meer," zegt hij met korte zinnen. "Alles weg. Alleen nog één varken. Dat slaapt nu bij me in de kamer. Daar is alles tòch kort en klein geslagen door het water."

Ik ga verder. De golven hebben weer witte kuiven en een sneeuwjacht geselt de afgevreten huizen, die er uitzien alsof monsters er aan hebben geknaagd. Uit een schuur brult een koe. Een man is bezig het beest tussen de pakken stro uit te halen, waartussen het geklemd zit. Zijn tong slingert angstig uit zijn bek.

"Daar gaat er veer een," zegt de man en kijkt even naar de dijk. Er gaan mannen langs met een baar. " 't Is een kind," mompelt hij. " 't Is ginds aangespoeld. Misschien van de andere kant. 't Was zo erg, mijnheer, zo erg. Ik werd wakker van een vreemd geluid en toen ik de deur opendeed, was 't al te laat. Dwars door de deuren en ramen smakte het water. Zo

In het grauwe morgenlicht maakte een fotograaf in Fijnaart en Heiningen deze aangrijpende foto's toen storm en regen het land geselden.

maar in onze nachtkleren zijn we weggerend, de dijk op, maar de golven huilden over ons heen. Vóór ons liepen kinderen en ik zag dat er één van de dijk sloeg. En ik kon niks doen. Het is zo erg mijnheer, zo erg." Hij gaat voor me uit, klauterend over dode paarden en gezwollen koeien.

"Daar stonden vier arbeidershuisjes en nou..."

Ik zie alleen maar wat stenen en een oude kachel. In een boom vlak bij hangt een ledikantje.

"En daar, dat huis waar de voorgevel finaal weg is, stond een vrouw. Eerst stond ze op de tweede verdieping en riep om hulp. Later zagen we haar op de zolder. Ze stond er héél alleen. Dat was het laatste wat we van haar zagen."

De gemeenteopzichter van Fijnaart loopt er rond. Hij speurt naar een nieuw onheil in zijn gemeente: aasgieren van een sinistere ruïne. Er zwerft vreemd volk in deze geteisterde streek.

"Midden in de nacht zijn we uitgereden met de brandweer, maar 't was al te laat." Ik schat de golf op zeker vier en een halve meter. "Daar ginds," en hij wijst naar wat resten van huizen in 't woelige water, "zagen we een man en een vrouw en drie kinderen op het dak. Met een boot probeerden we hen te bereiken, maar de storm wees ons onverbiddelijk terug. Toen wankelde het huis, brokkelde af en voor onze eigen ogen zagen we hen verdrinken."

Ik kijk hem aan. Zijn ogen hebben dezelfde vreemde blik van hen, die zoveel leed gezien hebben. Ik voel: dit is geen "van horen zeggen", zoals er zoveel geruchten zijn in deze dagen. Deze ogen vertellen het mij, dit is de naakte, gruwelijke waarheid.

"Kom mee," zegt hij, "dan gaan we naar de Openbare School." De school is doorzichtig, alleen (vreemd spel van de golven) een kaart van Nederland wiegt heen en weer. De banken liggen op de dijk gesmakt en een koe is, met de halster nog aan een paal gebonden, hier aangedreven.

"Hier kwam een dak aangedreven," vertelt hij, "in doodsangst klemden enkele mensen zich er aan vast. Er waren ook kleintjes bij. We stonden al klaar om ze te redden. Maar opgezwiept door de razende golven, stootte het tegen een muur en we hebben er slechts één gered, slechts één..."

Ik ga weer verder. Een jonge vrouw, huiverend in haar dunne regenjas, staat in de sneeuwstorm bij de resten van haar huisje. Ze wijst op een gat

boven in het dak. "Daaruit zijn we gekomen," zegt ze, "en dit..." ze wijst op wat lepels en vorken, "is alles wat ik bezit."

Ik ga maar verder. De sneeuwjacht deert me niet. Zelfs de cadavers der dieren maken op mij geen indruk meer. En ik weet, dat ik nooit in staat zal zijn deze diepe ellende te beschrijven. Rondom mij is het alleen maar triestheid, een grauwe eenzame triestheid. Soldaten naderen, in ganzepas, geleund tegen de wind. Er boldert een vrachtwagen voorbij met zandzakken. Dreigt er weer een doorbraak?

3. *Een vlag halfstok en een zwart moment*

Dinsdagmorgen: "In het gelige licht van de wintermorgen ligt achter ons de haven van Bergen op Zoom. Achter de toren enkele rode vegen aan de hemel, waar de zon zal opgaan. De vloot kiest zee. En alles kent slechts één koers: de eilanden! En allen kennen slechts één devies: helpen! Er is een dokter aan boord, een studente uit Amsterdam, potige polderjongens, iemand van de wegenwacht, verkeerspolitie, en het bootje zelf koerste eens door de havens van Amsterdam. Vóór ons dobbert een kleine sloep met enkele sportieve jongens uit Deventer, anderen, in griezelig kleine roeiboortjes, hebben aangehaakt, en ze maken de vreemdste capriolen op de golven. Maar dat hindert niet... we weten dat Schouwen-Duiveland in grote nood is.

Onze ogen zijn klein en rood van slaap, we delen onze laatste sigaretten en in de koude wind turen we naar de dijken, waarvan we dachten, dat ze als hechte wachters voor onze lage landen stonden. En we wijzen elkaar de plaatsen. We koersen langs Stavenisse, dat stormenderhand door de vijand veroverd werd.

Even slaan we de ogen neer: ons passeert, met vlag halfstok, een boot, waarin de doodkisten zich hebben aaneengerijd, als evenzoveel bewijzen van de tragiek van deze eilanden.

We naderen Zierikzee. Door machtige gaten in de dijken stroomt en bruist het zeewater en dan, plotseling nadert er een vloot. IJmuiders en Katwijkers in statige rijen, die onrustige sporen in het water trekken. Breeduit staan de mannen op hun boten en hun handen popelen om aan de slag te gaan.

Urkers laveren ons voorbij, hun brede pofbroeken op het dek geplant, de zwarte muts kordaat op het hoofd.

En zo koersen we naar Zierikzee, één stroom van redders, die de haven bevolken, in een wirwar van masten, pijpen en zeilen.

Woensdagmorgen: "Mijn aantekeningen zijn wat verward geworden. Hoe kan ik ook schrijven, schrijflings zittend op de achterplecht van amphibievaartuigen, die schokkend als logge monsters over ruïnes kruipen en

schuimend door het water bruisen. De stuurman speurt naar verborgen staketsels en de man in de oliejas naast hem met de kijker, speurt naar tekenen van leven op de daken van eenzame boerderijen, waar de noodvlag uithangt.

Hoe kan ik ook schrijven, als de schroefwind van de heliöchter me bijkans de adem afsnijdt en een oud vrouwtje snikkend de piloot omhelst en door Rode-Kruis-soldaten bijna gedragen wordt naar een warme kamer, met warme koffie en een warm medelijden.

Hoe kan ik ook schrijven, als zieken, doodsbleek op brancards uitgestrekt, behoedzaam door sterke handen aan boord worden gebracht, en het oude vrouwtje met een bibberend hondje en het mannetje met zijn sigarenkistje (al zijn bezit) en dan weer een koe, die aan een takel bengelt of Amboneesjes met zwarte ogen, bevend in de snijdende kou. Hoe kan ik

Zieken en gewonden worden in Zierikzee aan boord gebracht.

Een tragische optocht in het totaal verwoeste Heiningen.

ook schrijven, als hoopjes ellende ineengedoken in de ruïnen zitten, een jongen van zeventien jaar van schip tot schip gaat om naar zijn zusjes te zoeken, die hij het laatst zag in de huilende storm, en een blond meisje van een jaar of vier, slaapt op de schoot van een verpleegster, van wie men fluisterend vertelde, dat het voortaan alleen op de wereld is.

En je kijkt maar en huivert en je werkt maar en bidt met een bevend hart, en je zit maar en luistert en al die namen: Heiningen, Zwingelspaan, Halsteren, Stavenisse, Oudedorp worden even zoveel begrippen, die vastgeankerd liggen in je geheugen als één der zwartste fragmenten uit het boek van je herinneringen...

Daar is nog één herinnering bijgekomen. Ik stond op een boot, ergens op het Hollandsch Diep. Zoeklichten speurden naar mogelijke obstakels en dansten flitsend over het grauwe water.

Naast me komt een jonge kerel staan, zijn jas hangt slobberig om hem heen en in een bonte handdoek draagt hij al zijn bezit.

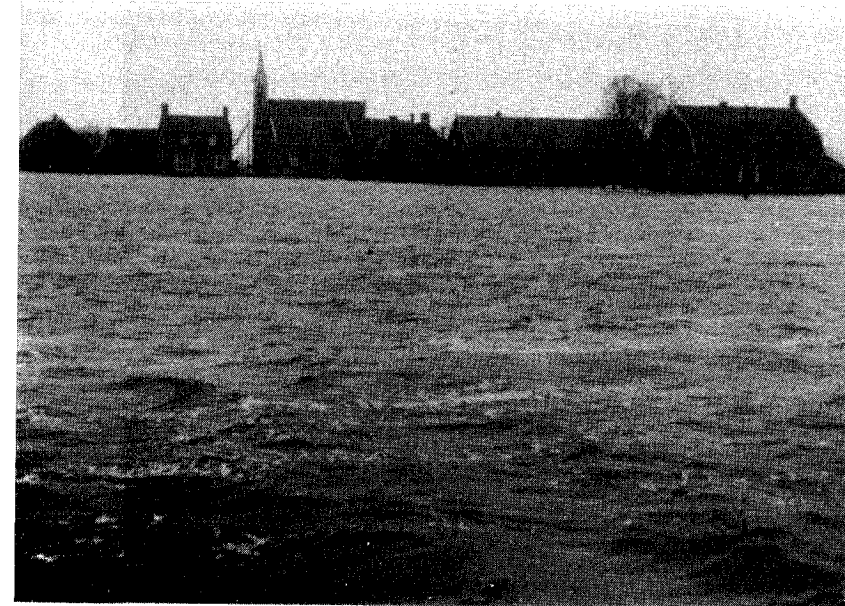
"En nou zal het wel emigreren worden," zei een stem aan de andere kant

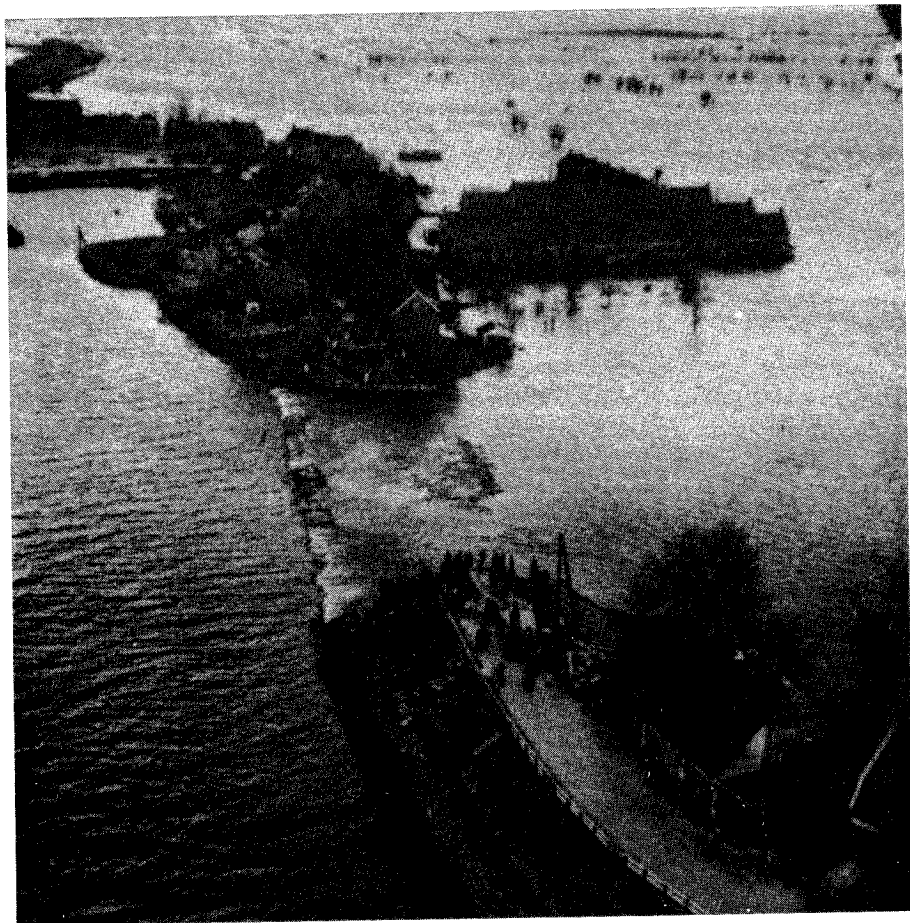
"Emigreren, noè?" zegt hij met een verbeterd gezicht.

"Noe, noe er wark is. Je bin gäk!" En driftig gaat hij weg.

5. IN BRANDWIJK STOND DE KERK IN HET MIDDEN VAN HET WATER

1. Schrik in de nacht en op de dag
2. Het beroep naar Brandwijk
3. Een trieste boodschap
4. Per bootje naar de pastorie
5. God is een toevlucht voor de Zijnen

De dijk bij Papendrecht, die op de fatale zondag van de ramp het onderwerp werd van deze dramatische foto.

1. Schrik in de nacht en op de dag

De storm bulderde over Brandwijk.

Overal geklepper van dakpannen en wat dies meer zij.

De windkracht nam angstaanjagend toe. Als dat zo doorging...! Midden in de nacht werd er heel hard op de ramen van de Hervormde pastorie gebonkt, terwijl de wind om het huis gierde...

Wat moest dat zijn?

De predikant schrok wakker, uit zijn toch al niet zo vaste slaap, met de lawaai van de wind. Het eerste wat hij dacht was dat zijn huis in de brand stond. Gelukkig, dat was niet het geval. Het was een boodschap van de burgemeester dat het er met de dijken erg kritisch bij stond. Het water stond overal al tot boven aan de dijk.

Ds. Van Kooten: "Het gevaar bestond dat hier of daar een dijk het zou begeven. In Zeeland waren er al veel doorbraken en overstromingen. Ook wij moesten op alles voorbereid zijn. De telefoon, die normaal 's avonds na acht uur afgesloten was, werd die nacht door het hoofdkantoor

Water overal.

ingeschakeld. Ik zou op de hoogte worden gehouden van de toestand...

Opeens waren we klaar wakker.

We moesten onze beide kinderen aankleden. Buiten was alles even donker en zeer dreigend. Wat stond ons nog te wachten? We vreesden dat het water zou komen en dat ons huis door de kracht van de golven en eventuele boomstammen of wat voor gevaarten in het water dan ook, zou worden weggespoeld. We woonden in een oud huis en 'vol' kennis van zaken hadden we aan onze familie wel eens getoond, dat ons huis was gebouwd op dwarsbalken van hout. Eigenlijk stond ons huis op palen. Als er een overstroming zou komen, zo vertelden we dan, zouden juist die palen het bovenhuis overeind moeten houden, als de muren het soms begaven.

Zo hadden we dat altijd spannend verteld...

Nu stond het voor de deur.

Zou het nu werkelijkheid gaan worden, waar we zelf nooit serieus aan gedacht hadden. Wat zou er met onze twee lieve kinderen Alie en Reinier gebeuren?

Buiten gierde de wind, de luiken stonden te rammelen. Zouden de dijken het houden of zou het water er al aan komen stromen?

We hebben de Heere vurig gebeden om bewaring...

Heel vroeg in de morgen kwam het eerste telefoontje: Bij Papendrecht was een dijk doorgebroken. Er was daar een huis weggespoeld. Het water was op komst.

Wij moesten ons voor vertrek gereed maken. Ieder moest maar zien hoe hij in Groot-Ammer kon komen. Daar was het hoger, onze polder zou geheel onder water komen te staan.

We hebben onze fietsen gepakt en zouden proberen Groot-Ammer te bereiken... maar hoe zou dat moeten gebeuren? Er zat niets anders op dan de beide kleine kinderen vóór op de fiets te zetten en dan ook nog die paar koffers met het hoogstnodige daarin.

Zouden we niet van die smalle weg afwaaien het water in?

Kwamen we tegen de wind wel op?

Zou het water ons niet verrassen als we op die lange eenzame dijk waren, waar we geen kant uit konden? Ach wat een zorgen...

"Maar de Heere zal uitkomst geven!"

Vlak vóór we wilden vertrekken kwam mijn rijlesinstructeur Houweling uit Alblasterdam ons ophalen om ons naar Groot-Ammer te brengen.

Het echtpaar in die dagen...

Wat een liefde om naar óns toe te komen en ons op te halen. We kregen tranen in de ogen. Wat zorgde de Heere voor ons. Een geweldige uitkomst.

Het kwam natuurlijk allemaal erg onverwachts, die 1e februari in 1953. Het bracht veel zorg met zich mee. Ten eerste voor je gezinnetje, maar ook voor de gemeente, die aan je zorgen was toevertrouwd. Waar zou men terecht komen? En hoe zou het gaan?

Toch mag ik wel zeggen dat we in geloofsvertrouwen de hoop mochten koesteren dat we door de ellende van de ramp mochten heenkomen.

Inmiddels kwam er weer een bericht van het gemeentehuis, er zou een bus ingezet worden om de oudjes op te halen. Of ik wilde helpen!

Dat was vanzelfsprekend. Mijn vrouw en beide kinderen werden naar een adres in Groot-Ammer gebracht en zelf bleef ik achter om te helpen bij de evacuatie.

Nou... dat was een heel werk. We gingen al de boerderijen en huizen langs. Oude mensen lagen nog in diepe slaap verzonken achter de geblindeerde

En zie 's middags liep heel de weg vol koeien.

ramen, zich van geen onheil bewust. De boeren wilden niet van hun erf en wilden ook de koeien niet in de steek laten.

Ik vroeg wat belangrijker was: hun eigen leven of hun koeien!

Ze waren op dat moment wijzer dan ik en bleven zorgen voor hun koeien, om ook die te redden.

Het water begon wel te wassen in de sloten, maar het zou wel middag worden eer de wegen blank kwamen te staan. Binnen enkele uren was de weg vol met koeien en ander vee. Alles liep door elkaar. Het was wonderlijk genoeg juist de éérste dag, dat koeien, die niet tegen een bepaalde ziekte waren ingespoten, niet meer op de weg mochten komen. En zie... heel de weg liep vol koeien, ingeënt of niet.

Wat had de Heere toch gesproken, ook hierin. Hij regeert en Hij kan alle overheidsmaatregelen zomaar vruchteloos maken. Niettemin was het een grote zorg die op de boeren uit mijn gemeente (en de anderen ook) viel. Het ging niet alleen om hun eigen lijfsbehoud, maar ook om hun vee: Hun koeien, hun varkens, de kalveren, de kippen...

Soms moesten ze dat allemaal loslaten en dat konden ze, overigens best te begrijpen, niet of heel moeilijk.

Ik weet nog dat ik op een boerderij kwam om de mensen te zeggen dat ze

weg moesten gaan. De gevaren kwamen naderbij en als het water er eenmaal is, dan is er geen ontkomen meer aan.

De mensen namen je dat niet altijd in dank af. Je kon ruzie met ze krijgen: "Dacht u dat wij ons bezit en ons vee zomaar in de steek laten?"

Toch zagen deze mensen echt wel de ernst van het ogenblik in. Rustig en weloverwogen overlegden ze wat hun te doen stond. Ze waren niet zo paniekerig. Ze hadden ervaring met het water, vanuit het verleden.

Zoals ik al zei, liepen de wegen 's middags vol met koeien en ander vee. Gelukkig voelden de mensen zich in deze ramptijd ook wel aan elkaar verbonden. Ze lieten elkaar niet in de steek, want men moest met die koeien en al dat vee dwars door elkaar heenlopen. Ik vond het een wonder dat een boer altijd zijn eigen vee kende. Temidden van al die dieren wisten ze echt wel hun eigen vee er tussenuit te halen, als dat nodig was.

Later op de dag vervoegde ik me bij mijn gezinnetje in Groot-Ammers. We belden naar de familie in Veenendaal. Ze wisten daar nog nergens van. Ze waren deze zondag naar de kerk geweest. Het stormde wel erg, maar wat zou dat? Dat gebeurde wel vaker.

Zij wisten van geen nood waarin zoveel mensen verkeerden. Ze wisten niet van de velen, die die nacht hun leven al verloren hadden. Ze wisten ook niet van onze moeite en zorgen. Maar toen ze het hoorden waren weldra twee broers van mijn vrouw met een auto onderweg. Ze kwamen haar halen met de beide kinderen. Zelf bleef ik bij de mensen in Groot-Ammers. Ik was overigens erg blij dat mijn vrouw met beide kinderen waren opgehaald. Ik zou me wel redden en had mijn handen vrij om te helpen.

Die nacht werd ik uit bed gehaald. De burgemeester wist waar ik was. Hij liet vragen of ik op het gemeentehuis wilde komen. Daar waren heel wat mensen bij elkaar. De burgemeester sprak mij heel persoonlijk aan. Hij sprak lovende woorden voor alles wat ik die dag gedaan had. Het was hem opgevallen, dat ik me zo had beijverd voor mijn mensen, maar nu had hij me laten roepen, omdat er iets heel ergs was gebeurd. Van alles schoot er door mijn gedachten heen. Iets heel ergs? Wat zou er gebeurd zijn? Zou mijn vrouw met de kinderen een ongeluk gehad hebben? Overal waren de dijken vol koeien en wilde stieren geweest. Was de auto van de dijk gestort?

Ik dacht het eerst aan mijn vrouw en kinderen.
Ja... daar hoorde ik het al.
Er was een auto van de dijk af gegaan.
De schrik sloeg door me heen!

2. *Het beroep naar Brandwijk*

Tijdens de ramp stond ds. G.H. van Kooten dus in Brandwijk. Dat had natuurlijk een voorgeschiedenis.

Geurt Hendrik van Kooten werd op 18 juni 1919 te Veenendaal geboren. Hij was het elfde kind van bakker Van Kooten en was daarmee op één na de jongste.

Hoewel Geurt in de bakkerij heeft gewerkt, was de bakoven toch niet zijn bestemming. Hij werd predikant.

Voor zijn beroepbaarstelling werd hem verzocht om een periode als hulpprediker te willen werken in Kootwijkerbroek.

"Ik heb daar in Kootwijkerbroek een fijne en een leerzame tijd gehad en heb er veel ervaring mogen opdoen."

De tijd ging verder. Er werden beroepen ontvangen van de gemeenten Brandwijk, Lopik, Dussen en Hank, en de gemeente Nederhemert. Ik heb het er erg moeilijk mee gehad. Welke gemeente moest mijn eerste

Het complete gezin Van Kooten. Het elfde kind (Geurt) links, zittend op de bank.

*Ds. Van Kooten op de kansel
in Brandwijk.*

gemeente worden? Ik wist het niet, ik had ook geen voorkeur. Wél voelde ik mij van meet af aan sterk verbonden met Brandwijk. Wáárom, dat wist ik ook niet. Maar de vraag was: wat wilde de Heere, dat ik doen zou? Hoe kwam ik dit aan de weet?

Ik weet wel dat ik een paar dagen vóór dat ik moest beslissen dit nóg niet wist. Lang en vurig heb ik de Heere gebeden mij de weg te willen wijzen. De volgende morgen kwam de kerkeraad van Brandwijk bij mij.

Nóg wist ik het niet... en ik zou moeten beslissen. Eén van die gemeenten moest ik toch wel aannemen.

Welke?

Toen die kerkeraad bij mij was vroeg ik in stilte de Heere dringend mij de weg te wijzen en zie, met kracht kwam er in mijn ziel: "Dit is de weg, wandel in dezelve."

Toen wist ik het! Wat paste het uitnemend op mijn situatie!

Ds. Van Kooten is Brandwijk, waar hij ook de ramp meemaakte, nog niet vergeten: "In Brandwijk heb ik vier goede jaren mogen doorbrengen. Met zegen en vrucht mocht ik daar arbeiden."

Brandwijk, gelegen tussen Bleskensgraaf en Groot-Ammers was een landelijke, boerenplaats. Langs de Graafstroom en de Brandwijkse dijk staan grote boerderijen. Het was meer een weg, die tussen de landerijen heen ging en aan de ene kant eindigde in de Donk. Dat is tegenwoordig door ruilverkaveling veranderd. De Donk was een nederzetting waar vroeger een klooster op gestaan moet hebben. Brandwijk is eigenlijk een heel langgerekt plaatsje. Je zou het een H-vorm kunnen geven en die beide poten worden verbonden door de Kerkweg. Die weg is ruim 1½ km lang.

"De geaardheid van deze Brandwijkers," zo vervolgt ds. Van Kooten, "was echt die van de Alblasserwaard. Ze vormden een koninkrijk te midden van alle anderen daar. Ze zijn pienter en zeer intelligent.

In Brandwijk hebben we dus de watersnood van 1 februari 1953 meegemaakt. Ik had inmiddels een beroep naar Genemuiden aangenomen, maar wilde liever ná de winterperiode afscheid nemen. De zaterdagavond van de éénendertigste januari was mijn vrouw met iemand in de auto naar het ziekenhuis van Dordrecht op ziekenbezoek geweest. Het stormde heel hard. Ik was ongerust over haar wegblijven, maar tegen de avond kwam ze heelhuids thuis. Inmiddels was het water angstig hoog geworden. Ze hadden in Dordrecht nauwelijks de pont naar Papendrecht kunnen bereiken. Het water stond in Dordrecht zelfs in de straten. Wat moest dát worden?

We gingen die avond vrij laat naar bed; de volgende morgen zou het Heilig Avondmaal bediend worden. Het ging evenwel geheel anders. Toen ik naar bed ging kon ik de kachel haast niet getemperd krijgen. Alles was afgesloten maar de kachel stond nog vuurrood. Vanwege de felle wind was er geen temperen aan."

3. Een trieste boodschap

Zondag op maandag – 2 februari 1953.

In Molenaarsgraaf zijn boeren druk bezig om hun varkens te redden. Een flinke vrachtwagen is voorhanden en daar worden de dieren ingeladen. 't Is een heel karwei. Een varken is in normale omstandigheden al niet zo bijster handelbaar, laat staan als er sprake is van paniek. Maar eindelijk is het dan toch geklaard. De wagen zit afgeladen vol en met z'n vijven rijden ze mee om de beestjes naar veiliger oorden te rijden. Het stormt nog steeds enorm.

De route loopt langs de Ringvaart.

Hoe het nu precies gebeurd is?

In ieder geval kwam de auto van de dijk af in de Vaart terecht en dat had verschrikkelijke gevolgen. De zwaargeladen wagen zakte snel naar beneden.

Veel te snel...

Drie boeren wisten zich te bevrijden en beijverden zich daarna onmiddellijk om ook de andere twee uit de wegzakkende auto te trekken.

't Was een ontzettend moment.

Het drietal spande zich bovenmate in.

Met alle macht trachtten ze te redden wat er te redden viel, maar... tevergeefs. Met de varkens zien ze ook hun twee collega's, letterlijk en figuurlijk ten onder gaan.

Men moet dit meegemaakt hebben om aan te voelen wat er dan door je heen gaat.

Wat een nood en wat een rouw!

Ds. Van Kooten: "Namens de burgemeester werd dit mij meegedeeld, toen hij mij had opgeroepen om midden in de nacht op het gemeentehuis te komen. Het eerste wat je denkt als er gesproken wordt over een auto die van de dijk stortte, is dat het de auto zal zijn waar je vrouw en kinderen in zaten. Dat was dus niet het geval, maar het was evenwel erg genoeg en... of ik die droeve tijding bij de familie van de twee omgekomenen wilde gaan brengen.

Daar sta je dan.

Zelf had je even aan de angst geproefd dat het je vrouw en kinderen eens moesten zijn, dus je voelde iets van dat verschrikkelijke. Dat onherroepelijke!

Nu moest je de boodschap gaan overbrengen.

Dan huiver je wel even...

Mijn collega, ds. Smit van Groot-Ammers, stond er ook bij.

Samen zijn we op pad gegaan.

Wát een tijding!

Wát een droefheid!

Het was bovendien voor die twee eeuwigheid geworden.

Wij waren nog gespaard gebleven, mét onze kinderen.

Wat onderscheidde ons?

Van onze kant was dat onderscheid er niet.

Toen wij dit bericht moesten overbrengen, zat een van de vrouwen, met haar kinderen al min of meer op mij te wachten. Ze hadden iets van het ongeluk gehoord, maar er waren nog twijfels. Ze hadden geen zekerheid. Er was dus nog een beetje hoop, die werd ingeslagen door mijn komst. Deze mensen huisden in een grote boot. Je bent dan geroepen om *troost* te brengen. Ik vind dit een van de moeilijkste dingen die er zijn..."

4. Per bootje naar de pastorie

De familie Van Kooten moest keer op keer met een bootje van de Gijbelandsedijk naar de kerk en de pastorie varen.

De straten en wegen lagen nog onder water. Brandwijk leek wel een merengebied.

"Uitkijken, Annie, varen we wel goed, zo?"

"Ik hoop het, Geurt, moeten we niet een beetje naar links, eigenlijk?"

"Nee, laten we nog maar even rechtdoor gaan. Zeg, wat is zo'n vaarstok nog zwaar, hè, als je tenminste zo'n klein half uur geboomd hebt."

"Nou, dat geloof ik graag, moet ik soms even?"

"Och, nee, we zijn er nu toch zo. Zie je die telegraafpalen daar? Daar moeten we precies tussendoor, dan komen we op de weg naar onze pastorie-ingang. Pas op, dat je niet uit de boot valt, An!"

"Och, ik heb toch hoge laarzen aan?"

Mevrouw Van Kooten (midden) met de laarzen aan in het water

Met man en macht wordt gewerkt om het gat in de dijk bij Papendrecht te dichten.

Zo ging het dagenlang.

Het onderlopen van Brandwijk door de breuk in de dijk te Papendrecht, is in Nederland niet zo bekend geraakt. Begrijpelijk, er waren gebieden waar heel wat meer noodkreten vandaan klonken.

Toch stroomde Brandwijk behoorlijk onder..

De bevolking kon er niet blijven en werd ondergebracht in omliggende plaatsen.

Ds. Van Kooten en zijn vrouw konden na veertien dagen terug naar Brandwijk om daar hun intrek te nemen. Echter niet in hun eigen huis. Dat was onmogelijk, want hun inmiddels dierbaar geworden pastorie, stond nog midden in het water. Midden in het 'merengebied'. Het water stond tot aan de hoogste trede van de stoep. De vloeren waren gelukkig droog, dus kon men er wel naar binnen. Alleen de kelder was ondergelopen.

"Vanwege de waterbarrière waren we voorlopig ondergebracht bij boer Hakkesteepe, die als diaken in onze kerkeraad zat. Zijn huis aan de Gijbelandsedijk lag iets hoger. En zo konden we steeds met een bootje naar onze woning toe varen en dus ook – en daar ging het tenslotte om – de gemeente in al haar moeite en zorgen bijstaan. Als herder hoor je, als het

even kan, bij de schapen te zijn. Nu, dat was hiermee weer gereali-
seerd...

Onze kinderen waren er nog niet, die logeerden nog bij hun oma en opa in
Veenendaal.

Na ruim een maand kon er weer kerk gehouden worden in Brandwijk. De
eerste dienst was een dankdienst.

"Hier scheen ons 't water te overstromen... Daar werden wij bedreigd door
't vuur. Maar Gij deedt ons 't gevaar ontkomen, verkwikkend ons ter
goeder uur... Ik was erg dankbaar dat ik bij de gemeente had kunnen zijn,
in die tussentijd. Het was een grote nood, waarin zij verkeerde."

Gelukkig was van de gemeente Brandwijk zelf niemand verdronken.
Allen keerden behouden weer.

Maar toen was men er nog niet.

Al dat water was wel verdwenen, maar de veroorzaakte troep niet. Alles
moest worden schoongemaakt. In vele boerderijen had het water
halverwege de kamer gestaan. Er was enorm veel te boenen...!

Tijdens het gesprek foto's uit het album zoeken.

Moeder Van Kooten, toen, met dochter Alie en zoon Reinier.

*Een zomerreis van de jeugdvereniging in augustus 1951
naar Ouwehands Dierenpark*

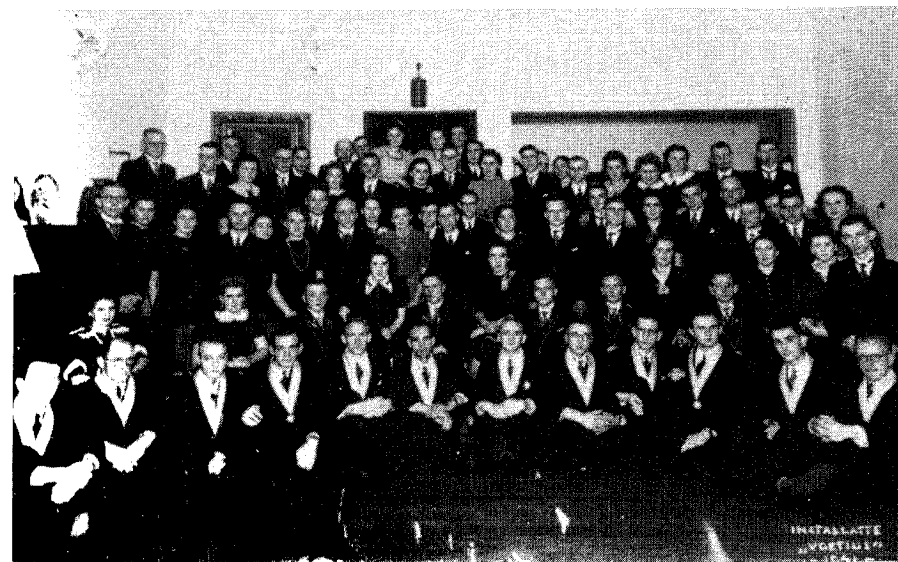
Een laatste groepsfoto op de pastorie van Brandwijk, na het beroep naar Genemuiden, 26 november 1952.

Met de jeugd van Brandwijk in 1950 naar Schiphol.

De knapenvereniging ten tijde van ds. Van Kooten

Installatie "Voetius". 1941.

Er was een boerin die daar ook druk mee bezig was. Door het boenen kreeg ze een splinter onder de nagel van haar wijsvinger. Dat leek erg onschuldig, maar het water bleek besmet te zijn en haar vinger ging zweren.

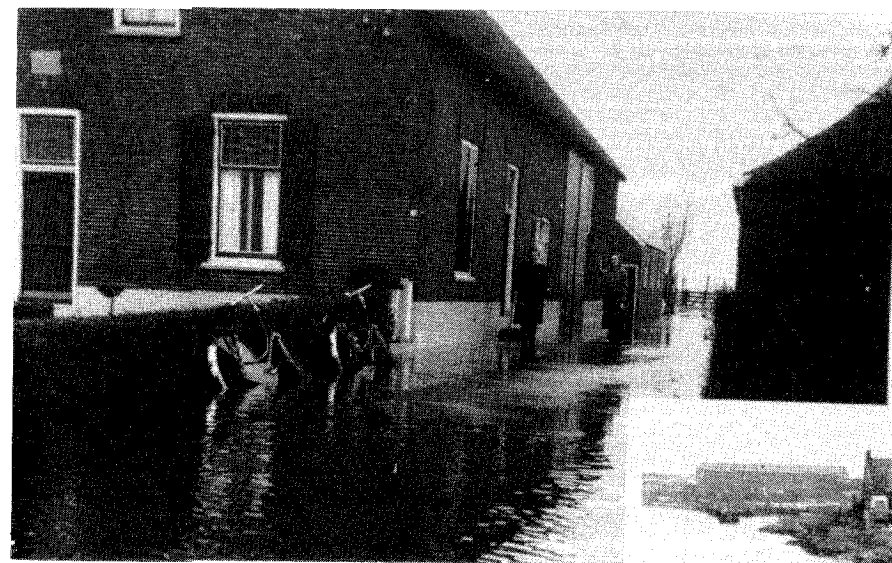
Ze kwam in het ziekenhuis terecht, waar geen medicijn of behandeling meer mocht baten. Ze stierf na veel moeite en smart.

Nu geloof ik dat zij naar een beter oord ging.

Zij was niet alleen een ernstige, maar ook een zoekende vrouw. En de Heere laat geen bidder staan, dat weten we vanuit de Heilige Schrift.

Bakkerij Tukker, met hem en water er voor.

De boerderij van juffrouw Maurik-den Besten. Marry met haar moeder.

5. God is een toevlucht voor de Zijnen

In de kerkbode van de Hervormde gemeenten in de Alblasserwaard van 21 maart 1953 lezen we de volgende meditatie van ds. Van Kooten:

Watersnood

"De wateren zijn gekomen..."
(Psalm 69 : 2m)

De wateren zijn gekomen!

Ook wij in de Alblasserwaard weten nu bij ervaring wat de dreiging van het komende water, maar ook wat het komen van het dreigende water betekent. Daarvan weten duizenden lot- en tijdgenoten, die menigmaal meer dan wij nog hebben ervaren, wat watersnood inhoudt. Met innige deelneming denken wij aan degenen, die in de golven hun graf hebben gevonden; sommigen in hun eigen bed – ze gingen slapen, maar zijn hier niet meer wakker geworden, anderen in hun eigen kamer – ze waren bezig met hun zuigeling of zochten nog wat in te pakken, maar de vloed overspoelde hen, en weer anderen op hun eigen erf – 't dak hield het niet uit tegen de woedende golven der zee en zij kwamen om.

Groot is het leed en de smart, die over ons volk gekomen is door de grote watersnood der zee; het hart bloedt als uit duizend wonden vanwege de vele bloedverwanten, die dodelijk getroffen werden.

Wat zijn we nietig, wat staan we machteloos tegenover het geweld der wateren wanneer de zee woest geworden is en het water door stormen en orkanen met steeds meer vaart wordt voortgedreven.

Dijken wankelden en bezweken. Het water rolde voort, alles meesleurende wat in de weg stond.

De Heere der heirscharen, de God der wateren trok vooruit, en Zijn waterbenden volgden Hem. Sirenegeloei en klokgelui werden overstemd door orkaangehuil. Jammer en ellende, beklemdheid en verschrikking verspreidden zich naar alle kanten. Mensen werden jammerlijk gesmoord

Wat staan we machteloos!

in de wateren of onder puinhopen verpletterd. Duizenden beesten werden verzwolgen in de golven.

1 februari 1953 stond reeds opgetekend: Er mag geen vee verloren worden dan vrij van t.b. en ingeënt tegen mond- en klauwzeer. Maar het was zo anders geworden, en boven de ruggen der beesten stond als geschreeuw "de Heere regeert". We hebben te belijden, dat de afhankelijkheid van de Heere zo menigmaal gemist wordt en het vertrouwen gesteld wordt op krachtige dijken en middelen der wetenschap alléén. We hebben God meer nodig. Hij wordt verdrongen van Zijn wereld en gebannen uit samenleving en maatschappij. Het terrein van de zeggenschap van Zijn Woord wordt zo benauwend klein.

Maar de Heere heeft tot ons gesproken. De wateren zijn gekomen getuigen van de majesteit Gods. Want God is de God der wateren. Zij die de zee, zij is door Zijn kracht met al het droge voortgebracht. God, die gezeten is over de watervloed is Koning tot in eeuwigheid. Hij heeft hen laten zeggen. God, de Heer' regeert. Beeft gij volken, eert Zijn hoog bestel. Vrees Hij is vreselijk van werking aan de mensenkinderen. Alles predikt Zijn Majesteit. Alles draagt het opschrift: God is groot.

Doet de Heere dan geen onrecht? Is Hij dan niet barmhartig? Ja, Hij is wel barmhartig, maar Hij is ook rechtvaardig. Want de watersnood der zee heeft haar oorzaak in de *watersnood der zonde*.

Die bezwijkende dijken, dat verwoestende water, die vernielingen van voorraad en al die ellende van droefheid en dood, doen ons denken aan doorbraak van andere dijken, aan verwoestingen door ander water aangericht, aan vernielingen van andere kostbaarheden en bepalen ons bij de zonde zelve. Het water is beeld van de zonde. De mens leeft van nature in de wateren der ongerechtigheid, die hem ten verderve voeren.

O, hij was in de staat der rechtheid, geschapen naar Gods beeld en gelijkenis, bij machte de wateren der zonde buiten de dijken zijns harten te houden. Achter die dijken had hij géén gevaar te vrezen, dié konden van buiten niet doorbroken worden. Dat die dijken goed waren heeft de Borg bewezen toen Hij veertig dagen en nachten naar Zijn menselijke natuur in de branding van de verzoeking door satan getriumfeerd heeft. De mens had staande kunnen blijven al was satan met een zee van duivelen op de dijken zijns harten aangestormd. Al kwam satan de mens met het geweld

De kerk zelf bleef droog. Toen het water begon te zakken werden zo spoedig mogelijk weer kerkdiensten gehouden

Twee gemeenteleden in de golven (Tukker en Houweling). Daartussen, in de verte, de kerk in het midden.

der zonde te omspoelen, zo was hij bij machte geweest zich zelf daarvoor te bewaren.

O, wij zouden ontzet zijn geweest zo er een mens was geweest, die bij die waterdreiging der zee de dijken had doorgestoken. Zijn straf had hij niet ontlopen.

Maar dát heeft de mens in het paradijs wél gedaan. Moedwillig heeft hij de dijken zelf doorgestoken door het verbond der werken te verbreken... en toen was er geen houden meer aan, toen stroomde het water der zonde met al zijn kracht binnen.

We hebben iets gezien, heel veel gehoord van het geweld van de wateren der zee. We zijn er met ontzetting stil van geworden, alles werd weggerukt en meegesleurd... maar wie komt klaar in de beleving van de verwoestingen aangericht door de wateren der zonde? We zijn God kwijt, het leven kwijt, het licht kwijt, de liefde kwijt, de vrede kwijt, de zaligheid kwijt... Kortom we zijn onbekwaam tot enig goed en geneigd tot alle kwaad. Alle vastigheden zijn weggeslagen.

De wateren der zonde deed het ganse menselijk geslacht ondergaan in de bezoldiging der zonde: de dood. En het ontzettendste van alles is dat de watersnood der zonde voor de mens geen nóód is; hij gelooft het niet dat

Watersnood.

hij elk ogenblik kan wegzinken in een eeuwig verderf. Hij slaapt de slaap der zorgeloosheid om zo om te komen in de waterkolken van Gods verbolgenheid.

Die zondagmorgen begonnen de klokken te luiden, de sirenes te loeien, de telefoons te ratelen, werd er op de ramen gebonsd om de mensen wakker te maken uit hun diepe slaap. Hoe moeilijk was het ook toen nog om de mensen te overtuigen van de bittere noodzaak om alles te verlaten en te vluchten naar veiliger oorden. We hoorden toen wel de storm, maar velen wilden eerst aanrollend water zien om te geloven...

O, hoeveel malen zijn de burgers van de stad des verderfs die gehuld ligt in de slaap der zorgeloosheid niet gewaarschuwd? Maar wat wordt weinig gelet op de stormwinden van Gods oordelen, wat wordt weinig geloofd dat de wateren van Gods toorn naderen om allen en alles, die niet de veilige schuilplaats – de Rots der eeuwen, Wiens werk volkomen is – gevonden hebben, te verdelgen. Men denkt nog tijd genoeg te hebben, men meent dat het zo erg niet zal zijn. Men zit vast aan zijn geld en goed tot prijs van zijn kostelijke ziel. Maar hoe verschrikkelijk te laat zal het zijn en hoe ontzettend erg.

Van de wateren der zee wisten we niet hoe ver ze zouden komen, maar dit staat vast, dat de wateren van Gods verbolgenheid géén grenzen kennen voor wie nog voortleven in hun onbekeerlijkheid. O, weet het toch, dat de dag zal aanbreken. Hij komt als de watersnood der zee, op 't onverwacht!

Wat een wonder van Gods ontferming, dat wij nog zijn in het land der levenden. Wat een onderscheid. Waaraan hebben wij het verdiend? O, wij gespaard, opdat wij ons zouden bekeren. Verzuim geen tijd. Haast u toch om uws levens wil. Zoekt toch de Heere, terwijl Hij te vinden is, roept Hem aan terwijl Hij nabij is. Zelf nodigt Hij u tot Zich: doe uw mond maar wijd open en Ik zal hem vervullen.

Opdat de watersnood der zonde de *watersnood der ziel* worde. Dat wij gezondigd hebben willen de meesten onzer nog wel bekennen, maar het gaat niet gepaard met benauwdheid des harten. De watersnood der zee heeft ons meer in verwarring gebracht en angst bezorgd dan de watersnood der zonde. Is het bij u anders? Ziet u, dat uw ziel is in de watersnood der zonde? Is het nood, net als bij de psalmist: De wateren zijn gekomen tot aan de ziel? Bent u benauwd en beklemd omdat de wateren uw ziel zullen verdelgen? En u hebt geen grond meer onder de voeten – lees de psalm eens verder: ik ben gezonken in grondeloze modder waar men niet staan kan? O, vroeger dacht u nog wel grond onder de voeten te hebben; u dacht dat het zo erg niet was. U was niet zo slecht. U kon uzelf nog wel helpen, maar nu zinkt u nog steeds dieper in de modder van eigen ongerechtigheid. 't Wordt u al duidelijker en duidelijker, dat u zo'n slecht mens bent, dat het aan uw kant een omkomen wordt, u kunt u niet bekeren. U kunt van uzelf niet bidden, u kunt God niet liefhebben... en u zakt steeds dieper weg, het wordt steeds onmogelijker en de wateren komen hoger. Berst kwamen ze tot aan de ziel. U kreeg met één zonde te doen... het werden er meer... en nu overstroomt de vloed u. O, het gaat met geweld en niet dan water. Alles verheft zich tegen u: Uw jeugd getuigt tegen u, de plaatsen der ijdelheid getuigen tegen u, de zondag getuigt tegen u, de wet getuigt tegen u, de doop, het aanbod van Gods genade – het Evangelie – getuigt tegen u. Hij heeft mij geroepen, genodigd, wenende, biddende, smekende. De waarschuwingen, de oordelen Gods getuigen tegen u, uw geweten getuigt tegen u, ik heb niet geluisterd... o, ik wist het beter. En het benauwt u...

Uw ziel is in nood en de wateren komen zo hoog, u gevoelt dat u ligt onder

Als in het hart der zee.

het oordeel van Gods verbolgenheid. U bekent het, dat u de dood verdiend en u de hel waardig gemaakt hebt. O, dan is het nog mogelijk om verlost en gered te worden. Wat een wonder van Gods genade: 't behoefstig volk in hunne noden, in hun ellend' en pijn, gans hulpeloos tot Hem gevloeden, zal Hij ten redder zijn.

Wie weet hoevele mensen in de watersnood der zee tevergeefs geroepen hebben. De helicopter daalde te laat. Maar hier zal hulp dagen -- op Gods tijd. Die Hem aanroept in de nood, vindt Zijn gunst oneindig groot. Waar de nood op het hoogst is, is hier redding nabij, omdat de Zaligmaker in de watersnood der zonde is afgedaald. Bij de grote watersnood der zee kwam heel Nederland en ver daarbuiten in actie. Maar in de grootste watersnood kwam de gehele hemel in actie. De Vader gaf Zijn Zoon, de Heilige Geest heeft Hem het lichaam toebereid, en de Zoon Gods is als waarachtig mens afgedaald in de diepste diepten van de staat der vernedering. Hij heeft zich vrijwillig geplaatst in de bres. Al de wateren van Gods toorn heeft Hij op Zich doen aanlopen. Hij heeft de zee van Gods verbolgenheid leeggedronken, zodat het in Hem geldt: De zee is niet meer.

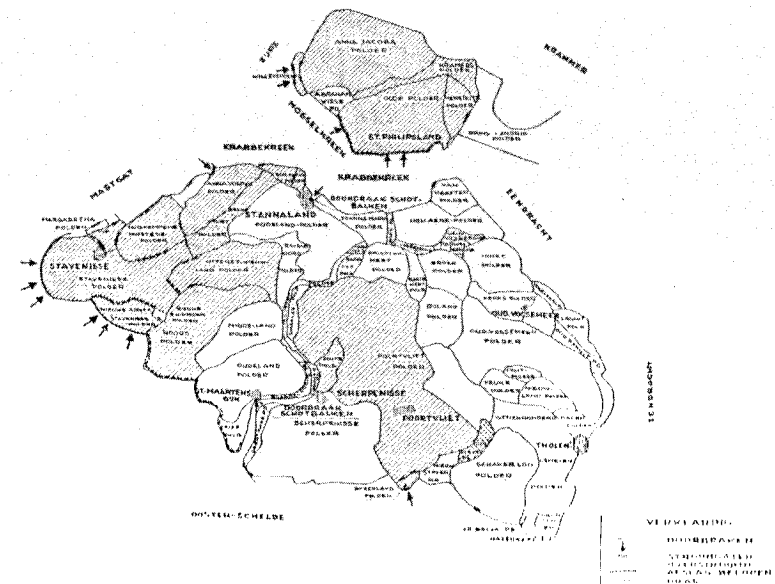
Hij is gezonken in de grondeloze modder der totale Godsverlating. Voor Hem was er geen redding opdat Hij Redder zou zijn.

Hier is stof van geestelijke overdenking. O, u mocht Hem volgen op de via dolorosa. Want in Hem is alles wat u tot het leven en de gelukzaligheid van node hebt. O, zie op Hem, loop Hem aan. Want in Zijn lijden wordt Gods vergevende liefde gesmaakt en de vrede gevonden, die alle verstand te boven gaat. Voor de watersnood der zee mochten we nog vluchten, maar eens zal er geen ontvluchten meer mogelijk zijn voor de wateren van Gods gerechtigheid, dan zal het eeuwig watersnood aan het lichaam en ziel wezen. Maar in Hem geldt het, al gaat het water der zee en der zonde over ons hoofd:

God is een toevlucht voor de Zijnen,
Hun sterkt', als zij door droefheid kwijnen;
Zij werden steeds Zijn hulp gewaar,
In zielsbenauwdheid, in gevaar.
Dies zal geen vrees ons doen bezwijken,
Schoon d' aard uit hare plaats mocht wijken,
Schoon 't hoogst gebergt' uit zijne steê,
Verzet wierd in het hart der zee.

6. HET EILAND THOLEN IN DE BRANDING

1. Rouw
2. Toen de sirene loeide... en daarna!
3. Slechts enkele meters van huis verwijderd
4. De boodschap van de Eendracht-Bode
5. Een barre, barre tocht met een knotwilg als vaartuig
6. Speurtochten naar vrouw en zoon
7. Overzicht stormvloedschade

1. Rouw

Vanuit het hele eiland Tholen ontvingen we veel informatie over overstromingen in 1953.

In het gebied van o.m. Tholen verscheen (en verschijnt nog steeds) "Eendracht-bode". Het elfde nummer van de negende jaargang februari 1953, kreeg ik mee van de heer L.J. Koopman, wethouder St. Maartensdijk, toen ik hem interviewde over de ramp.

Deze krant verscheen midden in het rampgebied en dit nummer was eerste nummer na de ramp. Alle artikelen hierin voorkomend zijn "paraat" geschreven en kunnen zeker impressies genoemd worden 'rampgenoten'. Dat is dan ook zeer duidelijk merkbaar. In de eerste plaats aan het hoofdartikel: "Rouw"... geschreven door hoofdredacteur uitgever de heer G. Heijboer.

Toen ik dit artikel las, ontroerde me de toonzetting er van. Dit geschreven door een 'insider'. Een kreet uit het diepste van het rampgebied. Zo kan een buitenstaander het niet schrijven:

Rouw

Nimmer is met zoveel aarzeling aan een artikel in de Eendrachtbode begonnen als ditmaal. Temeer omdat we – zelf eilandbewoner uit getroffen gemeente – dit niet schrijven als een buitenstaander, maar als lotgenoot in de ramp die ons eilandbewoners getroffen heeft. Wat is er toch nog weer een groot verschil aan verlies bij de een tegenover de ander

Immers wij kunnen veel ellende meegemaakt, veel ellende gezien hebben, grote verschrikkingen te boven gekomen, uiteindelijk zijn we er nog.

En het is juist en in het bijzonder in dit hoofdartikel dat onze gedachten uitgaan naar hen die niet alleen maar – al is het nog zo omvangrijk – materieel verlies leden, maar naar de zo ontzettend velen, die deze ramp niet hebben overleefd. Daarnaast naar hen, die hun meest dierbaren hebben moeten missen, plotseling weggerukt, een nameloos leed, name-loze leegte, achterlatend. Een leven doelloos en zonder enige verwachting na die hartverscheurende scheiding zonder afscheid.

Dat leed is niet te beschrijven. Daartoe kan zelfs geen poging worden gedaan, het zou alles nog te koud en te nuchter lijken. Laten we dat pogen staken om meerdere redenen.

Slechts dit: wat is het erg, ja wreed om de betekenis, de waarde van het leven te moeten beleven. Er waren er van onze trouwe lezers, die deze waarde urenlang in doodsangst beleefden en dit leven nog verloren. Er waren er ook die na die uren nog zijn behouden. Wat is er voor levensdoel over voor degene, die hun geliefden voor hun ogen zagen verdrinken, zelf machteloos zijnde iets te doen?

Het is onmogelijk datzelfde leed te gevoelen als dezen. En toch willen we hier in diepe eerbied al die goede eilandgenoten, die zo plotseling uit ons midden zijn weggerukt, eerbiedig gedenken. We kunnen de volle smart daarvan niet dragen, zoals de naaste familie.

Toch onderkennen we nu pas de onbewuste band, die tussen hen en ons als mede-eilandgenoten was gesmeed. De band tussen de vele inwoners van Stavenisse, die op zo'n rampzalige manier omkwamen en ons die daarvoor gespaard bleven. Dit verlies is zo vreselijk, dat het andere, hoe betreurenswaardig ook, geheel wegvalt.

Het materieel verlies is herstelbaar. Maar wie is in staat de smart van de vele nabestaanden te lenigen? Wij zijn daartoe onmachtig. Het is zelfs niet mogelijk door dit bewijs van medeleven. Medeleven, nu Stavenisse in de zwaarste rouw gedompeld is. Woorden van medeleven schieten hier tekort. Woorden van troost lijken leeg, woorden van verwachting klinken hard. Daarom durven we geen woorden van deelneming gebruiken. Maar vertolken die met de smartkreet, waarin alles wat mogelijk is, wordt hervat: Stavenisse, we rouwen met u.

G. Heijboer.

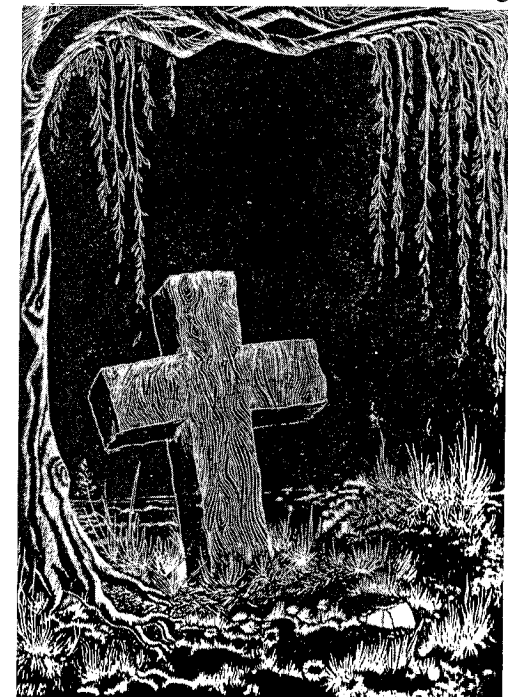
Mijn hope is op U

We troffen ook een meditatieve 'ontboezeming' aan, die eveneens heel sterk de geur van het moment droeg.

Niet zozeer een zeelucht, maar de geur en de sfeer van een geslagen mens. De stem van de Heere God in de natuur, de schepping, had geklonken en tot Wie zou men zich dan anders, dan naar de Schepper wenden. Met gebogen hoofd, met verootmoediging, terneer geslagen, maar toch meevonken van geloof, hoop en liefde in het hart.

De eerste korte meditatie na de ramp was die van ds. G. Enkelaar getiteld: Zwijg Gode! Vermoedelijk geschreven op drie of vier februari 1953! Het eerste wat hij deed was het citeren van een Bijbeltekst. "Ik ben verstomd, ik zal mijn mond niet opendoen, want Gij hebt het gedaan." Psalm 39 : 10.

Een grote ramp heeft onze gemeente getroffen. Vele ouden en jongen zijn onverwachts door de dood weggerukt. Droefheid en rouw is er in menig

hart. Onder welk een ontzaggelijk leed gaat menig een gebukt en geen mens kan daarin troosten! Er is slechts Eén, Die troost geven kan en Die kracht kan schenken om zelfs het zwaarste kruis te dragen.

Ook het verlies van geld en goed, dat wij allen in Stavenisse geleden hebben, is niet gering te achten. Gelukkig echter zijt gij, die dit leest, nog in het leven gespaard gebleven. Het heden der genade, waarin de Heere met zulk een geweldige roepstem gekomen is, is voor ons nog niet ten einde. Laten wij ons allen voor God verootmoedigen en moge het komen tot deze belijdenis: "Uw doen is rein, Uw vonnis gans rechtvaardig."

Het is vanwege onze zonden, dat de Heere Zijn tuchtroede op ons laat nederkomen. Maar bij Hem is nog vergeving te vinden in Zijn eniggeboren Zoon. Hij kan en wil ook kracht schenken op het gebed om geduldig zonder murmureren te dragen, wat Hij ons heeft opgelegd.

Genade leert het om Gode te zwijgen in eenswillendheid met Hem om te zeggen: "En nu wat verwacht ik o Heere, mijn hope is op U." Hij zegene u allen in Christus Jezus.

Ds. G. Enkelaar.

2. Toen de sirene loeide... en daarna!

"Geen mens heeft willen geloven, dat er iets zou kunnen gebeuren. Die grote, lange, brede en zware Scheldedijk lag immers als een ring om Stavenisse heen! Op meer dan drie kilometer afstand!

Nog nooit was een storm, hoe hevig ook, daar overheen, laat staan er dóór gekomen!

Zo was de toestand op die zaterdagavond, de 31ste januari, toen het dorp, het rustige dorp, ietwat in feeststemming was, omdat er een prinses verjaarde.

O, het waaide behoorlijk, maar toch niet overdreven hard.

De waterhoogte in de haven gaf weliswaar zorgen, want om elf uur die avond was het eb en stond het water warempel hoger dan normaal bij vloed... de schippers, vaklui, keken elkaar al eens aan en dachten: "Jongens, wat moet dat worden..." Maar daar bleef het bij. De wind was noordwest en stond dus pál op het dorp, gerekend vanuit zee. Hier en daar ontstond een storing, doordat het bovengrondse lichtnet het begaf, maar zelfs dat

Stavenisseweg.

was weleens meer gebeurd...

Nee, de burgerij van Stavenisse ging nog tamelijk rustig naar bed. Velen sloepen al uren lang, want in die streken staat men nu eenmaal vroeger op dan de mensen uit de stad. Maar het water steeg en steeg. De vloedplanken, altijd aanwezig, werden door de daarvoor aangewezen mannen gezet, om te verhinderen dat het stijgende water over de kade zou lopen. Zekerheidshalve werden er nog wat zandzakken achter tegenaan gelegd en klaar was Kees! Maar het water bleef stijgen en toen werden sommige mensen toch wel wat ongerust. Er kwamen lieden kijken en sommigen staken de handen uit de mouwen bij het leggen van wat méér zandzakken. Maar het water steeg verder.

Het liep over de vloedplanken heen de kade op en vervolgens naar beneden de Voorstraat in. O, niet met grote stralen, maar het liep toch. Inmiddels was het twee uur in de nacht geworden en men besloot het zekere voor het onzekere te nemen: de sirene loeide, ten teken, dat er gevaar dreigde. In het dorp heeft men dat wel gehoord, tenminste voor zover het geluid door de wind meegenomen werd. Maar velen hoorden het niet en zéker niet diegenen, die in de polder woonden.

Angstwekkend loeide de sirene, zoals we dat kennen uit de oorlog: het lang aanhoudende, 'op en neer gaande' geluid...

Men dacht dat er brand was, maar weldra was de ware reden bekend: gevaar voor overstroming!

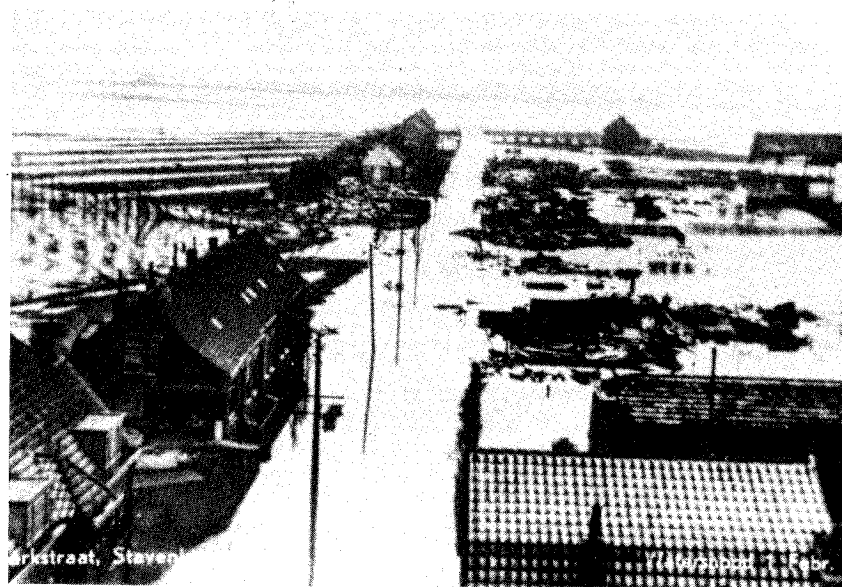
Mannen en jongens en zelfs vrouwen en meisjes kwamen inderhaast gekleed naar de haven.

Langzaam steeg het water. Vrijwilligers haalden zand van de gemeentepslagplaats. Zakken werden gevuld en tegen de vloedplanken gelegd. Meer zakken, méér en nóg meer...

Maar het water bleef stromen en liep nu in vrij grote hoeveelheid de Voorstraat in.

De spanning steeg... Het werd drie uur toen het bericht kwam: een gat in de dijk bij de sluis... Op hetzelfde ogenblik ging het licht uit, doch er ontstond geen paniek.

Sommigen gingen naar huis, brachten hun vrouwen in veiligheid en keerden daarna naar de haven – het kritieke punt – terug. Het water stroomde sneller en sneller over de kade en in de Voorstraat. Met angstige spanning zag men het verloop tegemoet... Toen, tegen vier uur, kwam er

De huizen weggevaagd! Hier in de Kerkstraat verdronken 90 mensen.

geen verdere stijging. Zou men het gewonnen hebben? Zou de storm afnemen en daarmee het grootste gevaar geweken zijn? Men haalde verlicht adem: het had er alle schijn van...

Maar schijn bedriegt, zo ook hier. Ergens anders was een andere doorgebroken, waardoor het water tijdelijk niet verder steeg.

De geruststellende berichten, het verlicht ademhalen waren slechts een pauze. Een kórtte pauze zelfs, die voor velen, voor héél velen, de laatste pauze in hun leven is geweest. Want tussen vier uur en kwart over vier geschiedde, wat thans de hele wereld weet. Terwijl Nederland sliep misschien wakker lag door de harde wind, gebeurde in weinige minuten dát wat ons honderden jaren van werken ontnam. Het water kwam met zijn kracht, in ál zijn ontzetting en in ál zijn overweldigende massa's op Zeeland, Zuid-Holland en Brabant.

Meters hoge golven zwiëpten over dijken het polderland in. Als een rollende muur van onverbreekbaar, alles vernietigend en alles meeslepend staal dreunde het water met een snelheid van meer dan honderd kilometer per uur voorwaarts. Honderd kilometer per uur en honderd miljoenen en nog eens miljoenen liters water. Geen wal, geen dijk, geen

bomen, geen huis kon dit tegenhouden, geen ándere dijken, geen huizenblok of wat dan ook was in staat ook maar enige vertraging te brengen in de tomeloze vaart van het opgezweepte element. De wallen zijn weggespoeld, de dijken geknakt, de huizen weggevaagd of met donderend geweld in elkaar gestort. Hooibergen en pakken stro zijn bij tientallen meegesleurd, stallen weggespoeld, loeiend vee ten ondergegaan. Mensen hebben gillend een heenkomen gezocht, maar zelfs in een auto waren ze niet veilig: zó snel konden ze niet rijden of het water haalde hen in... In benedenhuizen steeg de kokende zee in enkele minuten evenzovele meters.

Zó snel, dat de lucht er boven vaak geen uitweg kon vinden; dan werden plafonds en zolderingen omhooggedrukt, barstten muren naar buiten en daverden zodoende ook deze huizen inéén tot puin en ruïnes. Wie zich niet vastklampte werd meegesleurd in de wilde waterkolken en zelfs al had men zich wel vast, dan nóg was de kracht van het water vaak sterker.

Dwars door het loeien van de storm, dwars door het bruisen, schuimen en kolken van het woeste water was het schreeuwen en gillen van de mensen te horen.

Met de huizenhoge golven werden auto's, tractoren, landbouwmachines, boerschuren en bazaltblokken van de dijk als papier meegesleurd. De stikdonkere nacht maakte dat alles nog angstwekkender, de duisternis, die elke hulp, elke poging daartoe al meteen uitschakelde. Het licht dat niet brandde, de chaos van vallende daken en rondvliegend wrakhout. De kokende, onstuimig ziedende, ontembare watermassa, die zich verder en verder een weg baande dwars door al het stevigs heen, dat de mens zich de laatste honderd jaar gebouwd had. En dat alles in één kwartier.

Eén kwartier, dat van duizenden en nog eens duizenden hectaren vruchtbare grond een binnenzee maakte en honderden mensen deed verdrinken.

Eén kwartier, dat Stavenisse in een puinhoop deed veranderen, een dorp, waarin geen vierkante centimeter door het geweld werd gespaard. Een kwartier, waarin families voor goed zijn uitgestorven, waarin één zoon, één vader, één grootmoeder het leven behielden. Nu is het voorbij en staat ge daar, kijkend over die troosteloosheid. Het wrakhout en de cadavers. De dode mensen en de E.H.B.O.-ploeg. De dokter, de burgemeester, de kok uit de Zaanstreek. En de boer die u vraagt: "Waarom meneer... waarom..."

Ons land is zo klein, zo verschrikkelijk klein. Als je op de kaart van Europa kijkt, dan zie je het haast niet. Is het een wonder dat men in het buitenland denkt, dat we hier helemáál onder water staan? Holland... such a small country... nietwaar? En is het dan een wonder, dat iedereen zich verbaast hoe het mogelijk is, dat men 'later' pas ontdekt heeft, dat er op Tholen, op Schouwen-Duiveland en op Goeree-Overflakkee ook nog iets aan de hand was? Want kijk, dat is het verschrikkelijke voor die mensen: dat ze zegge en schrijve van zaterdagavond – noem het zondagmorgen – tot maandagmiddag hebben moeten wachten voor er hulp van buiten kwam. Let wel: van *buiten*.

Want er zijn mensen geweest *in* Stavenisse, die nog bij hun positieven waren en die anderen geholpen hebben...", aldus verslaggever Wim Dussel.

3. Slechts enkele meters van huis verwijderd...

Cornelis van de Putte.

Zo was het ook met Cornelis van Putte, toentertijd dijkgraaf in Stavenisse, die wij in 1986 voor dit boek interviewden:

"Ik ben geboren op 26 oktober 1909, onder St. Annaland. Mijn vader was Hervormd en mijn moeder zat meer de kant uit van de Gereformeerde Gemeente. Ik ben naar de lagere school geweest, waarvan ik de hoogste klas wel drie keer heb doorlopen. Ik was dan ook nog geen zes jaar, toen ik naar school ging.

Later ben ik dijkgraaf geworden. Ik zal u proberen uit te leggen wat dat zo'n beetje inhoudt. Eerst wordt er een waterschap in het leven geroepen en dat waterschap vormt weer de ingelanden. Als ingeland behoorde je 8 ha grond te hebben. Zij hadden stemrecht en uit hen werd een bestuur gekozen. Dat waren hier toen drie boeren en daaruit kwam dan weer de dijkgraaf voort. Die andere twee werden gezworenen genoemd. De

dijkgraaf stond dus aan het hoofd en was toen voorzitter van het bestuur. Dat bestuur bestond uit: de dijkgraaf – de twee gezworenen – waterbouwkundig ambtenaar en een administratief ambtenaar. Gekozen tot dijkgraaf, was ik dat ook tijdens het rampgebeuren in 1963. We hadden juist die zaterdagavond nog een vergadering gehad met de ingelanden er bij. 't Was al laat, ongeveer elf uur, toen we pas naar de dijk gingen. We besloten nog even naar het water te gaan kijken. Het mocht toen laag water zijn, maar het was hoog water. Ik sprak er over met de waterbouwkundig ambtenaar, de man dus die over de dijken gaat. Hij sprak af om op een bepaald uur weer naar de dijk te gaan, maar we vertrouwden het niet helemaal..."

In verband met deze afspraak nam Van Putte zich voor om de wekker te zetten, maar af te stellen op twee uur in de nacht, dan kon hij op tijd bij de dijk zijn. Nu, hij hoefde die wekker niet af te wachten, want de waterbouwkundig ambtenaar was er al veel eerder, om te waarschuwen. Er was verschrikkelijk veel water, ze zagen het aankomen. Dat ging mis. De voorzieningen met de vloedplanken en het plaatsen van wat zandzakken ten spijt. Alle pogingen om het water te keren, waren tot mislukking gedoemd.

Van Putte: "Die zandzakken, ja, dat was aan de andere kant van het dorp."

Die zandzakken aan de andere kant van het dorp.

We hoopten nog wat te redden, maar het liep op niets uit..."

Van Putte en zijn mannen maakten zich natuurlijk grote zorgen om de in de dorpskern gelegen haven met de coupures. Hij ging er heen met de vrachtauto van molenaar Van der Slikke om nog een aantal zakken tegen de binnenkant van de coupures te zetten, maar er was geen redden aan. Dat kwam vooral doordat het oostelijk havendijkje doorbrak, waardoor het water ongehinderd de Margaretha-polder in stroomde...

"Op de dijk hebben we nog stilgestaan en toen hoorden we iemand, boven het geloei van de storm uit, om hulp roepen. We probeerden de man op te sporen en dat lukte. We hebben hem gelukkig uit het water kunnen redden."

Van Putte, die achter de vrachtwagen reed, zag op een bepaald moment de vrachtauto van Van der Slikke van de weg af gaan, de sloot in. De man die Van Putte bij zich had sprong uit de auto toen hij het water zag en rende naar een van de huizen, om zich daar in veiligheid te stellen.

Veel veiligheid was daar overigens niet, hij klom naar de zolder, om daar het vege lijf te redden. Van der Slikke bleef ook gespaard. Van Putte reed wat hij rijden kon, om het water voor te blijven en zijn vrouw en zoon te waarschuwen.

Gelukkig kwam hij nog net op tijd. Hij rende zijn woning binnen en riep dat ze zich gereed moesten houden om weg te gaan.

"We hadden geprobeerd om te redden wat er te redden viel en ook nu laadden we nog het één en ander in de auto. Je moest maar wat improviseren, want niemand wist wat hem boven zijn hoofd hing. 't Was een verschrikkelijke nacht en je wist niet altijd wat je moest doen. Ik had in de schuur 20 koeien en 7 paarden vast staan, dus wat doe je dan in zo'n situatie? Ik begaf me zo snel moelijk naar de schuur en sneed de dieren los, zodat ze zich in ieder geval bewegen konden, om zichzelf te redden.

Nu, dat heb ik geweten...!

Ik probeerde ze naar buiten te drijven en wou zelf ook zo gauw als ik kon naar mijn vrouw en zoon, maar dat had ik gedacht. Daar kwam het water...!

Met een reusachtige snelheid en met onvoorstelbare hoeveelheden. Ik probeerde mijn vrouw en zoon nog te bereiken, maar dat ging al niet meer. Eerst leek het nog mee te vallen. Toen ik uit de schuur stapte stond het water tot aan mijn knieën, maar weldra brak het geweld los.

Ik heb nog geprobeerd om me aan een droogpaal vast te houden, maar het water kwam steeds hoger en begon sterk te trekken. Eigenlijk bevond me al dicht bij ons huis, slechts een meter of tien er van verwijderd.

Toch bleek deze korte afstand onoverbrugbaar!

Ik schreeuwde naar mijn vrouw en zoon, maar die waren al naar boven gevluht en zaten op de zolder.

Ik riep om een stuk touw, daar konden ze mij mee redden, maar niks hoorde de storm slokte ieder geluid op."

Van Putte begreep toen dat hij zichzelf moest proberen te redden. Van zijn vrouw en zoon kon hij, hoe dichtbij ze ook waren, niets verwachten.

Hij snapte dat het een hachelijke zaak werd. Gelukkig kon hij zwemmen. Het water stond al tot aan zijn borst. De stroom was echter zo stevig (vanwege de breuk in de Stavenissepolder) dat er geen sprake van kon zijn die paar meter naar zijn woning toe te zwemmen.

Het was totaal onmogelijk.

Maar wat moest hij dan?

Goede raad was duur en tijd was er niet meer.

Hij moest een beslissing nemen.

Of... omkomen!

4. De boodschap van de Eendracht-Bode

Een verslaggever van de Eendracht-Bode vroeg zich af of er vooraf wel genoeg aandacht besteed was aan het dreigend gevaar. Een vraag die allerwege gesteld werd. Nu werd het gevaar overal wel gezien, maar als een komende catastrofe werd het niet onderkend. Het was vaker hoog water...

De journalist oriënteerde zich vooraf bij diverse mensen en dan komen we ook weer de naam Van Putte tegen. Er kunnen enkele kleine overlappingen voorkomen met andere beschrijvingen in deze serie, maar door het unieke en het zo heet-van-de-naald geschreven, willen we het de lezer niet onthouden.

"Natuurlijk waren dijkgraaf, waterbouwkundig ambtenaar, poldermensen en andere helpers hier al lang van te voren in de weer eer de vloed

Wat er overbleef van de Stoofdijk.

aanbrak van het getij op 1 februari 1953.

Wellicht hebben we er allen te weinig aandacht aan geschonken hoe weinig het water bij die laatste eb was gezakt. In Stavenisse was het namelijk zo, dat met volledig eb het water nog tot de rand van de haven stond. Was er dan geen geweldig hoog tij te verwachten? Ongetwijfeld, meende dijkgraaf Van Putte en de waterbouwkundig ambtenaar. Vandaar dat men er al tijdig bij was om de vloedplanken op de bekenden punten te zetten..."

Dat het water een moment zakte, weet de E.B. aan de breuk in de dijk aan de Oud-Kempenhofstede.

"De Oud-Kempenhofstedepolder en haar bewoners verkeerden toen reeds in de grootste nood. Vrijwel onmiddellijk volgde een breuk in de Magarethapolder, maar dit bracht al geen verlichting meer op de haven. In deze polders was het al vreselijk, maar op de Stavenisse-haven wist men daar hoegenaamd niets van. De eerste slag kwam daar, toen er een stuk uit de Kadijk bij M. Moerland aan de Stoofdijk werd geslagen en het water in de Julianastraat liep. Mensen daar vluchtten het dorp op, sommigen onbewust het ongeluk tegemoet.

Even later werden 7 huisjes aan de zgn. Kloetsedijk finaal weggeslagen met bewoners en al.

En toen pas kwam de catastrofe.

Toen de mensen van Stoofdijk en omgeving het dorp invluchtte richting school, kerk en Kerkstraat, juist toen was het, dat de Scheldtsedijk het begaf en een bulderende vloedgolf van minstens twee meter hoogte zich over het polderland stortte en de Kerkstraat voor een groot gedeelte wegvaagde.

Jammerlijke, onbeschrijfelijke tonelen.

Te erg om de revue te laten passeren.

En die vloedgolf stootte verder.

Onder de Molendijk, Wilhelminastraat, Molenpad, gedeelte Voorstraat en de daar achter liggende straten. En dat alles in de donkere morgenuren met een immer voortdurende orkaan, met een nog steeds stijgende watervloed.

Wie kan zich de ellende voorstellen, die zich in dat gedeelte van Stavenisse heeft afgespeeld in de vroege morgen van de rampdag, zondag 1 februari 1953?

Toen het dag werd zag men iets van die verschrikkelijke tonelen, zag men

ook hoe moedig mensen bezig waren al het mogelijke, ja het onmogelijke te doen om hun naaste te helpen. In andere berichten zijn er al genoemd, maar er waren er meer en daarom kunnen we collectief al die moedige helpsters en helpers zo dankbaar zijn voor hun ongelooflijk prachtig reddingswerk. Dankbaar ook de loco-burgemeester wethouder J.J. v.d. Slikke, die bij afwezigheid van burgemeester Verburg drie dagen en nachten onafgebroken een enorme verantwoordelijkheid droeg. Toen het dag werd zag men ook, wat er over was van de Kerkstraat, Wilhelminastraat en de andere genoemde gedeelten van deze gemeente. Straten die onherstelbaar zijn vernield.

Wat er vanaf die tijd te Stavenisse gebeurde kan niet worden samengevat, hoe beknopt ook. De hulp van Thoolse en Yerseke-vissers, die zo groot was, hulp later van verschillende andere boten uit Rotterdam, Amsterdam, enz. Hulp uit vliegtuigen, hulp zelfs door reeds eerder getroffen.

Drie lange dagen en nachten ging dat door. De geredden toonden het jammerlijke beeld van de doorgestane ellende.”

Om het nog even dokumentair te zeggen: Te Stavenisse werd de buitendijk van de Nieuw-Annepolder over een lengte van 1500 m weggeslagen, het Scheld over 1800 m, de Margretadijk 350 m, op het Havendijkje werd op twee plaatsen de havencoupure weggeslagen en de Stoofdijk en andere binnendijken van verderop gelegen polders werden op sommige plaatsen doorbroken of zwaar beschadigd.

5. Een barre, barre tocht met een knotwilg als vaartuig

We keren terug naar Van Putte, worstelend in het ijskoude zeewater dat over het eiland Tholen stroomde.

Het ging zo niet langer, dat begreep de dijkgraaf. De stroom werd machtig sterk. Het enige houvast dat hij nog had was een gebed naar Boven...

Driehonderd meter verderop lag de Oudelandsedijk. Als hij daar eens naar toe kon zwemmen?

Kees van Putte spreidde zijn armen en begon, met kleren en al, te zwemmen. De stroom was echter zo sterk dat hij er niet over hoefde te denken, dat hij nog enigszins zelf de richting kon bepalen, die hij uitwilde.

...”Ik zwom maar gewoon met de stroom mee. Zwemmen?... Ik werd eigenlijk door het water meegesleurd en ik keek toch, hoe donker het ook was, om me heen, of ik niet iets te pakken kon krijgen, waar ik nog een beetje op

Van hieruit begon dijkgraaf Van Putte aan zijn barre tocht.

drijven kon. Het enige wat ik op dat moment te pakken kon krijgen was een ruiterstokje, zo'n ding waar we in de zomer het hooi op zetten. Het was natuurlijk veel te licht, maar al gauw zag ik een oude knotwilg drijven. Als ik *die* eens te pakken kon krijgen, overlegde ik.

Nu, het lukte!...

Ik heb er mijn armen om geslagen en dreef nu wat 'comfortabeler' op het water. Ik weet me nog goed te herinneren dat toen maar één ding meespeelde en dat was: je leven redden. Al het andere scheelde je niets meer...

De boom rolde en tolde wel wat in het water, dat ging niet zo makkelijk om er op te komen, maar eindelijk kwam ik er dan toch boven op. Daar voer ik toen, over de woeste baren, met dit wonderlijke scheepje. Want wonderlijk vond ik het wel.

Kijk, dat je jezelf redt met behulp van het een of andere attribuut, een boom of een plank, dat is op zichzelf nog geen wonder. Dat gebeurt wel vaker. Maar dat juist deze knotwilg, die al vanaf de oorlog in de polder had gelegen, daar nu net bij mij dreef, ja, dat was toch wel een wonder!"

Het werd een urenlange strijd, die een nietige mens moest voeren, temidden van dit natuurgeweld. Besef van tijd had Van Putte echter niet meer. Wel van de ijselijke kou.

"Ik heb het in mijn leven nooit meer koud gehad, als ik het vergelijk met de kou die mij toen teisterde. Ontzettend was het! Als je een hele nacht in het ijskoude water ligt en dat op 1 februari, in de winter, dat is op zichzelf al een pure verschrikking. Pikkedonker en ijskoud.

Urenlang...

't Was eigenlijk niet om uit te houden. Maar het moest.

Ik wist niet waar ik was en kon ook m'n gedachten niet meer bij elkaar houden, van de kou. Ik weet dan ook niet precies hoe lang het wel geduurd heeft... Op zulke momenten kun je wel zeggen dat de tijd stil staat...

Ik hield het niet vol om die wilg te blijven vasthouden en dacht: Als ik nu eens boven in die wilg klim, dan heb ik in ieder geval de kou van het water niet.

Het lukte!

Maar...

Ik viel er uit. Nieuwe schrik dus. Ik moest wat rondjes zwemmen, zo goed en zo kwaad als dat ging, om de wilg weer te pakken te krijgen. Ik ging op

Maar o, die kou!

een andere manier zitten, zodat de boom niet meer omrolde. Toen ging het wat beter.

Maar, o die kou!..."

Onverwacht kwam er redding.

De knotwilg stootte op een dijk (de Paaldijk, achteraf) en rolde op het droge. Van Putte klom de dijk op en probeerde zich te oriënteren. Dat lukte niet. Het was donker en hij was natuurlijk danig overstuurd...

"Ik ben toen wat heen en weer gaan lopen om wat op temperatuur te komen. Pas later ontdekte ik dat het hier een slaperdijk in de polder betrof, slechts drie kilometer van mijn huis af. Het liep al tegen de ochtend, een uur of vijf, denk ik. Aan en van mijn voeten voelde ik niets meer en ook mijn benen waren bebloed. Mijn broek was aan flarden, vanwege het prikkeldraad..."

Die gevoelloze voeten zouden echter voor een vreselijk pijngevoel gaan zorgen. Juist omdat ze gevoelloos waren stapte Van Putte op zijn sokken (zijn laarzen had hij in het water, als ballast uitgeschopt) over de dijk, waarop tal van kleine, scherpe steentjes lagen, die de huid van zijn voeten binnendrongen, zonder dat hij het merkte. Het grint dat er lag was hem nauwelijks of helemaal niet opgevallen.

"Daar liep ik dus, op zoek naar wat warmte. Bij het ochtendgloren ontdekte ik in de omgeving een woning, toen ik via een binnendijk in de toen nog droge Sint-Maartendijkse polder terecht kwam. Het was de boerderij 'Zandhil' van Kees Potappel. Ze hebben me daar goed opgevan

gen en daar kwam ik er achter dat er grint in mijn voeten zat. Die kou werd daar gelukkig gauw bezworen. Ik kreeg van die mensen hete koffie en twee borrels oude klare. Nou, daar knapte ik lekker van op. Ik zat er een poosje in de warme kamer en kwam weer helemaal bij mijn positieven, maar mijn voeten deden verschrikkelijk zeer..."

Van Putte zat natuurlijk hevig over zijn vrouw en zijn zoon in.

Zouden die het nog gered hebben?

Een vraag waar geen antwoord op was.

Waar hij kon deed hij navraag, dat spreekt!

Met een dienstauto van de PZEM werd hij in de morgen naar Sint-Maartensdijk gebracht en kreeg daar droge kleren en nieuwe klompen. Die klompen moesten een extra grote maat hebben, want de pijn in de voeten was soms bijna ondragelijk met al dat grint er in.

Gelukkig dat veearts Steendijk daar iets voor had.

Hij smeerde het spul op de benen en voeten van de dijkgraaf. Het hielp nog ook.

Het was... paardezalf!

6. *Speurtochten naar vrouw en zoon*

Van Putte liep er wat netter bij met de nieuwe, gekochte broek en de gekregen jas.

Hij probeerde, ook deze dag, informatie in te winnen over zijn huisgenoten, maar ook nu weer zonder resultaat.

De volgende nacht sliep hij bij een café-houder.

"Ik kwam er achter dat je met een charter-bootje van St. Maartensdijk naar Yerseke kon varen. Vanaf Yerseke kon je dan in Stavenisse komen, zei men. Dat lukte niet vanaf St. Maartensdijk, hoe dicht dat ook bij Stavenisse ligt. Die onzekerheid over mijn vrouw en zoon was een tergende zaak. Ik wilde persé naar Stavenisse.

Nou, ik heb zo'n bootje gecharterd en met z'n drieën gingen we naar Yerseke. Het was toen nog behoorlijk stormachtig.

Burgemeester en mevrouw L.A. Verburg wandelen door Stavenisse, waar auto's als speelgoed zijn omvergegooid.

In Yerseke ging het er om een boot te vinden naar Stavenisse. Toen we daar aan het praten waren hoe we toch in Stavenisse moesten komen, kwam er een mannetje op ons af, dat daar vlak bij ons liep en vroeg: "Moeten jullie in Stavenisse zijn?"

"Ja," zeiden wij, "als het kan graag!"

"Nou," reageerde hij, "dan kan je strakjes met mij meevaren. Ik wacht tot het vloed wordt, zodat het water een beetje opkomt, en dan ga ik..."

Dat lukte en zo kwamen we in Stavenisse, waar ik gelijk op zoek ging naar mijn vrouw en zoon. Ik kreeg te horen dat moeder en zoon ongedeerd waren gebleven. 's Maandags waren ze gered. Men haalde hen met een roeiboot van de zolder af. Dat ging via het dakraampje en daarna stapten ze bij de buurvrouw in de goot, waar ze in de roeiboot konden stappen. Ze waren wel gered, maar niet zo opgelucht, omdat overal werd verteld dat ik verdrongen was.

Er werd mij gezegd dat ze naar familie waren. Ik dacht gelijk al dat ze dan wel naar St. Annaland zouden gegaan zijn, een dorp dat een kilometer of acht verderop ligt. Gelukkig was er een kans om daar te komen, want van de schipper kreeg ik een fiets mee en peddelde toen met mijn zere voet over de dijk naar St. Annaland. De extra pijn van mijn voet moest ik er maar voor over hebben, omdat moeder en zoon dachten dat ik verdrongen was..."

Dat werd natuurlijk wel een mooie ontmoeting, toen ze Van Putte daar zagen aankomen op de fiets. Dood of levend, dat is een groot verschil. Begrijpelijk hadden ze hevig over man en vader ingezet en de wereld leek nu plotseling, ondanks het water, een stuk mooier.

"Tja, we hebben geluk gehad – vindt Van Putte – de familie bleef gespaard, terwijl bijna iedereen in Stavenisse wel een naastbije verloor. In die tijd werd Stavenisse 'het dodendorp' genoemd, vanwege de 153 mensen die omkwamen. Ongeveer 10% van de bevolking. Alleen al in de Kerkstraat verdrongen 90 mensen..."

Reeds op zondag begon de brandweer, de gemeente en het waterschap met vrijwilligershulp, met het in veiligheid brengen van hen die het gevaar overleefden, maar ook met het bergen van de slachtoffers.

Het kwam voor dat men de mensen niet zomaar van de daken kon afhalen, vanwege de zware zeegang. Er kwam echter hulp van vissers uit Tholen en Yerseke, die velen evacueerden. Ruim 400 mensen werden met het

vrachtschip de 'Crescendo' naar veiliger oorden gebracht. Vliegtuigwielrenners wierpen rubberboten uit in de omgeving van de boerderijen. Daar het niet bij, ook voedselpakketten en bussen met drinkwater werden gedropt. Toen de hulpacties eenmaal op gang kwamen verliep alles wens. De inzet van de helpers was geweldig. Een extra pluim verdie ook de militairen, die voorbeeldig bezig waren.

Aan het noodherstel werkten wel 900 man. Men beschikte uitsluitend over eenvoudige materialen, maar op 10 maart waren de dijken gered met behulp van ruim een miljoen zandzakken.

De heer en mevrouw Van Putte nu, die ons gezellig te woord stonden.

7. Overzicht stormvloedschade

Inleiding

Door de stormramp van 1 februari 1953 werd Stavenisse zeer zwaar getroffen, waardoor deze gemeente tot de zwaarst getroffen plaatsen van het gehele Nederlandse rampgebied behoort.

Als gevolg van het plotseling verschuiven van enkele honderden meters dijk, stormde een enorme watermassa op het dorp af, welke in één slag zijn moordende greep over Stavenisse heen sloeg.

Slachtoffers

Het aantal slachtoffers onder de bevolking was hoog, te weten 153, dat is op een inwonertal van 1737 ruim 8,8%.

Verdronken dieren

De slachtoffers onder de dieren waren eveneens vele, te weten: 393 runderen, 80 paarden, 344 varkens, 2509 kippen, waarbij nog niet genoemd de verdronken honden en katten.

Schade aan woningen en gebouwen

De schade aan de woningen en andere gebouwen was ook zeer groot: 140 woningen totaal verwoest; 6 andere gebouwen totaal verwoest; 303 woningen herstelbaar beschadigd en 95 andere gebouwen herstelbaar beschadigd.

De totale schade aan de woningen en andere gebouwen is als volgt te berekenen:

- 140 nieuwe woningen à ± f. 10.000	f. 1.400.000,
- herstelbaar beschadigde woningen	260.000,
- herstelbaar beschadigde gebouwen	160.000,
	f. 1.820.000,

Dijkgraaf Van Putte - links - met iemand van de Provinciale Waterstaat.

Landbouwschade

De agrarische schade kan worden geschat op f. 2.500.000,-

Schade aan de zeekering

De aan de zeekering toegebrachte schade was aanzienlijk. Naast enkele kleine bressen in de Oostelijke havendijk en zware schade aan de binnendijken waren de zeedijken op verschillende plaatsen weggeslagen:

- ± 400 m aan de Margarethapolder,
- ± 1650 m aan de Westelijke dijk van de Stavenissepolder,
- ± 1600 m aan de Nieuwe-Annex Stavenissepolder.

Dank zij de gunstige weersomstandigheden gedurende de maand februari 1953 konden de gaten binnen vrij korte tijd worden gedicht. Begonnen werd met de sluiting van de gaten in de Havendijk en de Zeedijk van de Margarethapolder. Hieraan werden ± 100.000 zandzakken verwerkt. Op 25 en 26 februari 1953 werden de stroomgaten in de Westelijke dijk

van de Stavenissepolder gesloten, waarvoor ± 400.000 zandzakken nodig waren. Het aantal arbeiders bedroeg ongeveer 900. Op 10 maart 1953 werden de gaten in de zeedijk aan de Nieuwe-Annex Stavenissepolder gesloten. Hiervoor werden ± 200.000 zandzakken gebruikt, terwijl ± 800 arbeiders aan deze dijkdichting hebben gewerkt.

Na de sluiting der gaten met zandzakken werden perskaden aangelegd, waarbinnen het dijklichaam met zand werd opgespoten door middel van perszuigers. Hierna werd het dijklichaam met klei bekleed ($\pm 100.000 \text{ m}^3$), voor de helft aangevoerd vanuit nabije polders en schorren en de andere helft werd per schip aangevoerd van afgravingen langs de Maas bij Kerkdriel en Ammerzoden.

Berging en identificatie slachtoffers

Naast het herstel van de zeedijken bestonden de eerste werkzaamheden uit het bergen en identificeren der slachtoffers.

Op 3 februari 1953 kon het eerste slachtoffer worden geborgen; op 7 mei 1953 werd het laatste slachtoffer geborgen.

Dankzij het voortreffelijke en onvermoeide werk van enkele daarvoor aangewezen ambtenaren van de rijkspolitie en de Gebr. C.W. en W.D.J. van Prooijen te Stavenisse konden alle slachtoffers worden geïdentificeerd. Aangezien ook de (algemene) begraafplaats van Stavenisse onder water stond werden de slachtoffers aanvankelijk in andere gemeenten in de omgeving begraven (Bergen op Zoom, Tholen, Sint Maartensdijk en Sint Annaland).

Op 4 juli 1953 vond op de Algemene begraafplaats van Stavenisse de herbegraving plaats, waarbij o.a. Z.E. de Minister van Binnenlandse Zaken aanwezig was.

Berging verdrinken vee

Met het oog op de volksgezondheid was het dringend noodzakelijk, dat ook het verdrinken vee op korte termijn kon worden geborgen en naar elders kon worden overgebracht. Aangezien veel vee in de stallen was omgekomen, welke veelal met de gebouwen waren ingestort, was deze berging verre van gemakkelijk. De cadavers werden met tractoren naar de haven gesleept, vanwaar zij per schip naar de destructor werden vervoerd.

Met platboomde vaartuigen werd in het rampgebied zoveel mogelijk vee in veilig gebracht.

Door de radio werden de mannen van Stavenisse na enkele dagen opgeroepen terug te komen om te gaan werken aan het herstel. Velen gaven aan de oproep gehoor. Maar enkelen kwamen ontgoocheld terug en vertrokken na een uur om er nimmer weer terug te keren.

Opruimingswerkzaamheden

Een belangrijke fase van het herstelwerk vormde het opruimen van de overal verspreid liggende wrakstukken, waaronder vaak halve schuren e.d., die de wegen op verschillende plaatsen totaal versperden. Met deze werkzaamheden, welke voor het grootste gedeelte door de Nederlandse Heidemaatschappij werden verricht, waren dan ook vele weken gemoeid.

Herstel van woningen e.d.

Hierna kon een begin worden gemaakt met het herstel der woningen en andere gebouwen, nadat deze tevoren door de bewoners (die daarvoor

enkele dagen van hun evacuatieoorden naar Stavenisse terugkeerden) grondig waren gereinigd (in de meeste gevallen van tientallen centimeters modder waren ontdaan) en het verloren gegane en nog aanwezige meubilair was verwijderd.

Dit herstel nam maanden in beslag, zodat zelfs nu nog niet alle herstelwerkzaamheden beëindigd zijn. Het voornaamste was evenwel om de woningen wederom bewoonbaar te kunnen maken.

Met het oog op het schoonmaken en herstellen der woningen werd het evacuatie-bevel voor de burgerbevolking met ingang met 8 maart 1953 ingetrokken.

Woningbouw e.d.

Daar aanvankelijk niets bekend was omtrent de vergoeding voor verloren gegane onroerende goederen was het voor de getroffen inwoners moeilijk om op korte termijn plannen te doen vervaardigen voor de bouw van woningen.

Teneinde evenwel op zo kort mogelijke termijn in de huisvesting van de

Cadavers worden weggesleept.

slachtoffers te kunnen voorzien en om een stimulans te zijn voor de particuliere woningbouw besloot de gemeenteraad op 24 april 1953 over te gaan tot het van gemeentewege bouwen van 50 stenen woningen, nadat tevoren in ijlt tempo door de stedenbouwkundigen Wesselo en van Voorst te Bussum een ontwerp-wederopbouwplan was opgemaakt en met de verschillende overheidsinstanties was besproken.

Op 10 juni 1953 besloot de gemeenteraad over te gaan tot de bouw van 19 Noorse geschenkwoningen. Zowel de bouw van de 50 stenen woningen als die van de 19 Noorse woningen werd op 15 juli 1953 aanbesteed. De eerste stenen woning kon op 20 september 1954 worden betrokken; de eerste Noorse woning op 1 mei 1954.

Nadat de gemeente was overgegaan tot het bouwen van woningen volgden ook spoedig de particulieren.

Thans kan de bouwactiviteit sedert 1 februari 1953 als volgt worden samengevat:

Nieuwbouw: 50 stenen gemeente-woningen; 19 Noorse geschenkwoningen (hout); 55 particuliere woningen.

Verbouw: 141 woningen en andere gebouwen.

Nog in bewerking:

Nieuwbouw: 10 woningen en andere gebouwen.

Verbouw: 33 woningen en andere gebouwen.

Voorts werden 140 vergunningen uitgereikt voor kleine verbouwingen (kippenhokken enz.).

Bestrating en riolering

In verband met de woningbouw was het noodzakelijk enkele nieuwe straten aan te leggen en deze te rioleren.

Op 9 februari 1954 vond de aanbesteding plaats van de bestrating en riolering ten behoeve van de 19 Noorse woningen (Bestedingsbedrag f. 27.425, -).

Op 7 mei 1954 werden de bestrating en riolering ten behoeve van de nieuwe stenen woningen aanbesteed (bestedingsbedrag f. 208.795, -). Daarnaast werd besloten het "oude dorp" eveneens van een nieuwe riolering te voorzien en de Wilhelminastraat en het Bos te doen bestraten. Deze werkzaamheden werden aanbesteed op 28 januari 1955 (bestedingsbedrag f. 210.900, -).

Zuiveringsinstallatie

De aanbesteding van een rioolzuiveringsinstallatie kan zeer binnenkort tegemoet worden gezien.

Straatverlichting

De straatverlichting werd aangepast aan de eisen van deze tijd. De verbindingsweg via de bebouwde kom tussen Sint Maartensdijk en Stavenisse werd voorzien van HPL-lampen; het haventerrein van natriumverlichting en het overige deel van de bebouwde kom van normale gloeilampen (100 Watt).

Dorpshuis

De oecumenische Stichting voor hulp aan kerken en vluchtelingen schonk (uit een gift van Duitse kerken) een dubbelwandige houten barak van 10 x 20 m, met meubilair, welk gebouw dienst doet als Dorpshuis. Het gebouw wordt beheerd door de Stichting Dorpshuis Stavenisse.

Wijkgebouw annex zusterswoning

De plaatselijke vereniging "Het Groene Kruis" ontving de toezegging van de Algemene Vereniging "Het Groene Kruis" een bedrag van f. 25.000,- te zullen ontvangen voor de bouw van een nieuw wijkgebouw annex zusterswoning. Het betreft hier een gedeelte van een Zwitserse gift. Het gebouw is in aanbouw.

Kleuterschool

Aangezien de door de ramp beschadigde en reeds daarvoor zeer verouderde kleuterschool ter uitvoering van het wederopbouwplan moest worden gesloopt, besloot de gemeenteraad een nieuwe kleuterschool te

bouwen. De kosten hiervan worden gedeeltelijk gedekt door giften. Nog kan worden vermeld, dat verschillende woningen in het belang van het verkeer werden gesloopt, zoals bij de toren, waar de toestand in verband met het huidige verkeer onhoudbaar was. Ook enkele z.g. dijkwoningen aan de Molendijk werden gesloopt in het belang van het verkeer.

Stavenisse, 19 september 1955 Burgemeester en Wethouders van Stavenisse,

De Wethouder,
J. Hage

De Burgemeester,
L.A. Verburg

7. DE TRACTORRIJDER VAN STAVENISSE IN RAMPENTIJD

1. Wat een ontzettende momenten!
2. Het stortte... het viel... het rólde!
3. Toen sloot ze haar ogen
4. Luctor et Emergo
5. En Arie Hage, hij leefde verder

Arie Hage: "Mijn moeder en zuster zijn verdronken. Mijn vader en twee broertjes zijn geëvacueerd. Er moest toch iemand bij de tractor blijven? En ik heb er goed werk mee kunnen doen..."

1. Wat een ontzettende momenten!

Wat was het toch donker en wat wies het water!

En dan die verschrikkelijke stormwind!

Horen en zien verging je soms.

Het gezin Hage in Stavenisse vertrouwde het niet. Ze voelden zich, deze nacht, niet zo veilig op de boerderij. Die lag nogal laag en vrijwel onbeschermd.

Nu ja, het was weleens vaker hoog water geweest, met een windkracht boven de tien, maar zoals het deze nacht toch tekeer ging!...

Ze werden allen ongerust.

Zoon Arie, 28 jaar oud, voelde zich ook een beetje verantwoordelijk en ging zo nu en dan eens even bij de haven kijken om poolshoogte te nemen.

Wat hij daar zag was niet erg bemoedigend...

Tjonge, wat wies het water toch.

Elke keer was het weer een stuk hoger. Als dat maar goed ging.

Toen hij weer een keer terugkeerde naar de boerderij en vertelde hoe het er aan de haven bijstond, begonnen zijn moeder en zuster maar vast met het naar boven sjouwen van meubilair en zo. Wie weet, kwamen ze nog op de zolder terecht. Toen heeft hij de tractor op de dijk gezet. Het begon er rondom Stavenisse spookachtig uit te zien. Er voer een huiver over en door het dorp. De plaats lag zo kwetsbaar, aan de westpunt van Tholen.

Onbeschrijfelijk angstaanjagende hoeveelheden water werden aangevoerd.

Het kón niet goed gaan!

Die vrees had Arie Hage, daarom nam hij zijn jongste broertje, Koojsje, van een jaar of vijf, zes, maar mee, die zou hij wel bij hun knecht brengen, die op de dijk woonde. Daar was het ventje veiliger.

Hij groette zijn moeder en zus en ging er gelijk weer vandoor. Het kleine manneke bracht hij bij de knecht en dacht: Ziezo, die zit in ieder geval veilig.

Arie's vader was ook naar de haven, hij wou ook weleens zien hoe het er bij stond.

Vader en zoon waren dus bij de haven: Wat een zwarte watermassa's, aanschouwden ze daar. Ze waren wel wat gewend, maar dit was bovenmate huiveringwekkend.

"Laten we maar gauw terug keren om thuis te helpen."

Dat was echter eerder gezegd dan gedaan.

Arie Hage: "Opeens stond alles vol water, wel 3.65 m hoog. 't Was verschrikkelijk!... We konden niet meer thuiskomen, waar we moeder en Jo achterlieten, al ploeterend om de spullen naar de zolder te krijgen. We konden er alleen maar het beste van hopen... Wat mij zelf betreft, ik ging snel naar de dijk om te kijken hoe mijn broertje het maakte. Maar zelfs op de dijk stond al een meter water. 't Was ongelooflijk, maar je zag het voor je ogen. Ik kon nog wel in het huis van de knecht komen, maar ook daar moesten we naar de zolder. Als het hier al hoog was, wat zou er dan van moeder en Jo terecht komen?"

Bange vragen. Ik hoopte maar dat ze ook naar de dijk waren gegaan en zich in veiligheid hadden kunnen brengen

We moesten in het huis op de dijk wachten tot het eb werd en het water

zakte. Dat duurde een aantal uren en toen gingen we naar beneden. Waar mijn vader zat, wist ik op dat moment niet, later bleek dat hij een huis was binnengevlucht, zomaar voor het aanstormende water.

Met nog een paar jongelui kon Arie nu aan de rand van de Molendijk komen. Ze stonden misschien zo'n honderd meter van de boerderij vandaan. Het water stond tot aan de rand van de dijk. Het kookte en zedde, wrakstukken dreven voorbij, mensen gilden van alle kanten. We hoorden dat er al heel wat mensen verdronken waren, maar toch wist eigenlijk nog niemand het hoe of wat.

Opeens zag Arie iets.

Wat was dat daar, achter dat wrakhout?

Daar bewoog iets.

Iemand probeerde al zwemmend in veiligheid te komen.

Het was een vrouwspersoon. Daar moest wat aan gedaan worden. Hij haalde de tractor die op de dijk stond. Die kon hij nog wel bereiken.

Hij startte de motor, om de lichten te kunnen ontsteken. Hij richtte de lampen op de zwemster...

Arie: "Ontzettend, wat ik toen zag. Het was mijn bloedeigen zuster, Jo. Ze ploeterde om aan wal te komen, maar ze kon de wal, door het puin en het wrakhout, niet bereiken. Ik zag haar heel goed liggen, worstelend met de

dood. Ze had een angstige blik in haar ogen.

Ze was hoogstens een meter of tien van de dijk verwijderd en toch konden we niet bij haar of zij bij ons komen. 't Was verschrikkelijk...

Een touw werd gehaald en iemand waadde (over het wrakhout) het water in om haar dat touw toe te werpen.

Maar de dijk was steil en het water hoog.

Het was onmogelijk om met het kleine stuk touw in haar nabijheid te komen.

Als het touw 1 ½ à 2 meter langer was geweest, was het misschien gelukt...

Door het woeste weer en het lawaai en dan ook nog de paniek hadden we blijkbaar niet de tegenwoordigheid van geest om wat jassen aan elkaar te knopen. Bovendien hield mijn zuster iets of iemand vast...

Wat of wie was dat?...

We konden het niet bekijken..."

Arie deed wat hij kon.

Hij schreeuwde dat ze zich moest vasthouden, dat ze haar niet in de steek zouden laten, dat ze haar zouden redden.

Wacht maar...

Even later scheen weer het licht van de koplampen van de tractor als een zoeklicht door de nacht.

"Redden, mannen! Redden! Toe redt haar... Zwem er desnoods naar toe!"

Er was natuurlijk geen zwemmen aan. De kracht van het water was overweldigend groot. Ongemeten zeeën braken alles weg wat hun voor de golven kwam...

En dan ook nog het geschreeuw en geroep van andere verdrinkenden...

Momenten om nooit en nooit meer te vergeten.

"Probeer het nog eens, mannen!"

Maar het touw bleef circa twee meter tekort.

Arie: "Een paar meter maar... We konden er niet bij. Ze kon zo merakels goed zwemmen, diè Jo. Dat wisten we allemaal. Maar het hielp hier niets... niets! Het wrakhout sloeg wild heen en weer in de gierende wind.

Daar stonden we...

We hielden vol en mijn zusje hield ook vol. Zouden we het nog redden?

Ze was reeds twee uur bezig in het ijskoude water. Het zou niet lang meer kunnen duren.

Enne... waar was moeder gebleven?"

2. *Het stortte... het viel... het rôlde!*

De ontboezeming van Wim Dussel, na zijn driedaagse bezoek Stavenisse, is één langgerekte snik:

"Ik had de ruïnes gezien van een geteisterd Nederland in 1945, rondgelopen in Indonesië en Korea en had ook reeds verschillende rampplaatsen bezocht en verwachtte niet dat nu Stavenisse een bijzonder indruk op mij zou maken. Immers, je went aan alles. Zelfs een ramp op deze, wánt op de duur... Je went aan het water, aan de gure wind, aan de cadavers en aan de troosteloze vlaktes en nog zoveel meer dat je tijdens tochten door het rampgebied ervaart...

Maar ondanks dat alles ben ik in Stavenisse geschrokken. Ik ben er dagen geweest en heb er al die tijd gedwaald met het gevoel alsof ik in een ogenblik zou gaan huilen...

De oorlog is erg, maar dit is erger!...

Bij een oorlog weet je nog een klein beetje wat er komt en er wordt vernield, maar in Stavenisse is het nog erger. Men sliep toen gebeurde...

En het water steeg. Eerst langzaam, en toen vlug.

Het stéég eigenlijk niet, het stortte... het viel... het rôlde!...

Er zijn geen woorden voor te vinden, zelfs niet door hen die het na kunnen vertellen. Alles gebeurde zo snel!...

Het duurde eigenlijk maar een kwartier.

Van niets tot een ramp in één kwartier!...

Van droog tot vier à vijf meter water, in vijftien minuten.

Een dorp ging ten onder. Huizen werden weggevaagd. Schuren honderden meters verschoven.

Tweehonderd mensen zijn zoek (op dat moment).

Bazaltblokken liggen in de polder.

Meer dan de helft van Stavenisse is verwoest en van de andere helft kunnen de muren zo omtrappen.

Het is ondermijnd, wankel en gescheurd.

Stavenisse, desondanks, bestaat nog. Het bestaat uit planken, meubelstukken, stro, cadavers, deuren en kozijnen. Verder bestaat het uit dozen, pot...

Jan Westdorp.

pannen, haarden, kachels en buizen.

Ja, Stavenisse bestaat nog.

Kijk maar, de naam staat op het bord aan de ingang van het dorp.”

De indrukken overweldigden Wim Dussel. 't Was nog maar een paar weken na de overstromingen.

Hij zag de bootjes heen en weer varen, op zoek naar mensen en cadavers. Elke dag opnieuw zag hij patrouilles binnenkomen met dode mensen bij zich, soms wel met tien, twintig, dertig, veertig tegelijk. En dan nog de dode koeien.

Hij moest met veel mensen praten voor zijn artikel over dit dorp. Als hij daarmee bezig is, stijgt de ontzetting in hem bijna even hoog als het water dat hier over de landen stroomt.

”Ik moet met mensen praten, die zes en dertig familieleden verloren hebben, trachten te begrijpen wat het betekent, je vrouw, je kinderen, je ouders of je zuster voor je ogen te hebben zien verdrinken. Een praatje maken met een politieman, die zijn leven waagde om twee of drie anderen

te redden en die dan toch zelf nauwelijks aan de dood ontsnapte. Vragen hoe het allemaal is aan een militair, die bij zijn meisje in Tholen was en die nu vader, moeder, en vijf broers en zusters mist, alsmede het huis met de grond gelijk vindt. Die dan onderdak zoekt bij een oom en tante, die óók verdronken zijn.

En dat allemaal maar vragen. Vragen aan de mensen in dat dorp, die met doffe ogen kijken naar de troosteloze, eindeloos wijde vlakke van de Kerkweg, waarvan vrijwel alle huizen door een oceaan van water zijn weggevaagd.

Vragen aan de mensen in dit gelovige dorp, die tegen je zeggen: ”Maar meneer, als God de mensen wil straffen voor hun zonden, waarom moeten wij dat dan toch zijn? Wat hebben de Zeeuwen gedaan dat zij drie keer achter elkaar gestraft moeten worden? Waarom worden dan niet die mensen gestraft die zoveel ellende over de wereld gebracht hebben en nog brengen?

Heeft mijn vrouw, die mij vijf kinderen schonk en met hen in de golven is verdwenen, daar schuld aan? Meneer, jullie weten zoveel, waarom is dat allemaal gebeurd?”...

Postcommandant der rijkspolitie J. de Voogd: "We hebben gedaan wat we konden, maar er was niets tegen te doen."

Een taxi, die de waterbouwkundige dhr. Nortier, van een inspectie thuis bracht, werd door de oceaan van water opgenomen en op een stel betonnen palen gesmakt. De heer Nortier was juist uitgestapt en zijn huis binnengegaan. De chauffeur ontsnapte als door een wonder aan de dood.

En dat vragen ze je. En daar sta je dan; journalist. Het is een prachtvak. Maar...

Ik wou dat ik soldaat was geweest of polderwerker. Dan had ik nu tenminste iets kunnen doen. Nu niet. Ik heb alleen maar kunnen kijken, één, twee, drie dagen lang. Kunnen kijken en praten en heel langzaam kunnen vragen. Alleen maar vragen. Want een antwoord geven kon ik niet.

O, Stavenisse was een heel gewoon dorp, met zijn kleine en grote zorgjes, met zijn voor en tegen, met zijn pro's en anti's. Ze hebben er geruzied om een christelijke voetbalclub en eensgezind tegen de Duitsers gestreden – dezelfde wellicht, die nu kwamen helpen.

Op zaterdagavonden wandelden de jongens met de meisjes in de Voorstraat en aten wat lekkere dingen bij Leune.

En op de Stoofdijk en langs de Molendijk hebben ze in de late avondzon genoten van het uitzicht over de wijde polders van het Zeeuwse land of zitten praten met elkaar over de toekomst, de moeilijke toekomst, die je

haast niet kon indenken zonder het woord emigratie er bij te halen. In die zomer is het er druk geweest door de vele, vele toeristen, die ansichtkaarten bij bosjes kochten en die het 'een gezellig klein plaatsje' vonden. 's Zondags hebben de kerkklokken geluid, zoals ze dat alleen maar kunnen doen in kleine plaatsjes.

Zo was het. Maar nu is het voorbij. Er wordt niet meer gewandeld over Stoof- en Molendijk. De wijde polders zijn watervlakten geworden en toeristen worden reeds op kilometers afstand door nijvere politiemannen geweerd.

Leune is geëvacueerd en met hem driekwart van het dorp. Er zijn geen pro's en geen anti's meer, alleen maar eensgezinden, die Stavenisse, zoals het er nu bij ligt, weer willen opbouwen. Die uit het wrakhout en het puin uit water en ruïnes, uit kokende golven en sidderende dijken weer een dorp willen maken.

Stavenisse heeft mannen die de handen uit de mouwen staken, toen het gevaar er was en er nog geen hulp was gekomen van buiten het dorp. Sommigen zijn dag en nacht in de weer geweest, zonder ophouden bijna. Ze hebben als bezetenen met de een of andere boot geroeid tot hun handen stuk waren en hun lichamen verstijfd van de kou en het water.

Onschatbare diensten bewees de politie met haar handietalkies, waarmee zij, al patrouillerende, in voortdurend contact met de hoofdpост staat.

Met een páár bootjes moest iedereen van de daken gehaald worden. Ach, ik weet het, het was elders óók zo. Elders heeft men ook geworsteld en gestreden, gevochten, overwonnen maar ook vaak verloren. Maar elders was er sneller hulp óf was de toestand niet zo erg als hier in Stavenisse. Wat de mensen hier nog aan energie, aan durf en aan hoop hadden na dat kwartier, dat ging veelal verloren in de uren, ja, de dagen die er op volgden. Wat moesten een paar bootjes beginnen tegen tweehonderd vermisten, tegen honderden op daken en op ruïnes van huizen? Wat te doen in de Kerkweg – die men nu wel Kerkvlakte kan noemen – waar vierentwintig huizen opeens weg waren met alles er in en er om! Wat te doen tegen het gevaar van instorting, tegen gebrek aan drinkwater, terwijl je midden in het water zit?

Een man en een vrouw hebben, zittend op een dwarslat van een telefoonpaal, een uur of tien gewacht op hun bevrijding.

Een oude vrouw van over de zestig jaar heeft zes keren achtereen de muren onder haar voeten voelen wegbrokkelen alvorens ze voor de zevende keer ergens stond waar het veilig was.

Er waren wonderlijke reddingen, maar die zijn er niet zo veel geweest in een dorp, waar het water in weinige seconden tot borsthoogte stond. Het zijn slechts enkele reddingen geweest tegenover een onnoemelijk aantal huiveringwekkende gevallen, persoonlijke belevenissen van overlevenden.

Arie Hage bijvoorbeeld, een jonge boer, die je twintig zou geven, maar die achtentwintig is. Hij was nog bij zijn vader op de boerderij..."

Arie Hage, de tractorbestuurder uit Stavenisse, die – als bijna een eenzame helper, na een verschrikkelijke confrontatie met het rampgebeuren, die hem zo pijnlijk trof, in wat hem toen het liefst op aarde was, zijn bergingswerk verrichtte...

Wie is eigenlijk die Arie Hage?

3. Toen sloot ze haar ogen

Hij vertelde ons, toen wij in 1986 bij hem op bezoek waren, dat hij 18 september 1924 te Stavenisse werd geboren.

Een echte autochtoon dus.

Tijdens de ramp was zijn eerste confrontatie met het ontzettende gebeuren dat hij, in die bewuste nacht, het water bij de haven z binnenstromen.

We vertelden reeds welk een verschrikkelijke ontdekking hij deed, toen zijn zus Jo in het ijskoude water zag worstelen om boven te blijven.

Twee uren lang!...

Jo was een jaar of vijf jonger dan Arie en ze konden goed samen opschieten. Van kindsbeen af was het zijn 'zusje', al was ze dan ook een jaar.

"Ik probeerde haar moed toe te roepen, maar misschien heeft ze het n

Jo Hage Arie's zuster.

Arie en Jo, ze konden samen goed opschieten.

eens gehoord. De stormwind loeide zo ijselijk hard. Vanaf mijn tractor zag ik in het licht van de lampen hoe men probeerde mijn zus te bereiken.

Het ging niet!...

Het beschikbare touw was een meter of twee tekort en zonder touw durfde niemand er naar toe, want als je tussen dat wrakhout kwam, kwam je er niet meer tussenuit. Er stond daar toen nog tegen de drie meter water. En dat water ging tekeer dat het niet mooi meer was.

Ons hele huis was weggespoeld, dus moest moeder zich ook ergens bevinden...

Je begrijpt in wat voor toestand ik daar op die tractor zat. Ondanks dat ze goed kon zwemmen, keek Jo erg angstig. Mijn zus heeft het twee uur volgehouden, toen kon ze niet meer. Ze sloot haar ogen en het was afgelopen. Dat ben ik in mijn leven nooit meer kwijt geraakt, al heelt de tijd wel de felste pijn daarover. Dat slijt op den duur.

Er was nog iets...

Steeds als wij zagen hoe Jo bezig was om de dijk te bereiken, leek het alsof zij gehinderd werd door nog iets anders dan het wrakhout. Had zij iets in

haar armen? Er was één man, die heel dicht bij haar is geweest. En zover dat hij haar pakken kon!...

Alleen die laatste twee meters, dat ging niet. Dat was onmogelijk! En dat was een onvergetelijke situatie. Zo dicht bij de drenkeling en toch onverblijfbaar.

Deze man vertelde dat hij duidelijk had gezien dat Jo iets vasthad. Maar wat?... Daar kon hij niet achterkomen.

Zou ze daarom niet verder zijn gekomen?

Ze kon zo geweldig goed zwemmen!

Later, toen het water wegtrok hebben ze haar gevonden. Wij waren toen nog reeds in Rotterdam.

En wie lag er vlak naast haar?

Moeder!

Vermoedelijk heeft ze moeder in haar armen vastgehouden, toen ze in het water zwam. Het is natuurlijk niet met zekerheid te zeggen, het is niet meer achterhaald worden...

Ze hebben hen toen samen begraven in Bergen op Zoom.

Mijn broertje Koosje was bewaard gebleven, omdat ik hem in dat huisje op de dijk had gebracht. Vader was ook spoedig terecht en toen zijn we met z'n drieën (een andere broer was tijdens de ramp in Schouwen-Duiveland met een schip, 'de Crescendo' geëvacueerd. Tenslotte zijn we in Rotterdam terecht gekomen, bij familie, en ik ben een week later teruggegaan naar Stavenisse, want die tractor van ons stond daar nog en daar heb ik mee gereden. In het begin waren er nog maar twee tractoren beschikbaar in heel Stavenisse. De andere familieleden bleven in Rotterdam.

Mijn kleine broertje vroeg elke avond: "Wanneer komt moeder weerom?"...

Dat was enorm moeilijk. Wat moest je daar voor antwoord op geven, een joch van zes?

In Stavenisse heb ik toen de eerste dagen met de tractor verschillende omgekomen slachtoffers vervoerd. Dat was een droevig werk...

Auto's waren daar nog niet en ik had achter mijn tractor een klein karretje waar ik dan die dode mensen oplegde. We brachten ze allen in de kleuterschool. Later kwam daar een auto voor met een speciale ploeg die lijken te zoeken en te vervoeren. Wij, Jan Westdorp en ik, die allebei een tractor hadden, gingen verder met het bergen van de cadavers. Westdorp was reeds overleden..."

4. *Luctor et Emergo*

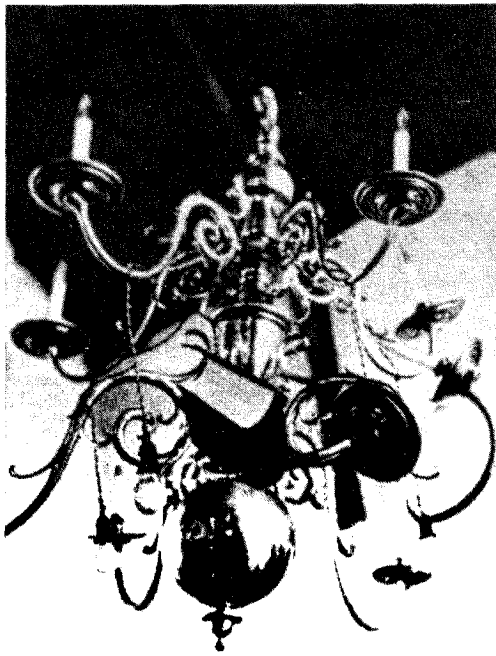
Wim Dussel verhaalde nog een paar dingen, die hij persé kwijt wou, want er waren wonderlijke dingen te zien in Stavenisse.

"In de kerk heeft het water zo'n meter of drie, vier hoog gestaan. Alles is gaan drijven: de kussens, de Bijbels, de kerkbanken. Een Bijbel is in een kroonlamp terechtgekomen en blijven hangen aan een van de vele armen. Het water is nu weer wat gezakt, maar de Bijbel ligt er nog..."

In de Voorstraat ligt een grote boot, de enige goede eigenlijk, waarmee de vrijwilligers – die misschien van hun leven geen roeispaan in hun handen hadden gehad – tientallen mensen gered hebben.

Ergens in een straat staat een slagersfiets voor de deur, een fiets met een hulpmotor.

"Het is net alsof de slager binnen is," zei de fotograaf. En tegen een paal, ergens in de vlakte, waar ééns de Kerkweg was, hangt nonchalant een

Een Bijbel ging drijven in het stijgende water en raakte verward in een der lampen (drie en een halve meter van de grond).

Alsof de slager binnen is...

damesfiets alsof geen stortzee van water hem beroerd heeft...

Wonderlijk ook is het, dat de oude molen daar aan het einde van de Molendijk, een windvanger eerste klas dus, niet geleden heeft. Staande op vrijwel het hoogste punt van het dorp is de schade: één natte zak meel... Maar overigens verschilt Stavenisse in alles met andere plaatsen. Tot de dag waarop ik er was, was het vrijwel verstoken van hulp van buitenaf, sterker nog: had men het officieel 'voorlopig prijsgegeven'.

Geen materiaal was aanwezig om cadavers te ruimen, geen kranen, geen takelwagens, en geen Rode-Kruispost. Een Italiaanse dokter was onderweg, maar gedurende ons bezoek is hij niet verschenen. Trouwens, de dorpsdokter kon het best af. Iedereen, die Stavenisse binnenkwam, werd tegen typhus ingeënt en de enige moeilijkheid daarbij was dat de dokter niets administratiefs vast kon leggen, omdat er geen papier was...

Een stuk of zeven inwoners van Stavenisse hebben het dorp nimmer verlaten, ook niet toen de nood het hoogst was en men vreesde, dat het bij de nieuwe springvloed wéér onder zou lopen.

Raadslid Hage, onverwoestbaar humeur en onverwoestbaar optimisme. "Ik heb de koningin beloofd dat ik zou blijven tot de laatste man." (En hij is gebleven en werkte zelf hard mee).

Een van die zeven is het raadslid Hage, een man met een onverwoestbaar humeur, zelfs in deze omgeving. Een man, die, toen Hare Majesteit de Koningin voet aan land zette, gezegd moet hebben: "We hebben het druk, Majesteit," en die daarna verklaarde "ik beloof u, dat ik zal blijven tot de laatste man."

Het overschot van de bevolking is geëvacueerd met de 'Crescendo'. En hij is gebleven, zij het dan ook gelukkig niet tot de laatste man, want zover is het niet gekomen.

Nu werkt hij mee in de cadaverploeg, die ijverig aan het werk is geslagen, op de laatste dag van ons bezoek, toen de springvloed voorbij was en men Stavenisse weer mee kon laten doen in de strijd om het behoud.

Want – en ik heb dat al hiervoor geschreven – die Zeeuwen willen het niet opgeven. Hun land niet en hun Stavenisse niet.

Nóg klotst er – zo besluit Wim Dussel zijn toen kersverse impressie over Stavenisse – het water bij elke vloed naar binnen. Ge kunt er bij de Scheldse dijk staan als nietig mensje tegenover het geweld van de natuur. Het water stroomt, het buldert naar binnen en een paar uur later weer naar buiten.

In het dorp stijgt het water en stroomt weer de ruimte in, die een vrijwillige kok, van wie men alleen maar weet dat hij hard werkt, hard moppert, Roel heet en uit de Zaanstreek komt, zojuist met een brandslang heeft schoongespoten, omdat hij er zo graag zijn keuken in wil hebben.

Datzelfde water doet de boot, die bij eb droog ligt, weer dobberen. Het brengt de schoonmaakploegen tot wanhoop. De 'electriciteitslui' – vrijwilligers uit Eindhoven – gaan desondanks door met het monteren van alle meters in de huizen. Er is een noodcentrale gekomen, die zover klaar is, dat de belangrijkste plaatsen weer licht hebben.

Als u dat alles zo leest en de foto's bekijkt, dan zult u wellicht vragen hoe dat alles mogelijk is, hoe een mens de moed kan hebben hier weer te beginnen. En toch is het zo.

Toch gaat men weer aanpakken, hoe groot ook het leed is dat daar in Stavenisse wordt geleden. Tweehonderd mensen zijn er teruggekomen na een radio-oproep om te komen helpen.

Enkelen zijn er die weer zijn weggegaan. Zij hadden álles verloren, óók hun laatste hoop. Ze komen nimmer meer terug, hebben ze gezegd, en men kan het die mannen, die zo plotseling alleen op de wereld kwamen te staan, niet kwalijk nemen. Maar de anderen... nee, het is eigenlijk ook weer niet vreemd. Want kijk, in vele, vele huizen hangt dat bordje, met dat wapen er op. Dat wapen met die leeuw, half in het water. Dat wapen van Zeeland: "Luctor et Emergo"... (= Ik worstel en ontkom).

Dokter Zoeteman, die wel voor honderdduizend gulden aan dure spullen kwijt raakte, doch nimmer zijn geduld verloor, bij een bezoek aan zijn huis (onder politiegeleide!) gefotografeerd. Hij redde nog iets van zijn inventaris: dat wat in een kussensloop kon.

Het is kenmerkend voor praktisch alle verslaggevers van de ramp destijds, dat ze als het ware schrijven met een open mond van verbazing over wat zij zien en ervaren in de rampgebieden. Verbazing over het ontzettende wat er geschiedde, maar ook verbazing om de wil om dóór te gaan.

Doorgaan, ondanks alles.

Doorgaan, al had men soms praktisch allen en alles verloren.

Doorgaan, want het leven blijft lokken en bleek daarna bij verschillende zwaarbeproefde mensen toch weer een vorm van geluk te bieden...

5. *En Arie Hage, hij leefde verder...*

Natuurlijk willen we graag nog wat meer weten over Arie Hage.

"Wij hebben de nacht toen verder doorgebracht in de buurt waar mijn zuster verdronk. Toen het weer wat rustiger werd konden we een kijkje gaan nemen bij onze boerderij. De woning was helemaal van het toneel verdwenen en de schuur was ook half weggespoeld. De mensen konden dat niet geloven omdat onze woning geen oud huis was en het was nu stevig genoeg. Maar wij wisten wel waar het aan lag.

Ons huis stond op een glaslaag. Dat deed men toen voor het optrekken van het vocht. Ons huis is gewoon van die glaslaag afgeschoven, maar de fundering stond er nog..."

We vragen aan de heer Hage of dat niet riskant was om een huis op een glaslaag te zetten.

"Tegenwoordig doet men dat niet meer, maar toen was dat een bouwwijze

Het bergen van lijken.

die vrij normaal genoemd kon worden. Het was gewoon glas en het lag er dik op. Het had niet voldoende houvast. Er stond ook nog een oude houten schuur in de buurt van een buurman en die is waarschijnlijk tegen ons huis opgebotst. Dat ging dan met groot geweld; vanwege die smak ging waarschijnlijk het hele huis ook mee.

Ik denk nog vaak terug aan die tijd. In het begin bleef je angstig als er storm kwam, later zakt dat wel weer. Het land is nu ook beter beveiligd, de dijken zijn hoger en er zit een keersluis tussen, al werkt die momenteel niet optimaal (pijlerdam).

Wat mijn vader betreft, die heeft die nacht heel wat verloren: Zijn vrouw, zijn moeder, zijn dochter, een schoonzuster en dan ook nog ooms en tantes...!

Hij is dat eigenlijk nooit te boven gekomen. Hij kon het niet verwerken. Vader was juist een week voor de ramp 50 jaar geworden. In december 1972 is hij tenslotte overleden..."

Arie Hage is in 1956 getrouwd met een Rotterdams meisje, een schippersdochter van Zeeuwse ouders. Die voeren overal, waar hun handel hen bracht. Toen er kort na de ramp een radio-oproep kwam om met

Deze portrettengalerij hangt in de woonkamer van huize Hage. In het midden: Jo. Links onder: de boerderij die 20 jaar oud was en verwoest werd door het water.

Toch weer gelukkig.

vaartuigen hierheen te komen, aarzelde haar vader niet om onverwijld met zijn 103-tonner naar het eiland Tholen te varen, waar hij aanmeerde in Oud-Vossemeer, dat niet ondergelopen was. Zijn dochter, Toni Dan was toen niet bij hem op de boot, omdat zij bij haar oma op Oud-Vossermeer was...

Mevrouw Hage: "Oma was ziek en ik hielp haar een tijdje verplegen. Ik was toen 19 jaar. De ramp heb ik wél gezien, maar Oud-Vossermeer heeft zelf geen water gehad. Ik ben toen bij vader aan boord gegaan. Later zijn we naar de plaats Tholen gevaren en daar hebben we een dag of twee gelegen voor zandzakken. In die tijd was de stormwind al geluwd, dus hoefde ik niet zo bang meer te zijn. We moesten beslist op het schip blijven. Het werd ingericht als slaapschip, want velen hadden in die tijd geen onderdak. Er waren ongeveer 70 bedden aan boord, die overigens niet altijd allemaal bezet waren. De mensen lagen in het ruim allemaal naast elkaar. Soms ging ik naar hen toe om een praatje te maken, maar deze mensen waren op de dag niet zo lang aan boord, omdat ze weer naar een ander schip moesten om te gaan eten. Ook sliepen er mensen uit andere plaatsen, die gekomen waren om de dijk te dichten."

We vragen aan Arie Hage of hij ook weleens sliep op dat schip, toen het ouderlijk huis verdwenen was. Dat blijkt het geval te zijn en we veronderstellen dat toen reeds de romance begon, maar die vlieger gaat niet op.

Hoewel...

"Kijk eens, ik heb Toni toen wel een beetje leren kennen omdat ik haar daar op die boot zag en ook weleens sprak, maar meer was het toch niet, hoor! Twee jaar later ontmoette ik haar weer ergens, dat was op St. Maartensdijk. Ik wist eerst werkelijk niet dat zij dat was. Nu ja, toen groeide er een echte stevige relatie, die tot ons huwelijk leidde. Uit het huwelijk zijn drie kinderen geboren: jongens!"

We vragen Arie wat nu zijn beroep is.

"Ik ben landbouwer."

"U bent in de ramptijd in leven gebleven, had het zin dat uw leven gespaard bleef."

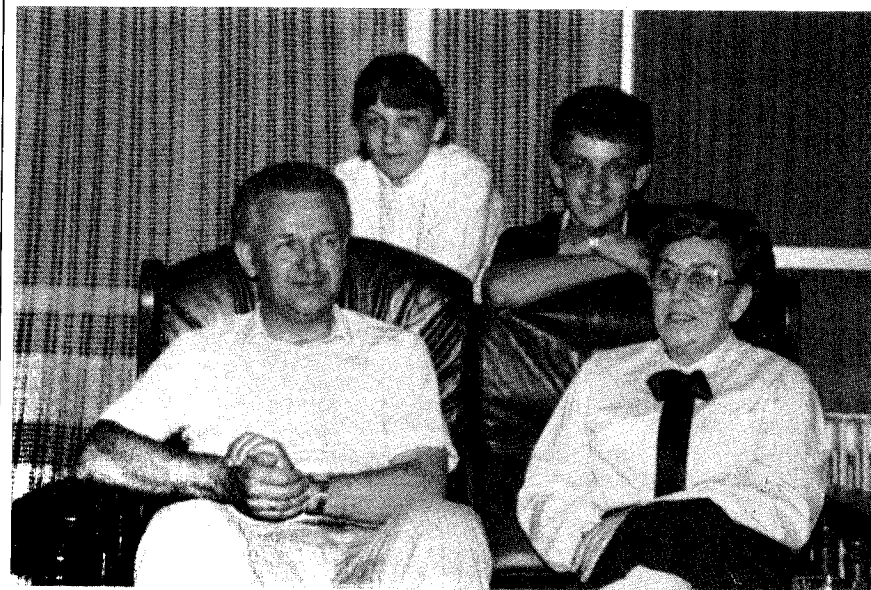
"Jazeker had dat zin. Ik ben na de ramp toch nog weer gelukkig geworden."

Tonie en Arie kijken elkaar even aan.

Het leven gaat weer verder...

8. ADRIANA AARNOUDSE-BROUW IN NACHT EN STORMGEDRUIS

1. Ontzettend... met die wind op het dak!
2. Toen gebeurde er iets verschrikkelijks
3. Tocht over dakgoten, golfdakjes en hoge daken
4. Hij had niets anders gedaan dan mensen redden
5. Bello
6. We werden op onze wenken bediend
7. 'Alstublieft Majesteit'
8. En die meneer Aarnoudse?

1. Ontzettend... met die wind op het dak!

Het gaat zo niet langer!...

Het hele huisje begint te schudden en te wankelen.

Ze kunnen hier niet blijven.

Onmogelijk.

"We moeten er uit, mensen!"

De vijf aanwezigen op de kleine zolder kijken naar de enige uitgang die er is...

Het dakraampje!

Maar je kunt toch niet door zo'n kleine opening?

Nee, eigenlijk niet, maar als het moet?...

De orkaan buldert maar door.

En de dood dreigt.

Terwijl het leven lokt.

Konden ze maar op deze benauwde zolder blijven, bedenkt het vijftal, dat in zo'n grote nood verkeert.

Maar het kan niet!

Steeds wankeler probeert het huisje zich te verzetten tegen de woedende golven.

Steeds minder wordt de tegenstand.

O, wat moet dit worden?...

"We moeten door het dakraampje, mensen. En liefst nog gauw ook. Straks stroomt het water hier naar binnen en dan verdrinken we nog voor het huis in elkaar stort. Nu is er misschien nog redding!"

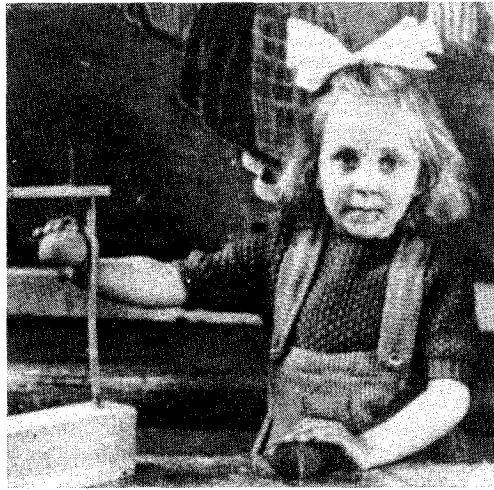
Het dakraampje wordt steeds meer werkelijkheid.

"Kom op, we gaan er door, het dak op. Niet bang zijn nu. Het is voor ons behoud."

De kleine Adriana Brouw bibbert. Moet zij ook door dat dakraampje het lounde dak op? Maar dat gaat toch niet? Je waait toch van het dak af?...

Brr... Wat angstig allemaal...

Kijk, die oom Kees van haar klimt er al door. Moet je eens zien wat een

Kleuterschoolfoto van Adriana Brouw.

moeite hij moet doen om niet van het dak afgeblazen te worden door die verschrikkelijke rukwinden!...

Hij heeft een dik stuk touw bij zich. Dat probeert hij aan de schoorsteen te binden.

Op z'n eentje.

"Wat een dappere oom," denkt Adriana. Zij zou dit niet durven.

O, nee!

Wat een wind slaat er door dat kleine dakraampje naar binnen. 't Lijkt hier op zolder ook al een beetje op buiten. Griezelig!

Er wordt niet veel gepraat. Ieder is onder de indruk. Het wachten is nu op de oom. Zou het lukken? Kan hij dat touw wel om de schoorsteen krijgen?

Och, het huisje is maar klein en de schoorsteen is dichtbij, maar toch!...

O, gelukkig, daar is hij weer.

Boven het gebulder van de storm brult hij dat ze er nu allemaal moeten uitkomen. Ze moeten het touw beet pakken, dan kunnen ze zo op de kielgoot klimmen. Een plekje in de luwte, tussen de schuren en het huis, waar de schuur tegenaan staat en vlakbij de stallen waarin het vee zit.

Die sterke oom zal wel helpen...

O, wat schudt het huisje weer.

En wat buldert de wind toch!

Voorzichtig wordt de kleine Adrie, het troetelkind van de familie, door het raampje geholpen.

Een warme deken is om haar heen geslagen. Lekker was dat, binnen! Maar nu, in die felle, koude wind!... Als een zakdoekje wordt de deken van haar lijfje losgescheurd door de venijnige rukwinden. Huh, wat koud is het hier, buiten het dakraampje.

Kijk, daar fladdert in het donker de deken over het schuimende, zwarte water.

Waarheen?... Niemand die het weet.

Ook de dekens van de anderen die zich door het dakraampje hebben gewrongen, dwarrelen als spookkleden bij hen vandaan.

Het kleine meidje wordt natuurlijk geholpen door de sterke ooms, die het touw, dat aan de schoorsteen hangt, stevig vastgrijpen en houden.

Nu naar de dakgoot.

Oh, als ze nu maar niet van het dak afwaaien!

Mevr. Aarnoudse-Brouw: "Je had gewoon alle krachten nodig om jezelf overeind te houden en niet van het dak af te waaien. Het was ontzettend... die wind! We moesten op die goot zien te komen. Ze zetten mij er op en daar zat ik. Wel een beetje in de luwte, maar, zo koud, zonder die deken. De anderen probeerden er ook bij te komen, maar het lukte niet. Het kleine huisje begon zó te schudden!"

Adrie met opa en oma achter het oude huis aan de Wilhelminastraat te Stavensisse.

Het wordt inderdaad een hopeloze zaak.
 Hier is nooit voor geoefend of getraind.
 Ze moeten maar zien of het gaat en of ze het goed doen. Niet doen
 betekent in elk geval de verdrinkingsdood.
 Hoor de stormwind weer eens brullen...
 Veraf en dichtbij.
 Zie opa eens stommelen om overeind te blijven.
 Hij, met zijn ernstige hartkwaal.
 Hoe houdt hij het uit?...
 Ach... weer zo'n felle rukwind!
 O, wat gaat het toch te keer.
 Juist als de laatste zijn plekje op de goot wil innemen, schréúwt de oom
 dat het niet kan!...
 Ze moeten weer weg...
 Het huisje zal aanstonds instorten.
 "Kom gauw, opschuiven naar het huisje van de burenen!"
 Ze voelen en zien hoe hun huisje schudt en wankelt.
 Zullen ze nog op tijd het buurhuisje bereiken?...
 O, wat een verschrikkelijke momenten toch!
 Midden in dit dodelijk tijdsgewricht schurken ze zo goed en zo kwaad als
 dat kan wat op.
 De eerste is er...
 Nu nog de tweede, de derde, de vierde!...
 Vreselijk, zoals het huis nu heen en weer gaat.
 Nog éven!
 In doodsnood probeert de laatste ook van deze gevaarlijke woning af te
 komen.
 En dán... juist op dat moment... o, wat is dat voor een geluid, boven de wind
 uit?...
 Het huisje stort in!
 Woest worden de brokken steen meegesleurd door het woedende water.
 De laatste... de vijfde... is nog precies op tijd op het dak van de burenen.
 Van Bello, de hond, is geen spoor. Hij meldt zich ook niet!... En wat de vijf
 gezinsleden betreft: Daar zitten ze nu op het huisje van de burenen.
 Veilig?...
 O, wat is dat?...
 Een grote schrik vaart door hen heen.

Nu begint dit huisje ook te schudden en te wankelen.
 En een ander huisje is er niet.
 En het water kolkte en het golft...
 Hun eigen huisje is al helemaal verdwenen in deze kolkende golven. Waar
 moet nu nog uitkomst vandaan komen?...

*Adrie op schoot bij haar moeder in
 kamp 't Harde tijdens de oorlog
 op de Veluwe/Doornspijk.*

*Mevrouw Aarnoudse vertelt haar
 verhaal*

2. Toen gebeurde er iets verschrikkelijks

Adrie Brouw, nu in Spijkenisse woonachtig, werd in Doornspijk (wel een voorliefde voor Spijk dus) geboren, een Veluweplaats vlak bij 't Harde. Dat was op zondag 6 augustus, 1944. Zowel een oorlogs- als een zondagskind dus... Doornspijk was overigens niet hun vaste woonplaats, ze waren daar in 1944 met de hele familie geëvacueerd uit Stavenisse, vanwege de oorlogsinundatie van de landerijen op Tholen. Later keerden de familie weer terug en men kan dus uitrekenen dat Adrie Brouw op 1 februari 1953 8½ jaar oud was.

Ze woonden door omstandigheden bij haar grootouders in, die haar ook grootbrachten. In 1986 vertelde zij ons daarover:

"Dat waren heel lieve mensen, die erg goed voor me zorgden. Dat kon niet beter. Ik was zeker niet de slechtsverzorgde daar, tussen al die ooms en tantes en dat waren er bij elkaar een stuk of zeven. Mijn oma overleed op 17 januari 1951, ze was toen pas 54 jaar. Dus toen de ramp kwam was opa al weduwnaar en hij was 62 jaar.

Eén oom zat als soldaat in Indonesië. Toen hij terugkwam was dat een groot feest, dat weet ik nog wel. Een buurjongen, die gelijk met hem gegaan was, kwam nooit terug en dat was erg triest, voor die mensen. Ik was toen een jaar of vijf, zes, maar ik herinner me het nog best..."

In de nacht dat de ramp losbrak, lag Adrie rustig in de bedstee te slapen, in tegenstelling met haar huisgenoten die druk in de weer waren, vanwege de angstaanjagende stormwind en het al maar stijgende water. Ze waren al lang op, maar Adrie merkte daar niets van. Ze hadden het er wel over om haar wakker te maken, maar ze lieten het kind echter toch maar doorslapen. Misschien liep het nog wel goed af.

Wel waren ze ijverig bezig de spullen maar vast naar boven te sjouwen, als de nood dan aan de man kwam, konden ze het daar nog wel overleven. Tja, zo dacht iedereen er over. 't Stormde wel vaker. Je moest natuurlijk voorzorgsmaatregelen treffen, maar het was altijd nog goed afgelopen. Op een gegeven moment werd Adrie toch wakker gemaakt en uit bed gehaald. De toestand werd kritiek! Ze waren juist bezig een kokosmat aan het oprollen, kan mevrouw Aarnoudse-Brouw zich nog herinneren. En ergens scharrelde ook Bello, de hond, rond...

Zoveel mogelijk huisraad werd naar de zolder gebracht, ieder was druk in de weer. De twee ooms waren naar het dorp gegaan om oude mensen uit

de polder te helpen en ze naar hoger gelegen plaatsen te brengen.

"Adrie, je moet je aankleden, deerntje, want het is zo erg met de storm, elk ogenblik kunnen de dijken breken!"

Nu, dat was voor het meisje wel een ongewone gewaarwording, om midden in de nacht hun kleren aan te trekken. Dat zou ze dan maar vlug doen. De volle omvang van het grote gevaar waarin zij verkeerden, drong nog lang niet tot het pas ontwaakte kind door. Toen ze zich aangekleed had, gingen ze met z'n allen rond de warme kachel zitten om een bakje koffie te drinken. Toen was er gemorrel aan de deur. Hé, het buurmeisje kwam binnen. Wat zou die hebben? Ze keek eigenlijk best een beetje vrolijk.

"Het water gaat zakken!" riep ze blij. "Het gevaar is waarschijnlijk geweken..."

Dat was een goed bericht. De bezorgde mensen rond de kachel klaarden er zichtbaar van op. Ze voelden de angstige onzekerheid verminderen. Zou het misschien toch nog mee mogen vallen?

Wat zou dat te hopen zijn voor mens en dier.

Voor het vijftal, hier in de nu nog warme kamer.

Voor het vee in de grote en kleine schuren.

Voor Bello, de hond, die het ook niet vertrouwt, met die angstige, bulderende stormwind...

Ja, het zou te hopen zijn, dat het gevaar geweken was. Máár...

Ze weten niet dat er een polderdijk zojuist doorbrak en het water van de ene in de andere polder liep, waardoor het korte tijd zakte. Maar de grote stroom uit zee, houdt aan. Houdt schrikbarend aan zelfs. Dat zullen ze spoedig merken.

Het water komt weer op de oude hoogte en stijgt nog hoger en hoger.

Binnen zien ze het niet, maar in de verte komt een verschrikkelijke golf aanzetten. Een zwart monster, met een pijlsnelle vaart. Een andere oom van me liep naar de keuken en riep tot opa: "Pa, het gaat niet goed, er komt water onder de keukendeur door!"

Opa was gelijk bezorgd voor de varkens. Als het al zo ver was met het water, moesten de dieren nodig de vrijheid krijgen. Hij riep naar mijn oom: "Maak dan de varkens maar los!"

Toen gebeurde er iets verschrikkelijks!...

Mijn oom Sjaak deed de deur open en die sloeg met geweld naar binnen. Een enorme hoeveelheid water dreunde naar binnen. We wisten niet hoe

snel we boven moesten komen.

In paniek de trap op.

In mijn hand had ik iets. Dat hield ik stevig vast. Het was een doosje wybertjes, dat ik zaterdag van mijn moeder had gekregen. Met het doosje stijf in mijn hand gedrukt, beklom ik de trap.

't Was allemaal erg paniekerig, natuurlijk. Toen ik boven aan de trap kwam, zal ik me aan iets vastgegrepen hebben, denk ik, en toen... o, toen liet ik dat doosje dropjes in het water vallen!"

Het feit dat mevrouw dit zich nog feilloos weet te herinneren, duidt er wel op hoe zwaar dit op dat moment woog!

Een doosje wybertjes, zomaar verdwenen in het grauwe, vijandige water. Ze had er zich zo op verheugd deze lekkernijtjes zuinig op te maken en nu dit...

't Was niet het enige dat diep in haar kinderziel gegrift werd. Het één volgde nu op het ander.

Ontzettend was en bleef het.

Met geweld stormden ook de anderen de trap op, haastig, om het omhoog brullende water voor te blijven.

't Was onvoorstelbaar! Eer de vijfde boven was, stond het water al tegen de zolder aan. En dan mijn opa, die zwaar hartpatiënt was.

Als hij in het normale leven de trap op naar boven moest, dan ging hij eerst gauw een poosje op een stoel zitten en zat hij hevig te hijgen. Hij had er ook nog astma bij. Het is een wonder dat die man het volhield.

Daar zaten we dan. Op zolder. Het huisje begon te schudden. We zouden het hier nooit lang kunnen uithouden, als het zo door ging.

En het ging zo door!

Het werd zelfs nog erger...

Mevrouw Aarnoudse-Brouw doet geen enkele poging om het verhaal dramatischer te maken dan het al is.

Ze vertelt het nuchter en zakelijk.

Althans, dat probeert ze, maar ze bekent dat het haar altijd weer diep aangrijpt, als ze er aan terugdenkt. Het vertellen van haar belevenissen beschouwt ze dan ook niet als een luxe. Toch vertelt ze die zeer welwillend, omdat ze er vanuit gaat dat men het weten moet, hoe het er aan toe ging. De echte werkelijkheid! Niet overdreven, maar ook niet bagatelliserend.

”Ik kwam op die zolder, zonder kousen of schoenen aan. Daar had ik nauwelijks tijd voor gehad om die aan te trekken. Maar hier op zolder was het bar koud. Mijn kousen waren er niet en daarom trok ik maar een paar

sokken aan, van een van m'n ooms. Veel te groot natuurlijk, maar lekker warm. Ik heb ze steeds aangehouden. Mijn schoenen stonden beneden... in het water. Het was maar goed dat mijn jas wél boven was. Die kon ik dus aantrekken.

Behalve het stormgebulder hoorden we buiten nog iets. Het klonk boven het gebulder uit.

Het was het noodgeschrei van het vee!...

Het ging je door merg en been.

Naast ons huis stond een grote veeschuur. De angstige doodscreten waren niet om aan te horen.

Voor hen was er geen redding...”

Het grijpt mevrouw Aarnoudse ook nu nog aan, terwijl ze dit vertelt, maar het schrikbeeld blijft gelukkig niet meer zo lang in haar gedachten aanwezig als in de eerste jaren na de ramp. Toen kon ze er maar beter niet aan denken of te praten.

Ja, het vastgebonden vee, voor hen was er heel wat minder kans om te overleven dan voor de ”vrije” mens. Trouwens ook de mens kwam in grote nood. Mevrouw: ”Ik kan me nog goed herinneren dat opa zei: ”Laten we maar bidden om behoud...” We bogen onze hoofden en onze knieën. Daar lagen we en baden. Ieder voor zichzelf. In stilte. We wisten dat het wel hoorde, al stormde het nog zo hard...”

Het is nog een gunst als je in grote nood bidden mag tot Hem in Zijn hand ook de zee is. Er gaat toch een zekere rust vanuit. De zolderbewoners keken weer om zich heen.

Waar was Bello eigenlijk?

Was hij weggekropen in een veilig privé-plekje, net als bij onweder? Durfde hij, vanwege de dreiging buiten, niet te blaffen of te janken?

Waar was hij?

Niemand die het wist.

Ieder was te druk met eigen lijfbehoud, in de strijd waarin het toneel steeds wisselde.

Bello... het was zo'n lieve hond!

3. Tocht over dakgoten, golfdakjes en hoge daken

We gaan weer verder met de situatie op het dak.

De spanning neemt toe.

Er blijft nog maar één mogelijkheid over.

Maar die is zó riskant!...

Er drijft een zinken golfplaat, een drijvend wagendak. Dat drijvende golfplattendak van de schuur was het enige dat nog redding kon brengen.

Mevrouw Aarnoudse huivert nog als ze er aan terugdenkt.

"Onze burens waren reeds vertrokken. We besloten het te wagen om op dit dak over te 'varen', met al dat verschrikkelijke water om ons heen. Eén voor één zijn we er mee overgegaan. O, als ik er nog aan denk. Als ik het nu nog doen moest deed ik het voor geen geld. Geen duizend gulden!... Ik zou het niet meer durven, maar de dood zat ons toen zo dicht op de hielen, dat er van durf geen sprake meer was. Je móest... wilde je tenminste nog een poging wagen om in leven te blijven. Ik was het enige meisje, beter gezegd, het enige vrouwspersoon, want mijn tante die voor het huishouden zorgde, was toen juist met vakantie naar Rotterdam en heeft de ramp hier niet meegemaakt.

Ja, ik moest ook het zinken dakje op, naar de 'overkant'. We moesten nu eenmaal van dat oude huis af. Het bleek achteraf heel juist gezien, want de laatste was er maar net goed en wel af, toen het huisje instortte. Zo ging dat steeds, net op het nippertje. En als we toen nog maar veilig waren! Dat was niet het geval. We moesten weer op een andere schuur klimmen en we gingen ook over het oude kerkje van vroeger heen, dat stond ook weer tegen een huis aan. We gingen steeds hoger inplaats van lager, want daar stond allemaal water. De schuren lagen hoger, dus daar gingen we door de dakgoten. Bij ons eigen huisje stond het water al over de dakgoot heen, voor dat het instortte.

Nee... ze droegen me niet, ik liep zelf door die dakgoten. Tenslotte, na deze barre tocht, kwamen we bij een vrij hoog huis, gelegen tegen een boerderij aan, die zomaar midden in het dorp stond.

O, wat snakte je toen om naar binnen te gaan, naar een beetje warmte en

zo. Maar dat ging daar niet. We werden er niet binnengelaten.

Dat viel erg tegen. We kwamen gewoon niet meer verder en zijn daar kleumend op dat huis blijven zitten totdat het licht werd...

Die andere oom, Willem, waarover ik al vertelde, die naar het dorp was gegaan voor reddingswerk, maakte zich natuurlijk vreselijk ongerust over ons. Hij is boven op de kleuterschool geklommen om te kijken of hij nog levenstekenen zag, onze kant uit. Wij hebben toen geseind door het aansteken van lucifers. Een eindje van ons af zaten mensen boven op een dak, omdat de dakgoot ook al onder water stond.

Deze mensen zijn gered, want mijn oom zag de seinen, ook van die kant en is toen met zijn groepje en met roeiboten er op afgegaan. Dat was heel moeilijk, want overal lagen bossen stro en stukken hout, allemaal uit die schuren daar. Bovendien dreven er dode koeien en andere dieren. Toch is het mijn oom gelukt, die mensen te redden."

Mevrouw Aarnoudse vertelt ook nog iets over het aanbreken van de dag, toen het licht begon te worden en alles wat bedekt was geweest door de duisternis, nu openbaar werd.

Dat was een verschrikkelijke gewaarwording.

Wat daar, bij daglicht, in Stavenisse aanschouwd werd, grensde aan het ongelooflijke. Het was in een woord ontzettend. De aanblik had iets apocalyptisch en herinnerde gelijk ook aan de zondvloed van Noach, hoewel de parallellen niet helemaal door te trekken zijn.

"Het is haast niet uit te drukken, wat voor ellende je toen zag. Alles was ingestort. We hebben mensen zien drijven en schreeuwen om hulp. Van alle kanten kwamen die kreten. Het waren daar allemaal kleine huisjes die waren ingestort. Sommige mensen waren helemaal verkleumd door de kou. Ze hingen in telefoonpalen en lichtmasten. Ze moesten met geweld worden losgetrokken, zo hadden ze zich al die tijd vastgeklemd. Dat alles zag je veelvuldig om je heen. Nee, het is niet te beschrijven. Dat moet je echt meegemaakt hebben...

Gelukkig werden we, toen het dag werd, door mannen met een roeiboort van het dak gehaald en naar het gemeentehuis gebracht. Niet zozeer vanwege het feit dat we in het gemeentehuis terecht kwamen, maar vooral omdat het daar zo'n beetje de hoogste plek van het dorp was en dat was natuurlijk heel belangrijk in die tijd.

De geredden werden zo goed mogelijk verzorgd. Het eten en drinken dat

daar voorhanden was, werd onder ons verdeeld.

Er waren toen ook heel mooie dingen te zien. Het was tenminste geweldig ontroerend, als je zag hoe mensen die van elkaar dachten dat ze verdronken waren, elkaar in de armen vielen!

Als je dat zag... dan zouden je de tranen in de ogen springen... en dat gebeurde ook ruimschoots in die dagen."

Mevrouw Aarnoudse wil eerlijk blijven, er waren ook nare dingen om te ervaren. Sommigen konden, zelfs in deze hoge nood, hun oude vete's niet vergeten en lieten mensen letterlijk in de kou staan of zitten. Zij heeft zelf aan de lijve ondervonden wat het wil zeggen als je niet welkom bent en men je tijdens het grootste levensgevaar op het dak laat zitten. Dat komt haar nog steeds als volkomen onbegrijpelijk voor en ze verbaast er zich op het hoogst over...

Ze wil er eigenlijk het liefst helemaal niets over zeggen. Het kwam ook maar zeer beperkt voor. De samenwerking onder de mensen stond, over het algemeen, op een hoog peil! Maar ja, die uitzonderingen...

Hervormde kerk Stavenisse, links de pastorie.

4. Hij had niets anders gedaan dan mensen redden...

Aarnoudse in de ramptijd.

Bij het vele spontane hulpbetoon in de rampgebieden, dat samenbindend werkte, kwamen er ook negatieve dingen voor. De heer Aarnoudse – Adrie's man, die politiefunctaris is, weet daar ook wel iets over te vertellen: "Mijn broer zat bij de Koninklijke Marechaussee in Apeldoorn en was toen in uniform naar het rampgebied gekomen (zonder uniform kwam je niet op het eiland Tholen). Hij kwam met een amfibie-voertuig mee en hij ging op bezoek bij een andere broer; die werkte aan de dijk tussen St. Annaland en Stavenisse. Hij kon daar meerijden met een legervoertuig. Onderweg brachten enkele burgers een kerel bij hem die ze gesnapt hadden, toen de man lijken beroofde. Daar sta je natuurlijk wel even van te kijken. Welk een mentaliteit hebben zulke mensen!... Mijn broer heeft de man meegenomen en aan de Rijkspolitie overgeleverd. Verder heb ik daar nooit meer iets van gehoord."

Nu we toch met meneer Aarnoudse spreken horen we ook nog iets meer

over zijn rampervaring. En dan blijkt dat we ook weer op het eiland Tholen terechtkomen:

"Ik woonde in Oud-Vossemeer en dat is droog gebleven. Het eerste wat ik van de ramp hoorde, was toen ik naar de kerk ging. Daar hoorden wij nog niet dat er een ramp gaande was, maar wel dat de dijken doorgebroken waren. Ik had er geen notie van wat dat betekende. Ik dacht, hier en daar dan een beetje water. Ik had er totaal geen voorstelling van.

Maar we kwamen zondagsmiddags uit de kerk, we woonden buiten het dorp richting St. Annaland, en daar zagen we onderaan de dijk allemaal mensen lopen. Het waren vluchtelingen. Toen gingen we eigenlijk beseffen wat er aan de hand was. Die mensen hadden wat spulletjes bij zich en waren gevlucht voor het aanstormende water. Ze gingen onze richting uit omdat het bij ons nog droog was. 's Middags zijn mijn broers met bussen naar de dijken toegegaan en die hebben tot 's nachts toe, met vrijwilligers uit het dorp, mee gevochten om de dijken heel te houden, met dat hoge water. Ze hebben met zeilen geprobeerd die gaten te dichten. Ik moet zeggen... die eerste week van de ramp... die leek wel een jaar te duren. Er gebeurde zo ontzettend veel, dat is onbeschrijfelijk. De helicopters kwamen, de dukws kwamen, Amerikaanse militairen uit Duitsland en ook vele andere soldaten, ik weet niet waar vandaan..."

Na deze eerste ontboezeming vragen we aan Aarnoudse, over welke kerk hij het had en hoe oud hij toen was.

"Ik was toen negen jaar en de kerk waarover ik het had was de Chr. Geref. kerk. Niemand in de kerk, ook de ambtsdragere niet, hadden m.i. in de gaten wat er nu werkelijk aan de hand was. Daar zijn wel veel verhalen over. Ik heb een zwager die uit Tholen kwam en diens broer was visser. Nu, u weet wel, een visser is verkleefd aan het water. De man kwam die hele nacht niet op bed, want de vissers hadden wel in de gaten dat het niet pluis was.

Nu, die jonge visser was 's nachts natuurlijk bij zijn schip te vinden, dat in de haven lag en is zondagsnachts met zijn roeiboot de Bergsepolder ingegaan, bij Halsteren, die ook is ondergelopen, en pas zondags is hij weer teruggekomen. Hij had niets anders gedaan dan mensen redden..."

5. Bello

We gaan terug naar mevrouw Aarnoudse en vragen haar nog wat over haar grootvader. Ze vertelt dat opa behoorde tot de Oud-Gereformeerde Gemeente: "U weet wel, van Leen Potappel en ds. Van der Poel. Opa was een heel lieve man." Het is duidelijk dat de kleine Adrie erg aan hem gehecht was.

Maar hoe was het met Bello, de hond?

"Het water steeg en steeg maar en we verloren Bello uit het oog. Je had alle energie en aandacht nodig voor jezelf. We wisten niet wat er van de hond geworden was. Toen we zelf gered waren vroegen we ons steeds af hoe het toch met onze Bello zou zijn. Niemand kon er iets over zeggen."

Ondertussen probeerde de hond ook het vege lijf te redden. Vermoedelijk zat hij op zolder toen het huisje instortte en kwam hij, mét het huisje in het kolkende water terecht. Maar een dier is niet minder op lijfsbehoud bedacht dan een mens, dus toen de hond een baal stro ontdekte die ook door het water werd voortgesleurd, kroop hij daar op. Door de wisseling van eb en vloed, bleef het diertje met zijn zonderlinge vaartuig in de buurt van het ingestorte huis ronddrijven, wachtend en verlangend en zeg maar gerust hopen, op de bekende stemmen van hen waar hij een huisgenoot van was.

Hij bleef op de strobaal en het was de vraag of hij ooit gered zou worden. Mensen gingen voor, zoals altijd en zoals ook begrijpelijk is.

Wie dacht er aan een hond die op een baal stro dreef?

Men had wel wat anders te doen...

De hond zal verlangd hebben naar voedsel.

Waar moest dat vandaan komen?

De toekomst zag er weinig rooskleurig uit voor Bello. De zondag bracht hem geen verlichting.

Grauw zag het er overal uit en niets dan water ontdekte zijn doodmoe wordende honde-oog. Twee dingen vervulde zijn hondehart: Voedsel én... nog feller... de mensen, waar hij zich bij thuis voelde. Waar hij *bij* hoorde!...

't Werd donker om hem heen.

Een nieuwe nacht lag voor hem, met nog steeds het woedende stormgebruis. Een nacht vol honger en verlangen.

Bij elk apart geluid spitste hij zijn oren.

Het mocht de stem van zijn kleine bazinnetje eens zijn... of... nóg sterker, de praat van zijn baas. De oude baas, Adrie's opa. Het mocht niet zo zijn en de lange nacht vergeleed. Het duurde lang voordat het licht werd. In de toestand kwam geen verandering. Tientallen dode collega-dieren dreven langs hem heen. De wereld was voor hem onherkenbaar geworden. Hij zocht naar iets vertrouwds, zoals een hond doet.

Tevergeefs...

Hij hield het niet langer uit.

De natuur, die zich zo wreed tegen hem gekeerd had, ontfermde zich tenslotte over hem.

Hij viel in slaap.

En zo dreef daar die baal stro heen en weer, met zijn lieve last.

Een hond... zonder een vleugje ras in zijn lijf, of het moest van de bekende vuilnisbakken geaardheid zijn. Maar toch... een hond... een levend wezen, waarnaar werd uitgezien.

"Waar zou Bello toch zijn?" vroegen wij ons steeds weer af.

Ja, waar?...

Niemand die het wist.

's Maandags ging een oom van mij met een boot er op af om eens te kijken wat er nog overeind stond...

En toen?...

De oom dobberde daar maar wat rond in zijn bootje.

Wat een toestand met al die ingestorte huizen.

Het eigen huisje was klein, maar gezellig.

Hé... wat dreef daar?

Een baal stro.

Nou ja, niets bijzonders aan.

Of... lag er iets op? Bewoog het? Gauw even gaan kijken.

Een paar krachtige slagen met de roeispaan en hij kwam langszij.

Nee, maar... die slapende hond... dat was Bello!

Mevrouw Aarnoudse: "Hij heeft de hond meegebracht naar ons. Dat beest

was zo blij!

Dat is niet te beschrijven.

Wat was dat beest blij dat hij weer bij ons was. Onbeschrijflijk!"

Mevrouw Aarnoudse zegt tweemaal hetzelfde, onbewust. Ze wil tóch beschrijven wat niet te beschrijven is.

"Bello had natuurlijk een verschrikkelijke honger. Nu waren er op deze maandag voedselpakketten uitgeworpen en één daarvan was in de haven terechtgekomen. Dat pakje hebben ze er toen uitgevist, maar de inhoud was, door het vieze water dat in de waren gedrongen was, niet meer te eten. Maar Bello had zo'n honger, die heeft daar pakjes boter staan te eten, die uit die zak kwamen!... Dat was vermakelijk om te zien.

Bello was een ontzettend lieve hond, al was het dan maar een vuilnisbakkenras. Hij is wel een jaar of twaalf oud geworden en hij was altijd bij opa te vinden.

Nogmaals: Bello was na zijn redding geweldig blij, dat hij ons weer zag, maar wij ook, dat hij weer bij ons was!"

6. *We werden op onze wenken bediend...*

Dezelfde maandag, 2 februari 1953, ging er vanuit Stavenisse een schip naar het oude stadje Tholen, met een aantal geredden. Adrie Brouw was daar ook bij, alsook haar opa en... niet te vergeten... Bello!

De tocht op zichzelf was niet zo fijn, want ze zaten als haringen in een ton. Er moesten zoveel mogelijk geredden mee.

"We hebben in Tholen nog bij familie geslapen en toen gingen we met een boot naar Ossendrecht. Daar hebben we in een kazerne overnacht. Gelukkig werden er ook kleren uitgedeeld, want je had niets meer dan wat je aanhad. Er liepen zelfs nog mensen in hun nachtgoed.

Tenslotte kwamen we terecht in een vakantie-oord van de Nederlandse Heidemaatschappij, 'Bos en Ven' te Oisterwijk, dat was ingericht voor bejaarde geredden van de ramp. Nu ja, ik was uiteraard geen bejaarde, maar ik mocht wel fijn bij opa blijven daar. Mijn ooms kregen een andere

Opa Brouw samen met Adrie in "Bos en Ven" te Oisterwijk.

bestemming. Die kwamen in kamp 'Baarschot' in Middelbeers terecht. Bij die bejaarden vond ik het best fijn, al verveelde ik me natuurlijk ook weleens.

Ik ging er gewoon naar school. Binnen in het vakantieoord was het eigenlijk best sjiek. Heel netjes. Overal had je personeel voor en er waren ook verpleegsters om de oude mensen te verzorgen. Het eten was er best en het personeel zorgde enorm goed voor me, ook toen ik ziek werd en de mazelen kreeg. Als enig kind daar, werd ik natuurlijk behoorlijk door hen verwend. Ook opa had door al het gebeuren een flinke klap gekregen en kwam op bed terecht, maar hij is er weer bovenop gekomen. Toch was het daar geen trieste tijd, want er viel altijd wel wat te beleven.

Dat was dus echt uit de kunst. Je werd er gewoon een beetje op je wenken bediend. 't Was te vergelijken met vakantie. Als je klachten had werden die serieus genomen. Ik weet nog dat ik 's middags altijd jam op m'n brood kreeg. Jam is niet mijn lievelingskostje, dus ik kon op het laatst geen jam meer zien. Als het etenstijd was voor de lunch en voor het diner, werd er keurig omgeroepen dat het tijd was. We gingen dan naar de grote eetzaal. Ik weet nog goed dat we altijd vrijdags een roomsoes haalden in plaats van vla.

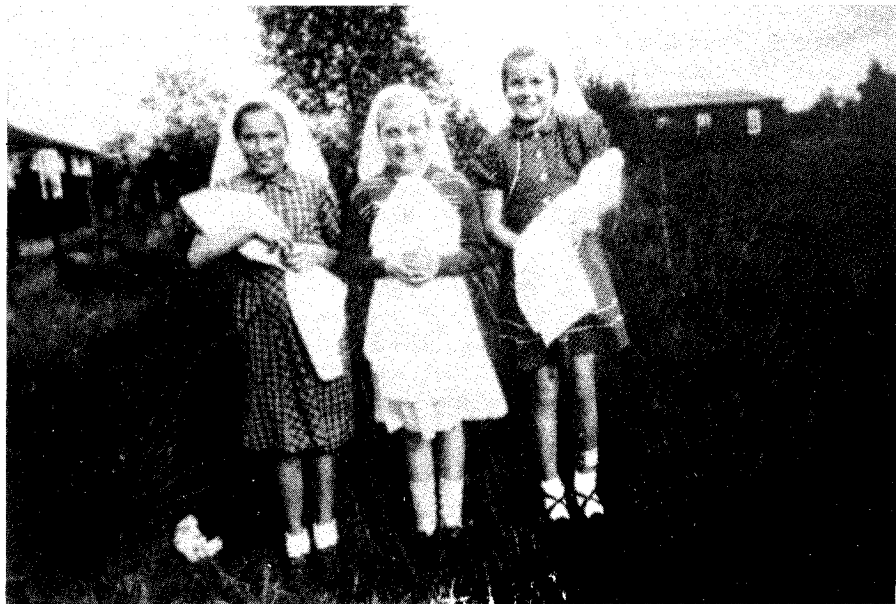
Je mocht je wensen kenbaar maken. In plaats van jam kreeg ik toen elke keer een gebakken ei. Later vroeg mijn tante of ze dat wat afwisselend wilden serveren en ook dat kwam voor elkaar. Op school werd ik weleens geplaagd. Ik kwam van een boerendorp en droeg lange vlechten met strikken er in. Dat waren ze daar niet gewend. We schreven toen nog met pen en inkt en één was er altijd zo lollig om die pen aan mijn strikken af te vege... Maar al met al was het toch wel een goede tijd, daar in Brabant.

Mijn ene tante, die tijdens de ramp in Rotterdam zat, is ook naar Bos en Ven gekomen. Die had het natuurlijk ontzettend benauwd gehad in Rotterdam toen zij hoorde hoe het in Stavenisse was gegaan. Ze zat hevig over ons in en wist niet wat ze er van moest denken. Ze hoorde niets over ons, want de verbindingen waren verbroken. Het duurde een lange tijd voordat zij bericht kreeg hoe het met vader, de broers en mij gesteld was en toen pas kwam ook zij naar Bos en Ven.

De ooms in Baarschot gingen aan de dijken werken, op de jongste na, Dirk, die moest nog naar school. Oom Willem zorgde voor de huishouding.

Op de duur moest Bos en Ven weer leeg, want er kwamen weer vakantieasten. Verschillende mensen gingen terug, maar voor ons duurde dat heel lang, omdat wij geen huis meer hadden. Wij zijn toen na een half jaar ook naar Baarschot gegaan. Het bleef echter zwerven, want vandaar gingen we weer terug naar Oisterwijk, naar zomerkamp "De Staalberg" en daar werden we ondergebracht in vakantiehuisjes. Toen het winter werd, werd het daar te koud en zijn we naar Middelburg gegaan en verbleven daar in Hotel Terminus.

De voorzieningen waren er niet zo best. Ik lag in een kinderledikantje waar ik niet in paste. Ik moest mijn voeten tussen de spijlen doorsteken, anders kon ik er niet in. Dat beviel me helemaal niet!... Maar er was niets anders, dus het moest wel. We begonnen best te verlangen naar een eigen huisje. Dat duurde echter tot mei 1954. Toen pas keerden wij terug naar Stavenisse. Als kind pas je je snel aan, als het om de taal gaat. Dat had ik dus ook gedaan en daardoor sprak ik een mengelmoesje van Zeeuws en Brabants. Dat was ook enigszins het geval met de schrijfwijze. Op de ene school moest ik recht en op de andere moest ik schuin schrijven. Ik kon het tenslotte op beide manieren..."

Adrie Brouw (midden) met twee vriendinnetjes, Janny de Berg en Dinke de Jong in kamp Baarschot te Middelbeers

7. 'Alstubliefst Majesteit...'

Mevrouw Aarnoudse vertelt ons dat zij tijdens hun omzwervingen in Brabant en Zeeland steeds in gezelschap verkeerden van een andere familie uit Stavenisse. Ze raakten er mee bevriend en... toen ze hun nieuwe huizen mochten gaan bewonen, de Noorse woningen, kwamen ze schuin tegenover elkaar te wonen. Dat was een leuke verrassing.

"Het waren echt mooie huizen. In ons oude huisje hadden we geen elektrisch en geen waterleiding. Het was dus een enorm verschil. Voorheen hadden we altijd een petroleumlamp gebruikt en als toilet fungeerde een emmer..."

De Noorse woningen...

Ze betekenden voor verschillende rampgebieden een grote uitkomst.

Een geschenk uit Noorwegen.

In Stavenisse werd er zelfs een belangrijke straat naar genoemd. De koning Haakonstraat!

De Noorse koning kwam er in eigen persoon voor naar Stavenisse om in ogeschouw te nemen hoe één en ander was gerealiseerd. Het werd een officieel maar tegelijkertijd ontspannen bezoek, dat koning Haakon VII bracht in gezelschap van H.M. Koningin Juliana en Z.K.H. Prins Bernhard.

Er waren erepoorten en versieringen. Vlaggen hingen uit en het werd nog zonnig ook.

Vroeg in de morgen van de 13e augustus 1954 waren de eerste belangstellenden er al en verder in de morgen nam het aantal bussen en auto's toe.

Er kwamen mensen uit het Goese land voor film, radio en krant. Rond één uur zaten er al tientallen op de dijk aan de haven. Aan het eind van de Molendijk zagen ze de versierde molen van Van de Slikke. De Hollandse drickleur en de Noorse vlag in top. Van wiek tot wiek spandoeken met vlaggetjes. In de Haakonstraat zelf, stonden ook nog sparreboompjes.

Veel voorbereidingen werden getroffen en nog eens gerepeteerd, maar om half drie was het zover.

Na de opening van de "Koning Haakonstraat" (met burgemeester Verburg).

De koning Haakonstraat stond gereed om geopend te worden, door hem naar wie de straat genoemd was. De straat lag er mooi bij met z'n 19 solide dubbelwandige uit hout opgetrokken woningen. Gelijkvloers waren er twee kamers en een grote woonkeuken. Op de 1e etage waren vier ruime slaapkamers, waarvan één met een vaste wastafel. Een geschenk van het Noorse volk. Van de 450 woningen in Stavenisse werden er tijdens de ramp 125 verwoest. De opbouw was krachtig ter hand genomen en nu was ook de koning Haakonstraat zover om door de koning geopend te worden.

Burgemeester L.A. Verburg kwam in vol ornaat voorbij, terwijl de motoren ronkten en de limousines kwamen "aanglijden". Bij de haven stond het vol met volk en ook op het dak trof men mensen aan, maar nu wel geheel anders dan tijdens de ramp.

Uit één van de drie fraaie wagens stapte de commissaris van de Koningin in Zeeland, Jhr. Mr. A.F.C. de Casembroot, ook al in vol tenue. Uit een andere auto kwam de hon. vice Consul van Noorwegen te Vlissingen, de heer K. van Everdingen, met H.M. Kamerheer in buitengewone dienst, H.A.A. Baron Collot d' Escury uit Kloosterzande...

Nu was het wachten op de 'Piet Hein', het koninklijke jacht van het koninklijke paar.

Daar kwam het al in zicht...

Iedereen rekte zich uit.

Even later gleed het sierlijke jacht de haven van Stavenisse binnen.

Onder gunstige weersomstandigheden was het schip met veel zon van Numansdorp hierheen gevaren. Er was, speciaal voor dit hoge bezoek, een loopbrug gebouwd, waaromheen een juichende bevolking stond, zwaaiend met vlaggetjes...

Daar stond onze koningin. Ze had een mooie grijze japon aan en een grijze stola.

Koning Haakon en prins Bernhard waren gestoken in admiraalsuniform.

Het officiële welkom geschiedde op plechtige toon, door Commissaris, Burgemeester en andere vertegenwoordigers.

En toen... toen was daar ook een meisje van een jaar of tien. Een leuk kind. Ze kwam er wel moedig, maar toch een beetje verlegen aanstappen. Ze

"Asjeblieft Majesteit."

liep zomaar op H.M. de koningin toe.

Wie was toch dat aardige kind?...

Wel, niemand anders dan onze Adriana Brouw uit Stavenisse.

"Asjeblieft Majesteit!"... zei Adriana met trillende maar duidelijke stem en overhandigde haar toen tegelijk een prachtig boeket lila orchideeën. Adrie Brouw zal dat nooit meer vergeten. Net zomin of nog minder het feit dat de koningin in haar wang kneep en toen zei: "Dank je wel, hoor..." (Eigenlijk moest ik alstublieft zeggen dat had de burgemeester een paar maal uitdrukkelijk gezegd, maar door de zenuwen schijn ik toch nog *asjeblieft* gezegd te hebben...).

De omstanders genoten van het tafereeltje, dat tegelijk de finale was van deze start.

In de Haakonstraat stonden de mensen rijen dik en ook waren er de schoolkinderen en de muziek.

Ieder keek uit of de stoet er nog niet aankwam.

Opeens klonk de kreet: "Daar komen ze!..."

Voor de erepoort stonden de woorden: "Vi takker det Norske Folk" (Wij danken het Noorse volk). Men bracht er de Noorse vorst een nieuwe ovatie.

Eerst stapte prins Bernhard uit, gevolgd door koning Haakon, daarna de koningin. Aan de ene kant stonden de wethouders en de raadsleden. Burgemeester Verburg stelde hen voor aan koning, koningin en prins. Weer maakte zich een kind, een jongetje nu, los uit de menigte. Met vrijmoedigheid stapte het ventje op het hoge gezelschap af, daar bij dat tafeltje.

Ook dit kereltje is al eens genoemd in onze verhalen over Stavenisse. Het was n.l. Koosje Hage, het broertje van Arie Hage, die door Arie toen op de dijk in veiligheid was gebracht. Hij mocht het kado van Stavenisse aan koning Haakon aanbieden. Het was een zeeuws broodmes, met een broodplank, waarin de woorden: "Stavenisse takker det Norse Folk", waren gebeiteld.

Koosje Hage op weg om koning Haakon de broodplank met broodmes aan te bieden. (Heeft hier jasje nog aan en de pet nog niet op).

Koosje deed het feilloos en koning Haakon nam deze kadootjes lachend in ontvangst van de totaal niet verlegen Koosje Hage. Men had er veel pret om...

Het mes werd al spoedig gebruikt.

Dwars over de Haakonstraat was een lint gespannen in de Noorse Nationale kleuren. De koning nam het Zeeuwse broodmes met het prachtig snijwerk en met een forse snede van dit mes was de koning Haakonstraat door Zijne Majesteit zelf geopend...

Direkt zette de muziekvereniging het Noorse volkslied in, terwijl zestig kinderen uit de hoogste klassen, zonder enige hapering twee coupletten in het Noors meezongen. Het was ze feilloos geleerd met medewerking van de Noorse predikant te Rotterdam, burgemeester Verburg en dirigent Geluk. De goede uitspraak verbaasde de koning zichtbaar. Hij saluerde.

Prins Bernhard deed dat ook.

En... Koosje Hage nam zijn petje af!

"Dat was een machtig mooi, een ontroerend ogenblik"... schreef de verslaggever van de E.B. De koning toonde zich zichtbaar dankbaar, na dit alles.

De heer Geluk werd aan prins Bernhard voorgesteld en hij legde uit op welke wijze het Noorse volkslied was ingestudeerd.

De koning en de koningin liepen naar de kinderen.

Haakon vroeg aan de kinderen wie van hen er in een Noors huis woonde.

Nu, niemand verstond daar iets van.

Maar wat gebeurde er?... Koningin Juliana speelde voor tolk en vertaalde het voor de kinderen.

Toen gingen er gelijk een paar vingers in de hoogte.

"Vinden jullie het mooie huisjes?"... informeerde Haakon.

Weer vertaalde Juliana de vraag.

"Prachtig!" riepen toen de kinderen.

Wat fijn vonden ze het dat de Noorse koning en hun eigen koningin zo dicht bij hen stonden. Ze zullen dat moment nooit meer vergeten.

Het gezelschap begaf zich nu naar de woning van de weduwe Moerland Vierens, die met haar zoon L.J. Moerland, die zich bij het reddingswerk bijzonder heeft onderscheiden, en haar schoondochter Lissey, een der

Wandeling door het dorp. Op de achtergrond enige van de 19 Noorse woningen.

Vlaggetjeshulde.

Noorse huizen bewoonde.
 Mevrouw Moerland nodigde de vorstelijke personen binnen te komen,
 waar men wat warmes dronk.
 De woning werd van onder tot boven bekeken.
 "Geloof maar dat onze koningin weet wat woninginrichting is," zei

mevrouw Moerland later.

Tijdens deze visite was er plots een groot geluid in de lucht. Vier en twintig straaljagers brachten in formatie een daverende groet aan het hoge gezelschap.

Het waren 12 Thunderjets van de Kon. Noorse Luchtmacht en 12 Thunderjets van de Kon. Ned. Luchtmacht.

Dit gebulder klonk prins Bernhard (groot liefhebber van vliegtuigen en van vliegen) als muziek in de oren en hij haastte zich naar buiten om nog een glimp van dit moois op te vangen. Hij zag nog juist de laatste verdwijnen!...

Kaarsrecht liep even later de 82-jarige Noorse monarch, met de burgemeester naar de auto.

Er werd afscheid genomen.

"O.B.K." speelde het Stavenisse's volkslied.

De kinderen zwaaiden met hun Noorse vlaggetjes.

Ook de koningin en de prins stapten in.

Per auto reden de Noorse koning, koningin Juliana en prins Bernhard daarop naar Bergen op Zoom, waar de koninklijke trein gereed stond voor de reis naar 's Gravenhage.

Koningin Juliana verlaat een Noorse woning in de Koning Haakonstraat.

Stavenisse's volkslied

Ons mooie dorp daar aan het Scheldestrand,
op ons dier'bre Thoolse land.
Het is niet groot, maar 't mag er toch wel zijn,
't is in 't kleine vast niet klein. (refrein)

Een grote haven en een sluis erbij,
die regelt het getij.
Een scheve toren en een grote kerk,
't resultaat van liefdewerk. (refrein)

Een korenmolen die er maalt het graan,
en zijn wieken blij laat gaan.
De laatste resten van een oud kasteel,
en het bos een pronkjuweel. (refrein)

In ons klein dorp leeft de traditie voort,
die ons allen steeds bekoort.
Hetgeen de va'dren brachten eens tot stand,
daaraan houden wij de hand. (refrein)

En als de vijand eens ons dorp belaagt,
of een ramp ons dorp angst aanjaagt,
dan staan we moedig gaarne zij aan zij,
als het moet vóór in de rij. (refrein)

Zo blijven w' allen aan ons dorp verpand,
wijl we zijn in Godes hand.
Voor Stavenisse zij ons aller beê,
Geve God ons rust en vreê. (refrein)

refrein:

't Mooie dorp, met zijn land,
met zijn dijken en zijn strand.
Men brengt er samen graag iets groots tot stand,
Eendrachtig hand in hand.

Mevrouw Moerland begroet koning Haakon aan het begin van de Koning Haakonstraat.

Familie Moerland in afwachting van het bezoek van H.M. Juliana en koning Haakon aan hun Noorse woning in de Koning Haakonstraat.

8. En die meneer Aarnoudse?

Als je aan mevrouw Aarnoudse vraagt of ze nog weleens bang is, als het stormt dan antwoordt zij: "Ja, die schrik gaat er nooit uit. We woonden een tijdje in Maassluis op een flat, vier hoog. Dan denk je bij jezelf, ziezo, zo hoog komt het water toch niet. Dat bewijst dus dat je daar in je onderbewustzijn, altijd nog een beetje rekening mee houdt. Als het hard regent ben ik bang! Als er iets aparts is met het water, iets buitengewoons met het weer of zo, dan ben ik bang. De kracht van die elementen heb je een keer meegemaakt, wat het allemaal kan verwoesten en wat er kan gebeuren en dat raak je nooit meer kwijt. Als het stormt... dan slaap ik niet."

Ik vroeg haar ook: "Was God wel present in die tijd van nood en gevaar?" Het antwoord is heel eenvoudig. Geen grote woorden, maar: "Je wist wel

Tammy Brouw die Adrie verzorgde en na haar trouwen in huis nam totdat Adrie trouwde.

Het bruidspaar.

waar je hulp vandaan moest krijgen." Mevrouw Aarnoudse heeft nóg iets te vertellen.

"Mijn opa overleed. Dat was in 1957.

Toen waren mijn tante en ooms wezen. Mijn moeder was ook verdronken door de overstroming. Dat hoorde ik pas in Bos en Ven in Brabant. Mijn jongste oom en ik waren minderjarig en als vanzelf rees toen de vraag: Kan dit gezinnetje nog wel bij elkaar blijven? Die ene tante was getrouwd. Ik heb toen de angst gehad dat ik naar een weeshuis zou moeten. Dat niet alleen, ik had er ook echt verdriet over dat opa er niet meer was. Hij was als een vader voor mij. Ik had het ontzettend goed bij die man. Ik hield veel van hem. Ik zei ook nooit opa tegen hem, ik heb altijd vader gezegd. Ze beschouwden mij ook als dochter en zusje. Als de ooms of tantes het over mij hadden, dan was het altijd over hun zus.

Er moest nu natuurlijk een voogd benoemd worden. Wie moest dat worden? Het verliep zo dat mijn oudste oom voogd werd en een

aangetrouwde oom werd toeziend voorged. Men bekeek toen van hogérhand of dat goed ging, anders moesten er andere maatregelen genomen worden. Het ging goed en we bleven fijn bij elkaar.

Mijn tante ging toen trouwen, met een zekere meneer Aarnoudse. Oh, wat zou ik graag met die tante meegaan, dan was ik veilig en geborgen...

Het mocht! Niemand maakte er een punt van en mijn tante zeker niet. En zo ging ik met mijn tante mee. De eerste vier kinderen die uit dit huwelijk geboren zijn, beschouw ik dan ook helemaal als mijn zusjes. Ik deed ze net zo vaak een schone luier voor, als hun moeder. Ik heb dus echt nog een stevige band met hen."

En die meneer Aarnoudse?

"Ja, die had nog een broer en die kwam natuurlijk weleens bij ons op visite. Het was een jongere broer van zestien jaar en ik was toen vijftien. Tja en hoe gaat het dan. We kregen verkering met elkaar, maar het raakte weer uit. Ik bleef hem regelmatig zien, want hij kwam natuurlijk gewoon bij z'n broer op bezoek. Later kwam het weer aan en we zijn inmiddels al weer 21 jaar getrouwd."

Het gezin Aarnoudse-Brouw telt momenteel vijf kinderen, vier jongens en één meisje. De oudste is in militaire dienst. 't Was er gezellig toeven.

Het bruidspaar nu.

9. SGP WETHOUDER L.J. KOOPMAN ZETTE ZICH IN VOOR MENS EN DIER

1. Hij was de eerste drenkeling
2. Omdat hij zo intens bezig was
3. Rondrit met de koningin
4. Opmerkingen van een wethouder

1. Hij was de eerste drenkeling

"Het was die zaterdagavond al vrij laat, toen we bij een familielid vandaan kwamen, waar we op bezoek waren geweest. Het stormde ontzaglijk en we besloten om nog even de wind te trotseren en naar de haven te gaan kijken, waar m'n schoonouders woonden.

Tot onze schrik stond de haven vol water, terwijl het laag-tij was. Dat klopte helemaal niet. Vreemd eigenlijk, je stond er nauwelijks bij stil, hoewel we beseften dat dit nog nooit was voorgekomen...

Nou ja, we gingen naar huis en naar bed.

De stormwind bulderde... maar dat gebeurde vaker, dus we maakten ons daar niet zo druk om.

Een eindje in de nacht kwam er een medewerker van ons en die klopte op het raam en bonkte op de deur. Dat betrof dus ditzelfde huis, waar we nu samen zitten te praten...

Ik ging naar het raam en de man zei: "Leen, je moet er direkt uitkomen, want het gaat buiten glad verkeer, met die wind en dat water!"

Mijn jonge vrouw (we waren pas een half jaar getrouwd) kwam er ook bij en riep naar beneden: "Ach, Johannes (zo heette hij) het zal echt zo'n vaart niet lopen, hoor!"

Wethouder L. Koopman.

We waren pas een half jaar getrouwd.

We maakten dan ook geen aanstalten om naar buiten te komen en met hem mee te gaan. We bleven op deze wijze praten en de tijd ging voorbij. De man echter was vasthoudend en bleef doorrammelen toen hij merkte dat wij weer verder wilden gaan slapen.

Het was toen al half vier.

Nou ja, we zijn er toen maar uitgegaan en ik moest naar hem toe komen. Hij woonde boven op de dijk. Ik ging er dus op af en er was bij de haven overal al water.

Plotseling kreeg ik de schrik van mijn leven. Doordat je niet zo goed kon zien waar je liep, stapte ik pardoos in een verlaatput en daar ging ik..."

Wat een schrik!

De heer Koopman werd zodoende de eerste drenkeling hier.

Hij probeerde weer op de rand van de put te komen en dat lukte. Doordat liepen ze naar de vloedplanken. Bij de haven had je er drie. Eén aan de achterzijde naar de dijk, één naar het café Meulstee en een naar de Bovenstraat.

Hij liep daar even rond en zag dat het een vreselijke zaak was. Alleen water en het kwam zelfs over de vloedplanken.

"Omdat het donker was, kon je niet voldoende waarnemen. Wel tuurde door het duister naar de richting van het huis van mijn schoonouders om te zien of zich daar soms iets opdeed. Ik had er geen enkel idee van dat dit in de buurt, bij het café Meulstee, de zaak zou kunnen doorbreken. Ik ging maar weer naar huis en nam me voor om als het licht werd weer eens te gaan kijken hoe het er bij stond.

Toen ik thuis kwam was mijn vrouw verdwenen. Die was bij kennis om verder gaan slapen, op haar eentje vond ze het een beetje griezelig, in die rampnacht.

Toen ik daar zo stond te kijken vroeg men mij: "Moet je soms je vrouw hebben? Nou, die is naar Van der Rhee gegaan, zij durfde niet alleen naar huis te blijven."

Tja, zo was de situatie. Er was angst, allerwege!"

Aan het woord is de heer L.J. Koopman, wethouder te St. Maartensdijk...

"Ik ben geboren te St. Maartensdijk op 25 maart 1926, waar ik op een lagere school (basisschool) ben gegaan om daarna, op 14-jarige leeftijd bij mijn vader te gaan werken. Hij had een uienbedrijf annex vlas en aardappelen."

Een straat in St. Maartensdijk.

Een straat in Stavenisse waar veel doden te betreuren vielen.

Al jong had Leen Koopman belangstelling voor de politiek. Hij behoorde tot de Gereformeerde Bond in de Ned. Hervormde kerk en bekleedde al vroeg verschillende functies en ambten o.a. notabel, diaken en ouderling. Men richtte hier ook een kiesvereniging op van de S.G.P. waar hij lid van werd. In 1958 werd hij raadslid en in 1966 wethouder van de gemeente St. Maartensdijk. Na de gemeentelijke herindeling op het eiland Tholen ontstond de gemeente groot-Tholen van welks eerste gemeenteraad hij deel uitmaakte en waar hij in 1973 weer wethouder werd (Groot-Tholen omvat het hele eiland Tholen). Hij is ook nog een paar jaar lid geweest van de Provinciale Staten voor de S.G.P. In die tijd werd hij tevens benoemd tot hoofdingeland voor de zuivering. Verder is hij ook nog voorzitter van de Christelijke School geweest.

Leen Koopman ging dus op die avond bij de haven vandaan, maar daar gebeurde wel iets.

Men zei daar dat het water zakte en dat klonk geruststellend. Toch waren de mensen daar omheen echter al bezig hun spullen naar de bovenverdieping te brengen. Men was er nog lang niet mee klaar, sommigen nog

nauwelijks begonnen, terwijl anderen er pas over begonnen te denken, toen met vreselijk geweld de hoek bij cafe Meulstee, waar kort van tevoren Leen Koopman nog stond te kijken, het begaf. Op dat moment moest er nog bijna anderhalf uur vloedwater komen. Niemand kon ook maar bij benadering zeggen wat hiervan de gevolgen zouden zijn.

De breuk bij Meulstee was er de oorzaak van dat de vloedplanken werden meegesleurd en het water vrij over de Kaaistraat bulderde in een korte, maar wel hevige vloedgolf. Het stroomde ook over de Markt de huizen binnen en kwam daar tot een hoogte van ongeveer 60 cm. Ook de kerk kreeg water. Achter Bos – de Vesten – en bij het Watergemaal drong het water eveneens door. Het postkantoor werd beschadigd en men raakte geïsoleerd. Er volgden spannende momenten. Wat zou er gaan gebeuren? Bleef het water stijgen?

De grote spanningen duurden zeker twee uur lang. Niemand, die deze wachttijd niet heeft meegemaakt kan zich voorstellen of aanvoelen wat een oneindigheid deze uren duurden. In normale omstandigheden is twee uur van korte duur. Maar nu!...

Gelukkig zat er maar weinig werking in het water en toen het zich weer een weg kon banen naar de polders, steeg het tenslotte nauwelijks meer en kwamen de bewoners over de eerste schrik heen.

Ook tegen de woning van Leen Koopman klotste al spoedig het water. Maar het kwam er niet in. Het was overigens nog een hele consternatie. "Hier twee meter vandaan verdronk een geit. Toen het licht werd konden we beter waarnemen wat er nu precies gebeurd was. Het was hier in Smerdiek (St. Maartensdijk) gelukkig tot nog toe geen drama, maar we hoorden wel geruchten dat het in Stavenisse veel erger zou zijn en dat daar praktisch alles verwoest was. Ik besloot om er met de auto naar toe te rijden."

2. Omdat hij zo intens bezig was...

Daar reed Leen Koopman, op weg naar Stavenisse.
Misschien kon hij daar nog een handje helpen...
Toen hij bij de derde dijk kwam, kon hij niet verder.
Overal water.

Daar schrok hij niet weinig van!
Dan maar omkeren en door de andere polder Stavenisse zien te bereiken.

Maar... hier kon hij ook weldra geen meter verder!

Hij zag iemand staan schreeuwen.

Een vrouw!...

Ik ging de dijk op en keek even goed. Het was mevrouw Kloet. Met het echtpaar Kloet waren we speciaal bevriend. Er klonk angst in haar stem.

"Leen!... Leen!..." riep ze. "Leen!... Kom es hierheen, mijn man is er niet en ik kan er niet af."

Ik riep dat ik het zou doorgeven en dat ze haar dan wel spoedig zouden komen halen. Zo liet ik haar dus achter, in die hoop. Maar ik was zo vervuld om met reddingswerk te beginnen, dat ik mevrouw Kloet vergat, die dag.

Tegen de avond, om vijf uur, hoorde ik dat men deze mevrouw Kloet gered had.

Ik schrok geweldig. Zij was totaal uit mijn gedachte verdwenen. Ik geneerde me geweldig. Later heb ik er nog met haar over gesproken...

Toen ik bij haar vandaan ging, ben ik teruggegaan naar mijn woonplaats. Een beetje in paniek, eigenlijk. Ik zag er geen gat meer in, met al dat dreigende water. Dit zou vast helemaal misgaan, als dat zo doorging. Wat ik daar aan die Uiterst-Nieuwlandpolder gezien had voorspelde niet veel goeds. Overal zeeën van water.

Ik reed tot aan de haven, daar stonden mensen. Ik schreeuwde tot hen: "Laten we maar snel naar Brabant vluchten, het is hier helemaal niet pluis. Wat ik allemaal gezien heb, in de richting van Stavenisse!... Als vannacht

het water weer stijgt, verdrinken we allemaal! Laten we naar het veilige Bergen op Zoom gaan!"

Ik meende dat oprecht, maar het was natuurlijk geen goed advies. Aan de andere kant zijn er ook velen omgekomen, omdat ze te weinig voorzorgsmaatregelen namen. Niemand had ervaring met een ramp als deze. Je wist niet wat er zou gaan gebeuren. 's Avonds hebben we met een schop de modder van de dijk naar boven gegooid om nog een klein beetje een verhoging op die dijk aan te brengen.

De volgende dag kwam er wat meer rust in ons dorp. Men ging hulp bieden, waar dat kon. Ook kwamen er vissers uit Yerseke en Tholen om in Stavenisse te gaan helpen.

Praktisch elke dag luidden de klokken, ook al in verband met de begrafenissen. Als er weer verschillende mensen gevonden waren, werden ze in de Hervormde kerk opgebaard en vandaaruit te Bergen op Zoom begraven. Het waren de lijken van mensen uit Stavenisse, die in de polders rond St. Maartensdijk, aanspoelden. Het koor van de Maartenskerk stond op een gegeven moment vol doodskisten. De rouwdiensten werden geleid door ds. Enkelaar, als het Hervormde mensen gold en door ouderling Slager, die later dominee Slager werd, als het leden betrof die tot de Oud-Gereformeerde Gemeente behoorden.

Stavenisse: Toen het werkterrein van L. Koopman.

Persoonlijk heb ik die rouwdiensten niet meegemaakt, omdat ik me volledig gegeven heb voor het getroffen Stavenisse. Daar wij een tractor hadden, heb ik toen aangeboden om de dode koeien uit het water te slepen.

Verder hielp ik ook om zakken zand te vullen. Vroeger had je een eerste, een tweede en een derde dijk, met een inham tussen die dijken. Het water liep dan tussen die dijken door en toen begon men de eerste dijk op te vullen met zakken zand, om het water te keren, als het weer zou komen.

In de loop van de week arriveerden 60 man Franse genietroepen om de helpende hand te bieden. Trouwens er waren ook Nederlandse soldaten die hier de handen uit de mouwen kwamen steken. Je zag overal van die

Franse genie-soldaten, bezig met herstelwerkzaamheden in de Kaaistraat te St. Maartensdijk, door welke straat in de rampnacht een enorme vloedgolf heenbrak

duwboten of dukw's.

Er werd goed werk verricht. Ik meen dat die Fransen hier in de schuld sloepen. Ik heb zelf ook nog van deze militairen in huis gehad.

Deze Fransen zijn door de bevolking hartelijk ontvangen. Het was bijzonder gewaardeerd dat zij te hulp schoten. We hebben veel hulp gekregen, overal vandaan. Ook nog van Zweden en niet te vergeten ook van eigen mensen uit Noord-Holland. Persoonlijk kon ik niet met die Franse soldaten converseren, want ik beheerste hun taal niet, maar ze zijn hier op zondags toen wel in de kerk geweest.

De dienst werd geleid door ds. De Bres, die preekte over 'Kort aanschouwt de daden des Heeren'...

Na afloop van de dienst zei ds. De Bres: "Gemeente, ik zal nu het 'Onze Vader' bidden in het Frans. De dominee heeft hen toen ook nog kort toegeproken. De aanwezige Fransen hebben deze geste van de predikant zeer weten te waarderen.

Ds. De Bres (Hervormd) stond hier toen al meer dan 25 jaar. Hij was een zeer geziene persoon, die voor onze plaats veel betekend heeft. Er is zelfs nog een straat naar hem genoemd, kort na zijn overlijden, net nog op de grens van de overgang naar de grote gemeente Tholen! Tijdens de ramp heeft hij ook veel goeds gedaan.

Kort na de ramp waren er naar schatting 390 buitenlandse journalisten in het noodgebied, onder wie Belgen, Italianen, Fransen, Zwitsers, Spanjaarden, Noren, Denen, Britten, Amerikanen, Grieken etc.

Een medewerker van de toenmalige 'Trouw', sprak in die tijd met verschillende van hen en vroeg naar hun impressies.

Een Belg: "We wisten, dat jullie hier in Holland zo'n beetje een Duits knobbeltje van organiseren hebben, maar dat jullie in drie dagen de zaak voor elkaar zouden hebben, hadden we nimmer kunnen dromen."

Een Duitser: "Water in zulke hoeveelheden en met zo'n afgrijselijke kracht als we hier gezien hebben, kennen we in West-Duitsland niet. Daarom is het best moeilijk onze lezers de oorzaak van de ramp duidelijk te maken."

De Fransman: "Ik versla de grootste drama's van heel Europa en ik heb heel wat ellende en leed gezien en weergegeven. Maar dit is vreselijk! Maar ik de waarheid schrijf, gelooft men het niet; ik heb mensen gezien, die al

Vrienden in de nood

(Tekening vervaardigd door een onzer lezers ten bate van het Nationaal Rampenfonds).

verloren hadden en toch konden glimlachen, toch tijd hadden mij in enkele woorden Duits of Engels te vertellen hoe het afschuwelijke water hen had overvallen en... tevreden waren, want... ze wáren er nog. Ze waren zelf gespaard gebleven. Uw koningin kan trots zijn op zo'n volk. Dat zal ik in mijn krant zetten, als kop over de hele breedte."

Een Engelsman: "Ook bij ons is de toestand ernstig. Ik heb de laatste tijd niets dan water en ongelukkigen gezien. Maar dat er ondanks dat, toch bij onze lezers zo'n grote belangstelling bestaat voor de gebeurtenissen in Nederland, wil wel wat zeggen."

Een Amerikaan: "Onze soldaten zullen trots zijn te mogen helpen. Ik heb uw koningin zien wenen. Toch mag ze gerust zijn. Ook deze ramp zullen jullie spoedig te boven zijn."

Een Zweed: "Ik heb er geen woorden voor. Nog nimmer heb ik zoveel ellende gezien. Het reddingswerk loopt prachtig. Groet uw volk van mij."

Een Italiaan: "Wij kennen de vernietigende kracht van het water. Vandaar dat onze lezers nu hun krant grijpen en de reportages over Holland verslinden. Wat mij getroffen heeft? Wel, dat iedereen zijn taak doet, snel

werkt en vrijwel geen paniek bestaat. In andere landen zou een veel kleinere ramp tienmaal meer slachtoffers hebben geëist."

De heer Koopman vertelt ons nog van een aardige uitnodiging: "Dat H.M. Koningin Juliana hier in St. Maartensdijk op bezoek geweest is, vonden we geweldig. Het was een enorm blijk van meeleven en dat reeds op elf februari.

Ze arriveerde per helicopter. Er was toen natuurlijk weinig vervoer. Mijn vader zat toentertijd in de gemeenteraad en de burgemeester vroeg hem: "Uw zoon heeft zich nogal verdienstelijk gemaakt en heeft met veel dingen geholpen, zou hij soms de koningin willen rondrijden?"

Vader kwam naar mij toe om mij het heugelijke nieuws, dat tegelijk een zeer eervolle uitnodiging was, mee te delen. Echter... het was toen voor mij niet het geschiktste moment, om als koninklijk-chauffeur te fungeren. En dat zat 'em alleen maar in het feit dat ik me ten diepste verplicht voelde hier bezig te blijven met het overigens niet zo aantrekkelijke baantje van koeien bergen. Ik dacht bij mijzelf dat de koningin toch wel gereden zou worden, maar wie moest hier de beesten uit het water trekken, zonder tractor?

Koningin Juliana in de engelse helicopter, die haar op moeilijk bereikbare plaatsen bracht.

Dus bedankte ik voor de eer. Maar dat lag niet aan de koningin. Ik was zo druk met het bergingswerk en ik was er zo intens mee bezig!... Het nam niet weg dat ook ik het grotelijks waardeerde dat zij er was, ik heb nu eenmaal liefde voor het Oranjehuis.

Mijn broer kwam toen in aanmerking en die deed het graag. Hij heeft de koningin in de chevrolet van vader rondgereden.

Nou, dat was natuurlijk wel wat.

Mijn vader kreeg korte tijd daarna een schriftelijk bedankje van de koningin, waarin ze haar waardering uitsprak voor het feit dat zij in vaders auto mocht rondgereden worden. Er stond nog bij dat ze er altijd toe bereid was hem ergens mee te helpen.

De Thoelse bevolking heeft haar bezoek altijd hoog aangeslagen.

3. Rondrit met de koningin

Het was een hele gebeurtenis op die woensdag, 11 februari 1953. De koningin zou naar het eiland Tholen – zo zwaar getroffen – komen, om met een persoonlijk bezoek van haar deelneming blijk te geven. Nu was men op Tholen al wel aan heel wat gewend geraakt. Allerlei nationaliteiten en allerlei hoogwaardigheidsbekleders liepen er in deze tijd rond. Maar nu kwam H.M. de koningin zelf.

De landsvrouw zou arriveren in de haven van St. Annaland per m.s. 'Christiaan Brunning', maar oponthoud in Schouwen bracht verandering in deze plannen.

Tholen.

Niettemin hadden de burgemeester F.M. Boogaard, notaris A.J. Bierens, als dijkgraaf, en de waterbouwkundig opzichter dhr. J.D. Jagt zich reeds lang voor 12.00 uur naar de aangeduide plaats aan de haven begeven. Vele vrouwen en kinderen stonden op de zandzak-zeewering, die na de eerste rampnacht met alle beschikbare mankracht op de haven was aangelegd.

Wie er ook waren?... Wel, de afgevaardigden van de burgemeester uit de Franse gemeente Nantes van het Departement 'Seine et L'Oise', monsieur Jean Paul David. Deze vertegenwoordigers vertelden hoe in Parijs grote inzamel-bussen op verschillende punten stonden en dat er zo enorm veel voor de getroffen gebieden in Nederland werd afgestaan, dat men er al geen overzicht meer over had.

Ieder keek vol verwachting in de richting vanwaar de boot zou komen, maar... het schip kwam niet. Velen moesten de haven, hoe jammer ze het ook vonden, verlaten om aan het werk te gaan.

Pas om twee uur kwam er een definitief bericht: H.M. zou per hefschroever aankomen op het schoolplein.

Het volk stroomde er naar toe.

Nee, niet om die helicopter, een week of drie geleden zou men daar wel om naar het plein gegaan zijn, want een wentelwiektoestel daalde hier niet elke maand... Maar nu gold de belangstelling de hoge gaste.

"Daar-kom-t-ie!!!..." riepen ouderen en jongeren, toen de auto-giro zich met zwaar gebrom in het luchtruim vertoonde en even later op het schoolplein daalde.

Alle ogen waren op dit moment op die éne persoon gericht: De koningin. Ze stapte uit, gekleed in een bruine bontmantel en met een hoofddoek om. Even vielen de slippers van haar mantel opzij... Hare Majesteit was geschoeid met knielaarzen!...

Dat trof de Thoolse Zeeuwen!

Op dát moment was koningin Juliana één der hunnen. Ze voelden aan dat zij ook getroffen was door deze ramp. Ze hoorde er bij, net als de waterschapsmensen en de dijkwerkers, de vervoerders, de burgemeesters, de dokters en de verpleegsters en noem verder maar op. Het versterkte de band aan de Oranje vorstin en het maakte dankbare gevoelens los bij de burgerij.

De burgemeester verwelkomde Juliana en stelde haar de dijkgraaf en

Franse militairen

burgemeester D.C. Bouwense van St. Maartensdijk voor en daarna gingen men naar binnen in een als Rode Kruispost ingericht schoollokaal.

Er volgde een nuttig onderhoud, waarin de koningin enkele ter zake dienende vragen stelde, die tot tevredenheid werden beantwoord.

H.M. verzocht ook de chef van de Sociale Dienst en de particuliere secretaris van de Franse burgemeester Jean Paul David, deze en zijn bevolking haar warme dank over te brengen.

Nu was het moment aangebroken dat men naar St. Maartensdijk zou gaan. De koningin en de burgemeester van St. Maartensdijk stapten in een gereedstaande limousine, waarvan de chauffeur haar hoffelijk hielp bij het instappen.

Die chauffeur... ja... daar schreven we reeds over in het vorige hoofdstuk.

Natuurlijk namen we contact op met de oud verzetsman de heer Jan Koopman, nu ondernemer te Halsteren (timmerfabriek) en broer van Leen Koopman, over zijn tocht met koningin Juliana door Tholen.

Jan Koopman werd op 15 december 1920 te St. Maartensdijk geboren. Hij behoort tot de Ned. Hervormde kerk en woont nu dus in Halsteren dat

tot Noord-Brabant behoort. Hem werd dus verzocht door burgemeester Bouwense van St. Maartensdijk om de koningin in St. Annaland af te halen. Hij vond het een eervolle uitnodiging, waaraan hij graag gehoor gaf. Hij bleef er echter wel nuchter bij.

"Ach, het moest gebeuren, hé?"

Met de chevrolet K2122 van zijn vader trok hij er op uit. De burgemeester van St. Maartensdijk zat naast hem. St. Annaland lag nogal dichtbij, de rit er heen duurde niet zo lang.

Hoe zou de ontmoeting zijn?

"Het werd een heel goede ontmoeting – vertelt ons de heer J. Koopman – dat was prima. We kregen eerst een hand van haar.

Na de kennismaking gingen we naar St. Maartensdijk. Op een dijk moesten we stoppen omdat we een boerderij zagen, waar de koningin wat meer over wilde weten.

Niemand kon haar echter helpen.

Toen nam ik maar het woord, want ik wist wie daar woonde. Dat was ene Breure, die deze boerderij pachtte, want het bedrijf behoorde tot het... kroondomein!

Daar hoorde Hare Majesteit natuurlijk van op. Die boerderij daar was dus

Baron van Eekeren Ir. Kant Auto Koopman Jr. Burgemeester Bouwense

Koningin Juliana Franse militairen

Pendeldienst met dukw tussen Halsteren en Tholen.

haar eigendom. Ze bleef even doorvragen en wat ik er van wist vertelde ik haar. Ze was er natuurlijk nogal bij geïnteresseerd.

Je kon overigens wel merken dat koningin Juliana bewogen was met het leed van de mensen hier. Het ging haar echt aan haar hart. Tijdens deze rit werd de koningin door burgemeester Bouwense ingelicht over het verloop van de rampnacht in zijn gemeente...

We kwamen in St. Maartensdijk aan.

Het doel was het gemeentehuis waar ook een soort hulp-comité aanwezig was. Zij informeerde overal naar. Op de markt stond ook een detachement Franse soldaten, dat door onze vorstin hartelijk begroet werd. Het werd door haar zeer gewaardeerd, deze buitenlandse hulp en dat liet ze blijken.

Na afloop gingen we op weg naar Stavenisse.

Onderweg kwam er vrij plotseling iemand op de auto af en vertelde ons dat we niet verder konden. De weg was daar zo slecht dat het niet goed kon gaan. We moesten dus terug naar St. Maartensdijk. Het kwam ons wel een beetje vreemd voor.

Later hoorden we dat deze weg best in orde was, maar dat er in Stavenisse wat perikelen gerezen waren waar men H.M. liever niet mee confronteerde.

We reden nog wat rond en kwamen tenslotte weer in St. Annaland terecht. De tocht had zo'n drie uur geduurd. Onderweg praatte ze ook voortdurend met ons. Ze is een eenvoudige en hartelijke koningin.

De boot lag al weer voor haar klaar.

Of ik er veel aan terugdenk?...

Och, het was natuurlijk wel iets bijzonders, maar ik lag er niet wakker van, hoor.

Er zijn uiteraard belangrijker dingen in het leven dan een koningin te rijden.

Niettemin heb ik het met genoeg gedaan.

Franse stormboten werden bij Halsteren ingezet

Het was een buitengewoon goede ontmoeting, met een koningin die bezorgd was, over het wel en wee van haar onderdanen, die in zo'n grote nood verkeerden.

De Thoolse bevolking was altijd al erg konings- en Oranjegezind. Daar behoorde (en behoort) ik ook bij, al woon ik nu even buiten Tholen!"

4. Opmerkingen van een wethouder

Bij een man als wethouder Koopman wil je naast wat informatie ook wel wat opinie krijgen, daarom stellen we hem enkele vragen.

MENEER KOOPMAN, WAAROM KWAM DE HULPVERLENING AANVANKELIJK MAAR LANGZAAM OP GANG?

- Niemand snapte iets van de werkelijke omvang van de ramp. Die omvang was eigenlijk onvoorstelbaar. Zoiets gebeurt praktisch nooit. Heel Nederland was er verbaasd over.

GING HET WATER OVER – OF BRAK HET DÓÓR DE DIJKEN?

- Ik ga er vanuit dat het water eerst over de dijken golfde en daarna vrat het water in de dijk en brak die en kalfde af. Uiteraard was het Gods vinger die hier schreef.

De heer L. Koopman.

ZAG U DEZE RAMP DAN ALS EEN OORDEEL?

- Ik zie in alle kwade zaken die ons overkomen, dat het oordelen van God zijn.

WAREN DE MENSEN HIER IN ZEELAND DAN SLECHTER DAN IN OVERIG NEDERLAND?

- Nee, dat niet. Ook hier zijn rechtvaardige mensen overspoeld door het water. Neem b.v. ouderling Potappel, iedereen in Stavenisse kan zeggen dat hij een zeer rechtvaardig man was. Hij had veel invloed. Als hij voorbij kwam, werd hij met eerbied nagekeken.

BESTAAT ER NU, VOLGENS U, EEN GOED WAARSCHUWINGS-SYSTEEM, ALS ER GEVAAR DREIGT!

- Er was een waarschuwingssysteem in twee fasen. De eerste lokaliseerde zich rond de dijken. Zodra er een waterstand kwam, hoger dan normaal, kreeg iemand in de polder de opdracht de omliggende boerderijen en woningen te waarschuwen. De eerste fase was in handen van de burgemeester, die gaf daartoe het sein. De tweede fase ging in als de waterstand nóg hoger werd. Dat was dan heel spannend. Ik weet dat na zo'n waarschuwing op Stavenisse iedereen aan het rennen ging naar een hoger gedeelte. Het valt niet mee om op de juiste tijd te waarschuwen. Doe je het te vroeg dan krijg je paniek voor niets en doe je het te laat dan heb je het helemaal gedaan en krijgt het gemeentebestuur de verwijten! De dijken zijn nu opgehoogd, het gevaar is een stuk verminderd. Toch is de angst gebleven. Het twee-fasen-systeem is nu niet meer van toepassing, naar ik meen.

HOE FUNGEERDE HET RAMPENFONDS?

- Dat heeft heel goede diensten verricht, vooral ook doordat in de eerste plaats is gezorgd voor het evacueren van de getroffen bevolking naar hoger gelegen gebieden. Neem b.v. Stavenisse, dat werd zo goed als helemaal geëvacueerd. Ten tweede werd er gezorgd voor kleding en voedsel. Vooral laarzen waren in het begin nodig. Het Rampenfonds groeide ook uit tot een organisatie die vergoeding uitreikte voor hen die bijna alles, of ook minder, kwijtgeraakt waren door de overstromingen. Ook daar hielp het waar het land in later tijd niet voldoende opbracht voor het levensonderhoud,

HEEFT U WELEENS EEN BIJZONDER GEVAL MEEGEMAAKT?

- Er was een boer die om principiële redenen, de flinke vergoeding die hem aangeboden werd, weigerde aan te nemen. Hij zei dat de ramp een oordeel Gods was en daarom wilde hij geen geld aannemen. Hij had nog wat geld en zou zelf wel de kosten betalen. Later was dezelfde man een keer in overtreding doordat hij principiële bezwaren had tegen sproeien. Hij kwam voor de rechter en die werd ingelicht over het feit dat de man geen geld had aangepakt van het Rampenfonds en zelf voor de kosten wilde opdraaien. Daar had de rechter wel waardering voor. De man zou een flinke boete krijgen, of zelfs gevangenisstraf, maar het werd hem, om genoemde redenen, kwijtgescholden.

WAS IEDEREEN ZO LIEF VOOR HET RAMPENFONDS ALS DIE BOER?

- Nou, nee... Er bestond ook een mentaliteit om er profijt van te trekken. Mensen die zeiden dat ze alles hadden verloren, maar b.v. maar de helft waren kwijtgeraakt. Je had daar niet altijd controle op.

OVER DE HULPVERLENING VAN BUITEN WAS U TEVRÉDEN?

- Ja, die was in één woord geweldig. Heel Nederland heeft meegeleefd en ook buiten Nederland. We kregen in St. Maartensdijk nog een kleuterschool van Zweden en Stavenisse kreeg huizen van Noorwegen. Dat was allemaal heel mooi.

HOE VERWERKTE MEN HET GEESTELIJK?

- Dat is nogal verschillend geweest. Er waren mensen die door de ramp dichter tot God kwamen, maar andersom was ook het geval. Er leefden veel vragen bij hen die familieleden misten: ...Waarom moest dit allemaal gebeuren?... Waaroms, waar je in het leven lang niet altijd een antwoord op krijgt. Er is ook een vorm van verharding gekomen.

DIE MEVROUW KLOET, HOE GING DAT EIGENLIJK VERDER?

- Kijk, dat is nou een typisch voorbeeld van een soort paniek, die zich een beetje van je meester maakt. Je moet je daartegen verzetten, maar dat lukt niet altijd, je hebt geen ervaring. Ik liet die vrouw zitten, terwijl ik onmiddellijk iemand had moeten waarschuwen, die daar even met de boot naar toe zou gaan om die vrouw van het huis af te halen. Ze heeft

De heer en mevrouw Koopman met hun dochtertje Betty, kort na die tijd.

urenlang in paniek gezeten toen er niemand kwam om haar te helpen. Ook wist ze niet hoe het met haar man gesteld was, die naar het ondergelopen Stavenisse was gegaan. Pas om vijf uur kwam er hulp opdagen voor haar. Ook haar man kwam weer terug uit Stavenisse. Ze leven allebei nog... Dat ik de bevolking aanraadde om naar Bergen op Zoom te vluchten, was ook het gevolg van een schrikreactie, vanwege het feit dat je overal water om je heen zag.

U MAAKTE DE OORLOG EN DE RAMP MEE, WAAR DENKT U MEER AAN TERUG?

- De oorlog ging ook echt niet aan mij voorbij. Ik ben toen geëvacueerd geweest naar Rotterdam en weggevoerd via Hendrik Ido Ambacht naar Duitsland. Dat was gelukkig tegen het eind van de oorlog, februari 1945. In 1944 werd alles onder water gezet. Ik was toen echter nog jong en ongetrouwd, ik stond er wat onverschilliger tegenover. Ik deed dingen waarvan ik nu zeg: Hoe durfde ik het! Op een keer was ik op de boerderij en de Duitsers sommeerden mij subiet te vertrekken. Ik deed het niet. Dat ging een poosje zo door. Ze

richtten hun geweren op mij en dan ga je wel... In Duitsland kon ik tenslotte bijna niet meer lopen. M'n voeten waren stuk en ik zag het niet meer zitten. Ik kon niet meer, maar ik moest!... Op een bepaald moment zei ik: "Daar staat een boom, schiet me maar dood!"... Dat was erg gewaagd van me, want de Duitsers schoten in die tijd heel makkelijk. Later zou ik zo iets niet meer gezegd hebben. O, nee!... Om op uw vraag terug te komen, hoewel ik dus in de oorlog ook best wat meemaakt heb, denk ik toch meer terug aan de ramp. Die heeft zulke diepe sporen in onze herinnering getrokken!..."

10. HET WONDER VAN ST. ANNALAND

1. Berg je mensen, daar komt het!
2. Het grootste wonder en... wéér dat wonder
3. Toen het dag werd

1. *Berg je mensen, daar komt het!...*

In het rampnummer van de E.B. (6 februari 1953) stond met vette letters te lezen: "Dit is het grootste wonder van de doorbraak in de Langestraat, even voor vier uur, in de noodlottige nacht (wij schrijven liever 'bange nacht') van zondag 1 februari 1953..."

Het gaat hier over de dijkdoorbraak in St. Annaland, eveneens op Tholen gelegen. Wat was dat voor een wonder in dit aardige Zeeuwse dorp? Wel, leest u mee: "Menigeen ging in de nacht van zaterdag op zondagnacht niet rustig naar bed. Velen was dat zelfs onmogelijk door dringende werkzaamheden en anderen hadden daartoe niet de moed of wensten af te wachten wat het worden zou. Er was immers gewaarschuwd voor gevaarlijk hoog water en de noord-wester-storm ontketende van uur tot uur een groter geweld. Men kan niet zeggen, dat niet alle maatregelen genomen waren. Integendeel, de havenbewoners hadden al een behoorlijk hoog tij achter de rug en verstevigden alles nog eens extra voor de nacht.

De waterbouwkundig ambtenaar en al zijn medewerkers werkten de gehele dag en zelfs voor dat te verwachten 'gevaarlijk hoog water' leek alles zoveel als mogelijk was, verzekerd. Het was om 1 uur ondenkbaar wat om 3 uur werkelijkheid was. Zeker, het zou een zeer hoog tij worden, maar ernstige ongerustheid bestond er toen nog niet.

Toen we om 2 uur de waterbouwkundig ambtenaar spraken, merkten we bezorgdheid bij hem op. Er stonden al twee vloedplanken vanaf de hoek hotel Rijnberg naar het oude gemeentehuis (ter bescherming van de Langestraat en het overige dorpsgedeelte in die lijn) en het water steeg zo onrustbarend, dat het er 3 moesten worden...

Waterschapsbestuurders, nog niet aanwezig, werden gewaarschuwd. De burgemeester werd op de hoogte gebracht van de al meer dan ongewone toestand. Men had immers nimmer tevoren 3 vloedplanken op dat gedeelte nodig gehad.

Van twee tot half drie scheen het gevaar te luwen. Er waren tussenpozen in dit half uur dat het water nauwelijks steeg. Na half drie werd dat weer

erger en het stond toen al vast, dat een vierde plank nodig was, een getij dat nimmer te voren was geregistreerd.

Eer het drie uur was, werd de klok geluid, wat voor hoog water in geen tientallen jaren was voorgekomen. Het was de noodklok, waarvan de nood nog lang niet in volle omvang beseft kon worden, maar wat op dat ogenblik al angstaanjagend genoeg was...

Tevoren reden al zoveel vrachtwagens in het dorp rond dat menigeen het bed uit was. Bij het klokgelui stroomden honderden mensen naar de haven. De wind was gegroeid tot orkaankracht. Het water sloeg met donderend geweld tegen de woningen op de haven, waarin nog zo goed als alle bewoners aanwezig waren.

Toen begonnen de eersten te evacueren, ook uit de Suzannaweg. Met nog twee uur vloeien was de situatie zo dreigend, dat deskundigen toen al overtuigd waren van een te verwachten catastrofe...

In St. Annaland waren de vrouwen al weer spoedig bezig in de verwoeste huizen.

Men zat immers niet alleen met de bescherming op de haven voor Suzannaweg, Langestraat en Oostelijke Achterweg (bij het zgn. tonhuis) men zat misschien nog meer in angst over de buitendijken. Een landbouwer uit de omgeving van de Grote Nol vroeg dringend hulp voor de buitendijk daar. Er ging iemand met hem mee. Beiden zijn later in een verschrikkelijke situatie geraakt, waaruit ze toch nog zijn ontsnapt.

Op de haven stond er toen zo'n watermassa, dat het met die orkaan hopeloos ging worden. Onmenselijk werk werd verzet.

Zou het toch nog lukken met 5 kwartier vloeien?

Nam de stijging toch weer iets af? Werd het toch weer wat geleidelijker?

Het was 10 minuten voor vier, toen de ramp zich voltrok. Nog met man en macht aan het werk begon er water door de bescherming van de Langestraat te borrelen, een bescherming die nimmer van te voren zo hoog was aangebracht. En vrijwel onmiddellijk na het borrelen klonken de noodkreten als waarschuwing: "Berg je mensen, daar komt het!"

2. Het grootste wonder en... wéér dat wonder

"Daar komt het!" was de laatste kreet.

Maar het water kwam niet, zonder meer.

"Nee, het barstte los in een waterval van een niet te beschrijven omvang en met een geweld dat voor de daar wonenden elk bombardement te boven moet zijn gegaan.

De door de orkanische wind voortgestuwde watermassa brak zich in een zondvloed baan over de Langestraat, naar later bleek, onmiddellijk achter de bescherming een gat slaand van ruim 3 meter diep en alles wat op haar baan kwam meedogenloos verbrijzelend, verscheurend, meesleurend, wegslingerend van een vrachtwagen tot een stuk beton van het oude gemeentehuis toe. Ze lagen in enkele sekonden half of op het eind van de Langestraat. En dan is daar het grootste wonder geschied. Een wonder waarover men nimmer uitgepraat zal komen, waarvan men nimmer een verklaring zal kunnen geven.

Of wel een verklaring?

Een groot wonder: Hier geen slachtoffers!

Was het die Hand, die machtiger was dan die donderende waterm machtiger dan de orkanische wind, machtiger dan de betonpalen, mu stenen, auto's, vloedpalen? Ja, het kan alleen die Hand geweest zijn deze zondvloed nog zo bestierde, dat, naar later bleek, de mensen d een seconde tevoren nog aan het werk waren, de mensen, die daar o laatste ogenblik nog stonden te kijken, de mensen, die in hun d stonden, de mensen die zich op de gangen of bij de ramen bevonden zelfs die ene vrouw die daar buiten de vloedgolf over zich kreeg, tot laatste toe bewaard bleven!

Dit is het grootste wonder van de doorbraak in de Langestraat even vier uur in de "noodlottige" nacht van zondag 1 februari 1953...

En lezers, St. Annalanders, nog meer in het bijzonder bewoners va Langestraat, wat betekent de enorme schade, die aan uw woningen, uw inventaris, kortom aan bijna geheel uw hebben en houde aangebracht, vergeleken bij dat ene wonder van algehele bewaring v allen?

De wonderen zijn altijd even groot als de rampen.

Zo was het ook hier.

Ruim een uur stroomde de watermassa met 'n niet meer te beschri geweld door deze breuk het dorp binnen, steeg in de woningen aa Ring, Cureelanden, Nieuwstraat (gedeeltelijk) Dorpsweg, Achterwe spaarde alleen nog de hoogste gedeelten. En in die huizen de men biddend, zuchtend, wachtend, tellend, kijkend, sjouwend, meest zolders in kleine slaapkamertjes, of grote, zonder licht of met lampj kaarsje.

Bij wie heeft één enkel levensuur ooit langer geduurd, dan de tijd van 5 uur van die rampnacht? Zo mogelijk duurde dat nog langer voor hen daar vlak bij die waterval woonden en er zelfs op stonden te kijken bange afwachting zat men verder in het dorp totaal in het onzekere. Gelukkig steeg het water in de woningen niet onrustbarend, althans meer na het eerste kwartier en bleef er daarna dan ook alleen angst ov de zeeeringen het op meerdere plaatsen zouden gebeven...

Toch was er intussen al meer gebeurd, wat voor de meesten later zichtbaar werd. Op de haven zelf stond nl. tegenover het Shell-filiaa grote losinstallatie van de Suikerfabriek Dinteloord. Dit gevaarte sloe

de breuk aan de Langestraat dwars door dat filiaal, het naburig huis meesleurend en daarmee van de Suzannepolder een zondvloed makend. En weer dat wonder, al is dit meer begrijpelijk, dat de mensen zich daar tevoren hadden weggespoed naar de Molendijk. Niemand is ook daar omgekomen...

Men wist nog niets van de buitendijken. Men wist niet dat de zeedijk, voorbij de kleine Nol, 100 meter van de boerderij Van Luijk was doorgebroken (kruin weggeslagen), men wist ook niet, dat een kilometer verder een nog ernstiger breuk in de buitendijk was ontstaan, die de boerderijen in die polder met bewoners en vee in een toestand verplaatste, die zich ook al weer niet beschrijven laat. Men ziet daarvan nu de getuigen: verdrinken koeien, paarden, varkens, kippen, huisraad, alles, behalve – weer dat wonder voor St. Annaland – mensen. Ook daar was men reeds weg of kon men zich redden...

In het Nieuwlandsdijkje zat een gat, de waterstand aan de Breede Vlietsedijk was zo hoog, dat gevreesd werd, dat een nieuwe vloedgolf in het dorp onheil zou brengen. Het is er die nacht gelukkig bij gebleven. Een nacht, die dit geslacht nooit meer zal en kan vergeten..."

3. Toen het dag werd

Met uiterste teerheid en toch heel duidelijk werden de dingen in die dagen neergeschreven. De betrokkenheid was heel sterk. Men wilde niemand voor het hoofd stoten en ook niemand boven de ander stellen.

"Het is niet mogelijk alles te beschrijven wat er gebeurde, toen de dag aanbrak.

Er zijn reddingspogingen met succes uitgevoerd, die vele andere heldenfeiten overtreffen. Het is niet nodig een uitzondering te maken. Men zou daarbij ook nog te veel over het hoofd zien. Maar er waren reddingsstaaltjes bij met zulk een persoonlijk opofferen, dat dit bij al de ellende nog met trots kan vervullen. Toen het dag was leek de Langestraat iets zo onwerkelijks, was de ravage in het Suzannewegje zo enorm, dat niemand durfde aannemen, dat er werkelijk toch niemand verdrinken was...

Met geen mogelijkheid kan men de krachtsinspanning van tientallen St. Annalanders op die zondag weergeven.

Immers, het stormde nog steeds, al was het dan wel wat minder, en er werd opnieuw een hoge vloed verwacht, die ook kwam. We weten het zelf niet, hoe het mogelijk is geweest dat de daaropvolgende vloed op de haven zelf kon worden tegengehouden.

Zeker, omdat het nu geen springvloed werd, maar toch ook omdat er zonder enige verpozing als paarden is gewerkt, waarbij we dankbaar kunnen zijn dat St. Annaland een aantal goede aannemers van waterbouwkundige werken rijk is.

Die zondag zijn er van de lagere delen veel mensen weggetrokken, temeer omdat enkele binnendijken in een zeer kritiek stadium verkeerden, zo zelfs dat de waterbouwkundig ambtenaar het veiliger achtte om maar zoveel mogelijk te evacueren, waartoe evenwel geen officieel bevel kwam. Vooral oude mensen, vrouwen en kinderen werden weggebracht naar Oud-Vossemeer en Tholen en daar met open armen ontvangen.

Die zondag ook kwamen de vreselijke berichten over Stavenisse binnen. En daarbij vergeleken is St. Annaland er zeer goed afgekomen.

Maandag 2 februari kon een stevige bescherming op de haven worden

aangebracht, en werd de Suzannapolderbreuk gedicht. Toen werden de laatste in nood verkerende mensen van boerderijen of woningen uit de polders gehaald.

Gelukkig minderde de wind en liep noordelijker.

Er kwam weer hoop in de harten, een hoop die de volgende dag groter werd met het voor ons begrip toen windstille weer.

Het was de dag dat de eerste bergingswerkzaamheden werden aangepakt van mensen uit Stavenisse en de verdronken dieren. De dag ook, waarop de doorbraak bij de boerderij Van Luijk werd gedicht. De dag van meer telefonisch contact en de dag dat er eindelijk via de radio bericht werd, hoe het er op ons eiland voorstond. Een dag van onverminderde energie bij de honderden werkmensen, die niet vroegen, maar werkten, waarbij de een niet dacht of opmerkte dat die meer deed dan een ander. De dag waarop men wat het watergevaar betref, ruimer kon ademen...

Die dinsdag 3 februari liep veel water terug naar zee en kwamen straatgedeelten bloot.

Aangenomen kon worden, dat 70% van de woningen min of meer waterschade hadden, dat een 100-tal woningen geheel zijn vernield of zodanig beschadigd, dat herstel zeer bezwaarlijk is, dat het aantal verloren vee in de honderden loopt en nog niet bij benadering is te schatten, dat een tiental straten geheel of gedeeltelijk zijn vernield en de huisraadschade honderdduizenden telt.

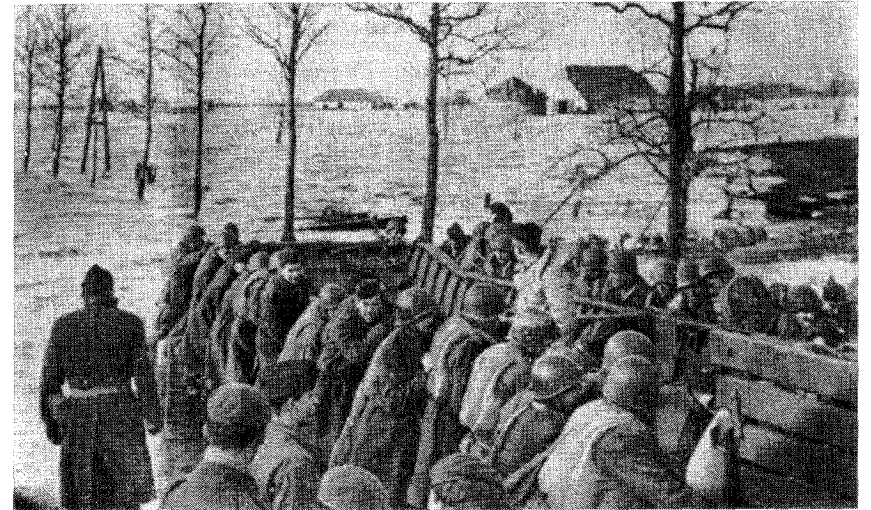
St. Annaland is hiermee na Stavenisse de meest getroffen eilandgemeente..."

Foto-reportage van koninklijk bezoek in de E.B.

11. REST VAN THOLEN

1. Voorbeeldig hulpbetoon
2. Onvoorstelbare werkdrijf om het land te behouden

1. Voorbeeldig hulpbetoon

De gemeente Tholen bleef gespaard. De oorzaak daarvan zal gelegen hebben in de doorbraak van de Bergse polder, waardoor de druk op Tholen sterk verminderde, zodat de stad Tholen als zodanig geen noodgebied werd.

Tholen was dankbaar voor haar behoud en toonde dat door te doen wat haar hand vond om te doen, tot verlichting van de zwaar getroffen gebieden van rondom.

Het was 's nachts om drie uur in de rampnacht toen de Bergse polder geheel onderliep, want toen brak de dijk aan de Brabantse zijde.

Sommige huizen kwamen tot aan het dak in het water te staan.

Er verloren mensen en beesten het leven. Toen even na vieren de alarmklok begon te luiden functioneerde de electriciteit niet meer.

Door het klokgelui stroomden de mensen de straat op. Bij de coupure (een coupure is een doorrij-opening in de dijk) van de werf Duivendijk vloede water door. Onmiddellijk begon men met het versterken van dit kritieke punt. Op de dag bleek dat op dit punt de dijk over een behoorlijke lengte gescheurd was. In de loop van de dag werd daar met succes wat aan gedaan.

In de vroege morgen trokken de Thoolse vissers de Bergse polder in om hulp te bieden waar dat dringend vereist werd, niet tegenstaande de nog zeer harde wind. Er waren ook daar slachtoffers, maar toch kon dank zij de geboden hulp een groot aantal naar de vaste wal worden overgebracht. Inmiddels waren ook alle verbindingen met de plaatsen buiten het eiland verbroken. Telefonisch kon nog bereikt worden Poortvliet, Scherpenisse, St. Maartensdijk en Oud-Vossemeer.

Droevige berichten uit het eiland kwamen binnen. Naar aanleiding daarvan werden direct maatregelen getroffen om evacués te kunnen opnemen. Onder meer werd de O.L. School in gereedheid gebracht. Een ambulanceploeg werd gevormd en de schippers gingen 's maandagsmorgens naar Stavenisse. Dezelfde avond kwam er een mobilifoon op het gemeentehuis om verbinding te krijgen met de andere gemeenten. 's Middags arriveerden de eerste evacués uit Stavenisse,

direct liefderijk opgenomen. Vliegtuigen dropten voedsel en geneesmiddelen. Op het gemeentehuis zorgde een staf van personeel voor doorvoering naar die plaatsen waar het nodig was.

Beschikbare auto's en ander materiaal werden ingeschakeld. Roeiboten gingen op vrachtwagens om mensen en vee te kunnen redden.

Naar Poortvliet trokken talrijke personen om de dijken te versterken. Toen ook kwam er militaire hulp met rubberboten enz.

Zieken en krankzinnigen werden naar Bergen op Zoom gebracht onder zeer moeilijke omstandigheden. Schijnwerpers verlichtten de Bergse polder. Dag en nacht werkte alles door. Er werd een enorme hoeveelheid zandzakken opgeslagen, melkafvoer werd geregeld en van de telefonisten werd het uiterste gevergd.

Centrale posten van Waterstaat en Genie werden gevestigd. Steeds meer mensen en daarmee steeds meer ellende kwam uit Stavenisse via de schepen. Kleding, voedsel en schoeisel werd verschaft. Het gonsde in Tholen van hulpvaardige bedrijvigheid die zich naarmate de week vorderde steeds meer uitbreidde tot een groot arsenaal van liefdewerk en organisatie.

En zo krijgt men dan een beeld van een gemeente midden in een rampgebied, die zelf nauwelijks getroffen werd. Een beeld van hulp aan de naaste in hulpverlenende vastberadenheid.

Een totaal ander beeld, dan dat van b.v. Stavenisse en toch puur een beeld van de ramp in één van haar vele variaties.

Vermeld mag worden dat door stille werkers op de achtergrond ook op technisch gebied iets groots tot stand werd gebracht.

Zo zorgden de waterleidingmensen er voor dat Tholen en Oud-Vossemeer dinsdags al weer leidingwater hadden, terwijl de P.Z.E.M.-mensen uitkomst brachten om door een geweldige krachtsinspanning te zorgen dat 's woensdagsavonds om 19.45 uur de stroom weer werd ingeschakeld.

Ook de politie en het secretarie-personeel, de mannen en vrouwen in scholen of distributielokalen, chauffeurs, of wie dan ook, die in een etmaal nauwelijks een paar uur rust kregen en zich steeds weer beijerden om hulp te bieden, waar dat nodig was.

Waarvan akte...

Terwijl het opruimingswerk nog in volle gang was, ging de boer weer op zijn land aan het werk. Dit is bij St. Annaland.

2. *Onvoorstelbare werkdrijf om het land te behouden*

Oud-Vossemeer, de plaats die droog bleef, omdat Nieuw-Vossemeer onderliep.

In de rampnacht werd er in Oud-Vossemeer om twee uur gewaarschuwd voor gevaarlijk hoog water.

Zo snel als men kon bracht men de vloedbalken aan. Het lukte nog net op het nippertje. In een ommezien stond het water aan de bovenste balk. Echter... circa om kwart voor vier zakte het water met ongeveer 25 cm.

Wat had dat te betekenen?

Dat bleek later.

Er waren op die tijd diverse doorbraken in de dijk van Nieuw-Vossemeer. Dat redde Oud-Vossemeer. Dáár kwam nu alleen maar een gat, dat in de kruin van de zeedijk van de Van Haftenpolder was geslagen. Met man en

Poortvliet

Het leven herstelt zijn regelmaat: een nieuwe busdienst tussen Tholen en het vasteland.

macht werd daaraan gewerkt met als gevolg dat dit behoorlijk gedicht werd.

Alle sluizen van de binnendijken werden bovendien verzegeld. In Nieuw-Vossemeer werd er prachtig reddingswerk verricht door veerschipper Pol met een groep mensen die hem daarin bijstonden. Zo werden er 169 mensen van de zolders en daken gehaald, waarvan het grootste gedeelte naar Steenbergens werd getransporteerd.

In de plaats Poortvliet werd het evenmin een catastrofe, ondanks de doorbraak aan de Steenlandpolder. Waarschijnlijk brak de dijk in het laatste stadium van de vloed. De grote polder kon een enorme hoeveelheid water bevatten, het leidde dus niet tot een noodtoestand.

Echter, de dagen die volgden brachten Poortvliet toch nog in een hachelijke situatie, omdat de grote dijkaten (twee dicht bij elkaar aan de Steenlandsesluis) bij iedere vloed water binnen lieten.

Met een ongelofelijk inzet en energie begon men deze gaten te dichten, waarbij men heel wat tegenslag ondervond.

Het in de nacht van 1 februari binnenstromende water door de twee gaten in de Zeedijk kraakte ook op twee plaatsen de binnendijk, zodat in Poortvliet de noodklok geluid werd, al hoorden velen dat geluid niet door

de bulderende stormwind.

Gelukkig steeg het water maar langzaam en daardoor kon zeer veel gered worden.

Het geredde vee kwam op het school- en kerkplein terecht, terwijl de Hervormde pastorie en de Openbare Lagere School als opvangcentrum fungeerde.

Door de (alweer) Thoolse schippers werden de bewoners met boten van de geïsoleerde boerderijen gehaald.

Vliegtuigen dropten op maandagmorgen enige rubberboten en later op de dag brood, boter en groenten in blik.

De burgemeester liet weten dat, als ieder zich tot het uiterste inspande, de toestand hoopvolle perspectieven bood.

Nu er werd hard gewerkt. Zo zelfs als 'nimmer tevoren werd aanschouwd'... lezen we ergens.

Bij de boerderij de Schelphoek werd geen adempauze toegestaan. Werken, zwoegen, sjouwen, ploeteren in onbegaanbare polderwegen met paard en wagen, karren, trekkers, zand en grind, honderden mensen en ook bijna al het deskundige personeel van waterschappen en van de provinciale waterstaat.

Een correspondent uit Scherpenisse meldde in die dagen het volgende: "Zo goed als iedereen begreep het, toen zondagmorgen omstreeks vier uur de sirene loeide, dat het niet om brand ging, maar wateralarm was gegeven. Het was tijd. Men kon daarmee niet langer wachten. De vloed bereikte een ongekende hoogte en doorbraken leken ook hier waarschijnlijk. Langs de polderdijken, waar men het zeer gevaarlijk achtte, werd een motorrijder gestuurd om de boeren te alarmeren. Al spoedig daarna kwam het eerste vee het dorp binnen. Omstreeks half vijf verminderde de druk op de haven door een breuk in de Westkerkse dijk, waar de kruin werd afgeslagen. Er ontstonden 5 gaten aan de binnenkant door wateroverslag en daardoor dijk-afslag. In het zgn. 'Kleine Dijkje', richting St. Maartensdijk, sloegen 2 gaten, maar eveneens aan de binnenkant en tot een breuk kwam het ook daar niet.

In angstige spanning werd de nacht en morgen in deze gemeente doorgebracht. De onzekerheid snoerde de kelen toe, het lijdelijk wachten vergde te veel van de zenuwen bij deze en gene.

Anderen waren met vereende krachten bezig aan de vloedbeschermingen

en... het liep die morgen zonder doorbraken af. De grootste vloed was doorstaan.

Met man en macht ging men bij daglicht naar de dijken om de gaten te dichten. En dat lukte, althans om een voorlopige aanvulling te maken.

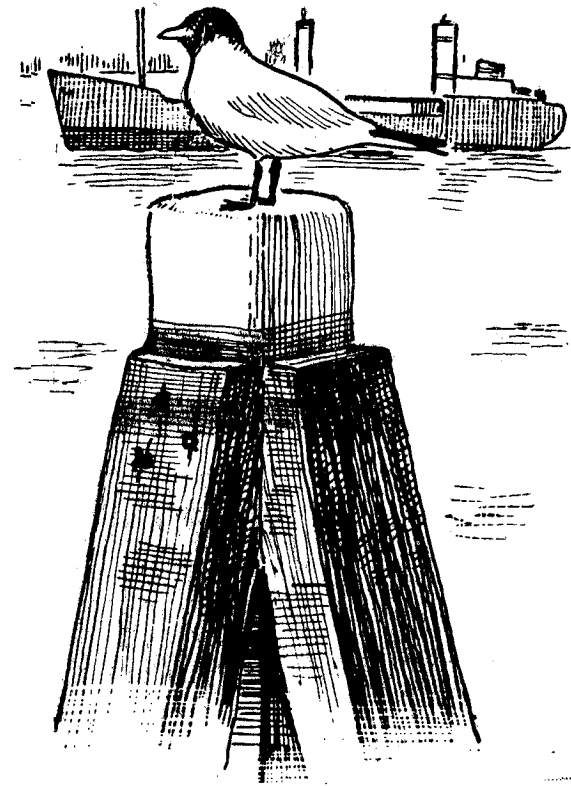
Ook bij Gorishoek bleek door overslaand water een gat te zijn ontstaan. Er kwam die zondag veel het dorp binnen, terwijl ouden van dagen, zieken en kinderen uit de Polders in het gemeentehuis werden ondergebracht. Men hoorde toen de geruchten over de andere eilandgemeenten, maar had contact met Poortvliet en St. Maartensdijk, vanwaar veel mensen kwamen gevlucht. De Rand werd geëvacueerd, toen het binnenwater daar steeg, maar gelukkig ging ook de zondag zonder ongelukken voorbij, al bleef de toestand niet ongevaarlijk. Vanaf die tijd is het zo druk geworden in onze gemeente, dat moeilijk een overzicht verkregen kon worden. Immers, de naburige gemeenten zaten toen in de grootste nood en iedere hulp was welkom.

Er gingen personen naar Strijen, St. Annaland en naar de Eerste Dijk om hulp te bieden. Stavenisse kon onmogelijk bereikt worden.

De gemeente gonsde van de geruchten en berichten en naarmate de maandag en dinsdag verstreek, zag en hoorde men de vreselijke toestand, die zich aan onze kusten had voltrokken. Het bericht via de radio – dinsdagmorgen – dat er op Oosterland een zestal personen onmiddellijk moest worden weggehaald was nog niet oud, of drie daarvan daalden per helicopter in onze gemeente en werden behouden opgenomen.

Scherpenisse bleef gespaard en kon alle krachten inspannen om zich aan hulpacties te wijden. Daartoe is gedaan wat mogelijk was.

12. EPILOOG

De dierbaren van ons afgescheurd

Een zwaar getroffene door de ramp van 1953, hij leeft niet meer, schreef een aangrijpend gedicht over het rampgebeuren op het eiland Tholen. Er zijn veel zeer aansprekende regels te lezen in deze ontboezeming, deze expressie.

Men moet dit rijm eigenlijk een paar keer aandachtig overlezen, dan ontdekt men beslist enkele diepzeggende uitspraken.

De rampnacht

't Was nacht en langs het donk're zwerk,
joeg hard de storm, in gierend felle vlagen
Beukend de dijken, de huizen en de kerk
Der dorpjes, die daar in de polders lagen,
Hoog steeg het tij, bij 't springen van de vloed.
Het water schuimend, als door duister aangestoken.
Ach God, zo Gij het niet verhoedt
Zal straks ons Eiland onderlopen.

't Was nacht en 't water in de Oosterschelde
Steeg, opgezweept door krachten der natuur,
Ziet hoe het naar de kruin der dijken snelde.
Brullende golven in 't donker nachtelijk uur.
Dan rollen ze, met donderend geweld
De velden in, vervlietend nog in stoten
O, God, ter hulpe ons gesneld
Als soms de dijk wordt stuk gestoten.

't Was nacht, de storm bulderde en raasde
En in de huizen, klein en groot
Bracht men, ze moesten zich wel haasten,
Gejaagd, gedreven door de nood,

Meubels en kleren naar de zolder.
Sneed koe en paard, nu het nog gaat
Los van de trog, en dreef ze in de polder
Helaas, voor velen was het reeds te laat.

't Was nacht, hoor hoe de klokken luiden.
Sirene's loeien klagend over 't land,
Gevaar alom, wil het beduiden:
Voor iedereen van welke rang of stand,
De mannen werkend aan de dijken,
voor het behoud van vrouw en kind.
Zullen ze toch nog moeten wijken,
Voor kracht van water en van wind?

't Was nacht, steeds hoger steeg de nood.
De dijken braken, door de kracht
Van 't water, dat nu bracht de dood.
Aan jong en oud, zo onverwacht!
Donderend, bulderend, stromend
In een niet te stuiten vaart
Verwoestend, al wat tegenkomend
God! had voor ons die ramp gespaard.

't Bleef nacht, een diepe donkere nacht
In Stavenisse, toen wind en golven zwegen.
Ach, hoeveel rouw werd daar gebracht,
Hoe wonderlijk o Heer', zijn toch Uw wegen.
De dierb'ren van ons afgescheurd –
Wij kunnen ze niet missen –
Diep wordt door ons om hen getreurd.
Schenk Heer, vergiffenis(sen).

Aan ons, die vragen: "ach waarom
Liet Gij, dit hier geschieden"
Leer ons berusten in ons lot
Wil ze ons hart gebieden.

Voer ons uit het duister van de nacht,
Naar het licht der Hemel boven
Verlos ons uit der zonde macht
Dan wordt eens het treuren, loven.

Een zwaar getroffene.

IN HET WOEDEND GOLFGEKLOTS

Het ligt bij velen nog vers in het geheugen. Zeker bij hen die het hebben meegemaakt. Het leeft nog steeds, ook in onze samenleving. Zijn de Deltawerken daar geen voorbeeld van?

1 februari 1953: Nederland werd getroffen door een watersnoodramp. Een hevige storm met orkaankracht beukte onze kusten, dijken begaven het, noodklokken luiden. De gevolgen waren verschrikkelijk, velen vonden de dood in de woedende golven. Onuitprekkelijk was de nood en ellende, de wanhoop en de rouw.

Dit boek geeft een impressie van enkelen die bewust de ramp hebben meegemaakt in Brandwijk, in Stavenisse, in St. Annaland en op de rest van het eiland Tholen. Maar ook over de hulpverlening die op gang kwam, vooral over de rol die de Urkers daarin hebben gespeeld. Uitvoerig komen daarover Louwe de Boer en Louwrens Hoefnagel aan het woord. De Urker-vloot was in die verschrikkelijke dagen paraat en bood hulp. Alle verbindingen waren verbroken. Wie zat er echter achter die geheimzinnige noodzender aan boord van het jacht May Be? De niet erkende amateurzender op de noodgolf schreeuwde als eerste om hulp vanuit een verdrinkend land.

Een schokkend relaas over het rampgebeuren... opdat wij niet vergeten.

HET WOEDEND GOLFGEKLOT

Jalkenburg

